

A SPANYOL VALÓSÁG

Írta: SZALAY ISTVÁN

Spanyolország Európa egyik legkevésbé ismert országa. A bika-
viadaltok, a tangók, a Carmen s mindaz, ami a köztudatba közvetett
uton átment, valami romantikus mázzal vonta be e régi kulturájú, de
elmaradt ország igazi arculatát. *Primo de Rivera* parancsuralmának
bukása, a Köztársaság győzelme, a spanyol szocializmus megerősödése,
a népfronti kormány uralomra jutása s az utóbbi hónapokban dúló el-
keseredett polgárháború mindinkább Spanyolországra összpontosította a
figyelmet. Ám a mennyiség még nem minőség s a sajtó jelentős részé-
nek szándékosan ferditő, félrevezető hirszolgálatá mellett csak nehezen
tör utat magának az igazság Spanyolország felől. Itt következő be-
számolóknak nem szigorúan tudományos (számokra és konkrét adatokra
támaszkodó) tanulmány, hanem csupán összefoglalása a spanyol való-
ság pár nálunk alig ismert megnyilvánulásának, melyek ismeretében
nagyobb megértéssei követhetjük az eseményeket és talán tisztábban
láthatjuk a kibontakozás körvonalait.

Spanyol történelem Ha végig tekintünk Spanyolország történetén a
XIX. században és a XX. század elején, úgy a vál-
takozó, ellentmondó eseményekből kihámozhatjuk a mostani fejlődés
néhány alapvető irányzatát. Az elmúlt másfél évszázad folyamán Spa-
nyolország vagy 20 „forradalmon” és polgárháborun ment keresztül. A
spanyolok elkeseredett harcokat folytattak a királyság mellett és ellen,
a carlizmusért, a diktatúráért és a köztársaságért. A napoleoni háborúk
után, 1823-ban (köztársasági) felkelés tört ki a trónjára visszahelyezett
VII. Ferdinánd ellen. Az „alkotmány vagy halál” jelszóval küzdő re-
publikánusokat csak a restaurált francia királyság *Angouleme* herceg
vezetése alatt álló intervenciósserege tudta leverni. Ezután közel ötven
éven keresztül a carlista felkelések borították lángba az országot. VII.
Ferdinánd férfi örökös nélkül halt meg s trónját leányára II. Izabellá-
ra hagyta. Ferdinánd öccse, *Don Carlos* magának követelte az uralmat.
A carlista háború különösen pusztítóan dúlt 1875-76-ban, egészen Don
Carlos leveretéséig, aki végül is vörössapkás serege megmaradt roncsai-
val Franciaországba menekült. A XIX. század utolsó évtizedeiben több
katonai lázadás, u. n. *pronunciamento* zajlott le, amik állandósították a
spanyol hadseregben, amely az amerikai gyarmatok elvesztése s a spa-
nyol-amerikai háborúban elszenvedett csúfos veresége után külellenség-
gel nem szállott többé szembe, a belpolitikába való beavatkozás s a hű-
ségeskű megszegésével kitörő katonai puccsok hagyományát.

A XX. század elején már mélyebb társadalmi összeütközések jelent-
keznek. A spanyol szocializmus, amit *Pablo Iglesias* már 1855-ben párt-
ba szervezett, megerősödve lépett fel a spanyol politikai életben g az
1909-es barcelonai fölkelés alkalmával együtt küzdött a katalán köz-
társaságiakkal. A barcelóniai „ellenállási egyesületek” 1909 július 6-án
általános sztrájkot kiáltottak ki a marokkói hadjárat ellen. A mozgalmat
letörték s vezetőit a mostani polgárháborúban is szerepet játszó Mon-

juich erődbe zárták. Október 13-án az erőd sáncában kivégezték *Francisco Ferrer-t*, a népszerű spanyol író és nevelőt, akinek neve a barcelónai „Tragikus hét”-tel együtt a spanyol köztársaságiság jelképévé nőtt.

A világháborúban a semleges Spanyolország ugyan kitűnő üzleteket csinált, de lakosságának szociális nyomorán mitsem enyhített. Jellegzetesen hűbéri birtokviszonyokkal, alacsony életszínvonalú, elkeseredett s jól szervezett munkássággal, korrupt hivatalnokokkal s a belpolitikában minduntalan beavatkozó merev, kasztszellemű tisztikarral érte meg Spanyolország a háború utáni időket 1923-ban kiáltotta ki Primo de Rivera diktatúráját s 1931 április 14-én mondott le XIII. Alfonz trónjáról.

Káosz és rend Ha a jelenlegi helyzetet az itt vázolt történelmi fejlődéssel összevetjük, minden bizonnyal zűrzavaros benyomást kapunk a spanyol valóságról. Maguk a spanyolok is érzik ezt s egyesek közülük ideológiáivá emelték e zűrzavart (gondoljunk az anarchistákra). De igen könnyen felfedezhetjük azokat az erőket, amelyek építő munkára alkalmasak. A régi Oroszországban is érzélgősen beszéltek a muzsik kétségbeesítő tehetetlenségéről, ártatlanságáról, fatalizmusáról. S mégis amikor a történelmi erőket helyesen felismerő cselekvés kiváltotta a hatások és az ellenhatások termékeny játékát, meghalt a Szent Oroszország s egy új, aktív nép született.

Az eljövendő spanyol rend elemeit már most felfedezhetjük az egymással vetélkedő tartományok célkitűzéseiben. Castilia II. Fülöp óta az ország összpontosítására törekszik, Katalónia viszont Földközi tengeri helyzetét, kereskedelmét védi s külön nyelvet, kulturát ápol. *Pi y Margal*, Katalónia elnöke már 1873-ban arról ábrándozott, hogy a spanyol tartományok sokszínűségét államiszövetségbe tömörítse. Ezt a federalista s nem szeparatista vonalat folytatta utóda, *Brat de la Riba* is. *Per Catalunya e l'Espanya gran* (Katalóniáért és Nagyspanyolországért) — hangzott a katalán jelszó. A katalán-gondolat végülis összeforr a köztársasági és szociális törekvésekkel... Ma Katalónia, melyet megedzett a nemzeti és partikularista követelésekért vitt hosszú küzdelem, a haladó szellem bástyája Spanyolországban, Barcelóna 1931-ben néhány órával Madrid előtt kiáltotta ki a köztársaságot s azóta is ellentáll minden reakciós irányzatnak. Az északi tartományokat: viszont a nagy francia forradalom Vendééjéhez hasonlatosan elévült történelmi hagyományok állítják szembe valóságos történelmi érdekeikkel, míg a baszkok nemzeti érdekeiket összhangba tudták hozni a Népfront társadalmi követeléseivel. Az anarchista tettnek ugyan mély gyökerei vannak a spanyol jobbagy lelkületében, de a társadalmi harc tanulságaitól vezetve a tömegek tudatára ébrednek közös feladataiknak s összetartozandóságuknak. Az egyén kétségbeesett cselekedete közös akcióvá lesz.

Ez a spanyol életben új s döntő tényező magyarázza a mostani katonai felkelés sajátosságait. A lázadás nem lenne olyan elkeseredett, ha nem jelentené egyúttal a XIX. század pronunciamentóinak s katonai diktatúráinak végét. Spanyolországban nemcsak a tartományok, hanem az egyes testületek is mindig autonómiára törekedtek. A tisztikar mindig a „nemzet” nevében lázadt fel a törvényes kormány ellen, de elképzelhetjük, hogy valójában milyen érzelmeket táplál a hivatásos katonák e nemzeti valóságtól elszakadt s idegen ellenségtől nem fenyegetett testülete. A XIX. század intrikus, lázadó és leverett generálisainak sora a XX. század elején is folytatódik. Ehhez a tipushoz tartozik *Primo de Rivera* társa, *Martinez Anido* s a mostani felkelés vezérei: *Franco*, *Mola* s a többi *Queipo de Llano*-k. Nehezen képzelhetjük el, hogy mi is az ilyen

spanyol tábornok. Hogy megértsük, ismerni kell a spanyol társadalmi élet avult, vidékiesen merev formáját, melyben kasztok élnek egymás mellett, egymást nem ismerve. A realista spanyol regény, akár csak a családi pensiók, azok a rendkívüli „casas de huespedes”, melyek elárulják a spanyol polgárság hanyatlásának okait, tele szomorú és álmodozó agglégényekkel, plébánosokkal, torerokkal, rögeszméktől hizott különcökkel s feltalálókcal. Ismernünk kell a végnélküli kávéházi vitákat, azt a létet, melyben az asszony nem játszik szerepet, s ahol az élet elsikkad. A spanyol társadalom e sajátossága okozza, hogy *Azorin*, *Unamuno* és *Pío Baroja* Spanyolországa annyira hasonlít Gogoly Oroszországhoz. Nem szabad megfeledkeznünk a vidéki körökről, a kaszinókról, az „ateneo”-król sem. Ezekkel az ateneokkal, és sokszor ellenük, ismerték fel a spanyol intellektüelek életük ürességét, esettségüket, tehetetlenségüket vagyis azt a betegséget, amelynek megállapítása már a gyógyulás kezdete. Az ateneok legfontosabbika, a madridi — a spanyol Galilei-kör — volt a reformok s a változtatás kezdeményezője és hirdetője. A Prado-uccai clubban keletkezett a modern spanyol liberalizmus, ott alakult ki a haladó polgárság népfronti ideológiája s onnan indult pályafutására a köztársaság jelenlegi elnöke, *Manuel Azana*.

Igy kezdődött Manuel Azana, egyik választási beszédében, már jóval a juliusi felkelés kitörése előtt rámutatott arra, hogy a spanyol reakció a XIX. század maradi, korrupt és szűklátókörű hűbéri és katonai klikkjének a nagypolgárság szervezett-regresszív (fasiszta) irányzatával való egyesüléséből meríti erejét. A Népfront győzelme megnyitotta a mélyreható társadalmi reformok s a hűbéri birtokviszonyok megváltoztatásának az utját. *Gil Robles*, a jobboldali blokk addigi vezére elvesztette népszerűségét s helyét egy nála nyiltabban szervezett regresszív s diktatorikus szándékú politikus, *Calvo Sotelo* foglalta el. Sotelo köré tömörültek a monarchista csoportok, a nagybirtokosok, a nagytőkések, a konzervatív ideológusok, az ifjabb Primo de Rivera *phallangjai* s a katonatisztek. A reakciós csoportosulás által előkészített felkelést azután az robbantotta ki, hogy a köztársasági rohamcsapatok katonái egyik tisztjük meggyilkolása miatt, bosszúból agynöltték Calvo Sotelot.

A kormány azon vette észre magát, hogy az ország a felkelők kezén van. Julius 18.-án tört ki a lázadás Marokkóban, július 19.-én az összes spanyol helyőrségek — Valencia kivételével — fellázadtak. A madridi é s barcelónai csapatokat még aznap legyőzte a lakosság gyors cselekvése, de a többi városokban a helyzet csak négy-öt nap múlva tisztázódott. Az ujonnan alakult Giral-kormány katonailag teljesen támasz nélkül állott. Parancsainak csupán a kisszámú, alig megszerezett szocialista milícia, a különben kétes polgári gárda — (Guardia Civil) — s a rohamcsapatok néhány zászlóalja engedelmeskedett. A felkelés második napján úgy látszott, hogy a katonai puccs az egész vonalon győzedelmeskedik. Technikai és stratégiai előkészítése valóban kifogástalan volt. Franco tábornok, a felkelők legtehetségesebb és legképzettebb katonája, hibátlanul dolgozott. Az afrikai sereg birtokában a köztársaságra a két fronton való küzdelmet kényszerítette. Északon a navarraiak mélyen gyökerező tradicionalizmusára. Délen pedig az andaluziai senoritok kezdődő szervezett-regressziójára támaszkodott. E két lázadási központot a portugál határvidék kötötte össze, ahol Franco rendelkezésére állott a szomszéd diktatura segítsége s a monarchista emigránsok közbelépése. Néhány gyarmati zászlóalj bevette Cadixot és Malagát s ezzel kirobbant a felkelés. Franco jogosan remélte, hogy a katonai erők megmozdulását

e két vidéken támogató polgári segítség mellett az U. M. E. (*Union Militar Española*), a tisztek szövetsége szinte önműködően megbénítja az összes katonai központokat. Természetesen a tőke, az egyház és a földbirtok konzervatív erői nélkül nem robbanhatott volna ki a lázadás. Ezek az erők rokonszenvvel nézték a tisztikar mozgolódását, pénzzel s harcosokkal látták el, de maga a felkelés első napjaiban szinte kizárólagosan katonai jellegű volt. A tisztikar azt hitte, hogy dönthet Spanyolország sorsa fölül — a nép megkérdése nélkül.

A történelmi analógiák rendszerint sántítanak. Spanyolország esetében mégis joggal idézhetjük az 1792-93-as évek Franciaországát. A spanyol nép ellenállásának megszervezésével megismételte a Valmynál győzedelmeskedő párisi szabók és suszterek bravurját. Franco tábornok, akárcsak annak idején a coblenti emigránsok, mindennel számolt, de alábecsülte a nép stratégiai jelentőségét. Mit is jelenthetett a lakosság katonai hozzájárulása a kormány számára? Eleinte szinte semmit. Néhány ezer revolverekkel felfegyverzett fiatalembert a városokban s kaszával, vadászfegyverekkel harcoló falusiakat. De már ezek az erők is megmutatták, hogy a felkelés önerejéből csak ott maradhatott fölül, ahol vagy erős helyi tradicionalista áramlat (mint Északon) vagy szervezett-regresszív erők, (Délien) támogatták s adták meg neki azt az ideológiai alapot, mely eredetileg hiányzott belőle. A további fejlődés a katonai szaktudás és a technikai felszerelés fölényét kiegyenlítő s ellensúlyozó néptömegek megszervezésének, felszerelésének és kiképzésének a függvénye. Ebben az irányban minden olcsó optimizmus nélkül megállapítható, hogy a köztársasági kormány számára az objektív előfeltételek nem hiányoznak.

A köztársaság táborában Politikailag a *Caseres Quiroga*, a *Giral* és a *Caballero* kormányt támogató társadalmi erők megfelelnek a francia Népfront pártjainak, de az azonos összetétel ellenére az erőviszonyok különbözők. A *radikális párt*, mely a királyság bukása óta állandóan megosztotta a kormányzás felelősségét, mely válságon ment át az 1934-es októberi felkelés elnyomása idején. A párt jobboldali elemei leváltak s kialakult a szakadozó politikai csoportok erőviszonya. A radikális párt legjelentősebb része *Azana* körül tömörült az *Izquierda Republicana* (köztársasági baloldal) blokkjába. A mérsékeltettek, *Sanchez Ramon-nal* az élükön, a nemzeti köztársasági pártot alakították meg; *Martinez Barrio* pedig a Köztársasági Szövetség élére állott. Ezek a csoportok az 1935-ös év folyamán *Albornoz*, akkori igazságügyminiszter törekvéseinek eredményeképpen, aki különben a spanyol Népfront Bergery-je volt s most Spanyolország párisi nagykövete, közeledtek egymáshoz s beléptek a népfronti blokkba.

A népfronti blokk legerősebb csoportja, a szocialista párt, a Primo de Rivera diktatúrája alatt tanusított opportunistá viselkedés s az első köztársasági kormányban való sikertelen együttműködés! (a megszavazott, különben igen értékes reformokat nem tudta véghezvinni) handicapjével vett részt a legutóbbi politikai fejlődésben. Kereteiben két irányzat alakult. *Largo Caballero* a párt baloldalán áll, radikális politikát sürget s igen nagy rokonszenvnek örvend a népi tömegekben. *Indalecio Prieto*, a párt régi vonalát képviseli. Felfogását osztják többek közt *Fernando de los Rios*, a volt közoktatásügyminiszter, *Imenez de Assua* a madridi egyetem tanára és *Gonzales Pena*, az aszturiai miliciák parancsnoka. Julius 18. óta megszűntek az ideológiai és taktikai viták s Indalecio Prieto az egész párt nevében jelenthette ki, hogy „a szocializmus

megvédi a demokráciát, mert tudja, hogy művének folytatója lesz."

A spanyol kommunisták, akik úgy szervezetileg, mint politikailag igen jelentős fejlődésen mentek át, fentartás nélküli hivei a népfrontnak. Jelentős áldozatokat hoztak az egység megteremtéséért s a felkelés idején is józanul küzdenek a tulkapások ellen. Közvetlen feladataiknak ők is a köztársaság megvédését s a népfront szociális vívmányainak további fejlesztését tekintik.

A felkelés egyik legérdekesebb és legváratlanabb jelensége az anarchista viselkedése. Az anarchizmusnak nagy hagyományai vannak Spanyolországban, mely utolsó fészke ennek a kihálóban lévő ideológiának. Amikor az I. Internacionálé a Marx és Bakunin közt felmerült elméleti és taktikai nézeteltérések miatt kettészakadt, Spanyolország az anarchistákkal tartott s ezen Paul Lafargue személyes megjelenése sem, tudott változtatni. Különösen erősek az anarchista szervezetek Katalóniában, ahol a F. A. L. (*Federacion Anarhista Iberica*) s a befolyása alatt álló C. N. T. (*Confederacion Nacional del Trabaio*, az anarcho-szindikalista szakszervezeti szövetség) egyike a legjelentékenyebb politikai tényezőnek. Az anarchisták a királyság elleni harcukat a köztársaság ellen is folytatták. *Casares Quiroga* még „bandidos con carnets”-nek, a tagkönyves banditáknak nevezte őket. Ezek a tagkönyves banditák a lázadás kitörése óta a köztársaság mellé álltak s nemcsak az egyéni bátorság csodáit viszik végbe, hanem élén állnak a szervezett ellenállásnak is. Jean Richard Bloch, aki egy francia küldöttséggel beutazta a polgárháború Spanyolországát egy valenciai anarchista milícia-taggal folytatott beszélgetését meséli el. „Mestereim Bakunin, Tolsztoj és Pedro Kropotkin,” — mondotta a katona — „De azt is megtanultam — folytatta — hogy ha az ember egyszerre két lépést akar tenni, akkor elbukik. Ezért egyik lépést a másik után! Ma egységesen küzdünk a baloldali polgársággal, a szocialistákkal és a kommunistákkal. Számunkra élet-halál kérdése ez.” A felkelés mindenestre realizmusra kényszerítette a spanyol anarchistákat s a F. A. I. és a C. N. T. lassankint leküzdi azokat a lumpenproletár elemeket, akik nevében eddig fosztogatási és terrorista ösztöneiket elégitették ki.

Hiányos lenne a köztársaság erőinek e rövid seregszemléje, ha nem emlékeznék meg a spanyol „intelligencia” szerepéről. Már szólunk a madridi Ateneoról. — A közös ellenség egy csoportba gyűjtötte a spanyol szellemi élet legjobb képviselőit. Unamuno példája elszigetelt maradt. Ismeretes az a hűségnyilatkozat, amit a spanyol tudományosság legsúlyosabb képviselői irtak alá a köztársaság mellett. — A haladó szellemiség nehéz időkön ment keresztül Lerrooux és Gil Robles uralma alatt, amikor pl. *Antonio Espina-t* bebörtönözték a bilbaoi német konzul kérésére, mert egy „tulságosan köztársasági” lapban megsértette a Führert. Azorin *Guerilla* című darabja ellen a jobboldali sajtó uszító hadjáratot vezetett, aminthogy bojkottot hirdetett *Picasso* „idegen szellemű”-nek nyilvánított gyűjteményes kiállítása ellen. A népfront győzelme véget vetett ennek a helyzetnek. Megszüntette azt, amit *Jose Bergamin*, a nagy katolikus író a párisi kultura-védelmi kongresszushoz intézett levelében „Spanyolország fájdalmas hallgatásának” nevez. Köréje s az általa vezetett *Cruz y Raya* című folyóirat köré gyűltek a *Kultura Házába* tömörült írók. Ez az intézmény, amely szervezetében a párisi *Maison de Ja Culture-höz* hasonlít, még a régi rezsím alatt alakult és nehéz üldöztetésekön ment át. Most a *Paseo de la Castellana* egyik, a kormány által rendelkezésére bocsátott palotájában működik. Általa mélyreható reformok készülnek a spanyol kultura, színház és iskola összes területein. Mad-

rid szellemi képe színesebbé, gazdagabbá válik. A Kultura Házának munkatársai közül említsük meg *Rafael Alberti*, *Ricardo Baeza*, *Maruja Mallo*, *Ramon J. Senders*, *Serrano Plaja* s a kitűnő parasztregegye által külföldön is ismert *Arconada* nevét.

Az egyház A spanyol egyház szerepéről tulságosan egyszerűsítő felfogás terjedt el. A vallásos, a misztikus, a kath. Spanyolország az európai közvélemény bevett kliséi közé tartozik s az égő templomokat, a megostromolt kolostorokat mintegy a spanyol nép hagyományainak megtagadásaként s az „idegen” szellem uralmának megnyilvánulásaként könyvelik el, illetve használják fel a köztársasági kormány ellen folytatott általános propagandahadjáratban. A spanyol egyház akárcsak a hivatásos katonák, kasztszellemben élt s mint függetlenségre törekvő testület nemkevésbé zavaró eleme volt ennek a forrongó országnak. Még a konzervatív és hithű külföldi katolikus körök is elismerik, hogy a spanyol klérus birtokaihoz és előjogaihoz való ragaszkodás s nyílt szövetsége minden, a jelenlegi birtok és jogviszonyokat védő regresszív áramlattal, idézte elő azt a tragikus helyzetet, melybe az egyház jutott. Nem szabad meglepetésünkre magunkat a mesterségesen kellett látszattól. A spanyol egyházfejedelmeket nemcsak, hogy az egész spanyol katolikus nem követte a felkelők táborába, hanem a városi és falusi alsó papság egy része is cserbenhagyta. A hagyományhű és hitbuzgóan katolikus bászki vidék a népfrontra kormányal tart s jellemző tünet, hogy *García Morales*, a főváros egyik kerületének plébánosa a madridi rádióban tartott beszédeiben olvassa fejére a spanyol egyház vezéreinek azokat a bűnöket, amik most őket a kormány ellenségeinek táborába kergették s a papság többségét a két front közé szorították.

A spanyol nép antiklerikális hagyományai különben ép' oly mélyek, mint a klérus befolyása. Elég, ha ebben az irányban a legspanyolabb spanyol művész, *Goya* népszerű rajzaira utalunk, amelyeken a hercegek, a boszorkányok, a kerítők s az idegen elnyomók mellett oly sok szerzetes és pap is szerepel.

Az a gondosan elhallgatott tény, hogy a kormánymiliciák tagjai a polgárháború szomorú kényszerűségei folytán összerombolt templomok és középületek műkincseit igyekeznek megmenteni és összegyűjteni, arra mutat, hogy a spanyol múlt igazán művészi értékei nem sikkadnak el annak a népnek a kezén, amely a legkevésbé felelős azért, hogy az Alcazar, az évszázados templomok és annyi történelmi értékű műemlék pusztult el a polgárháború bombáitól és ágyugolyóitól.

A spanyol falu A spanyol parasztságot sajátos rétegződése s történelmi hagyományai a haladás jelentős tényezőjévé teszik. A mai Spanyolország egyik előfutárja, *Joaquín Costa* a XIX. század derekán *Colectivismo Agrario* címmel könyvet írt, melyben kimutatta, hogy a szocializmusnak milyen mély gyökerei vannak Spanyolországban, ahol kollektivisták irányzatokat találunk a középkor számos jogszokásában, a jezsuita atyák XVI. és XVII. századból származó tanulmányaiban és a mai falu sok intézményében. A castiliai comuneros fegyvert fogtak a föld közös megművelését biztosító privilégiumaik megvédésére s V. Károly csak nagy nehezen tudta legyőzni őket. A renaissance kollektivisták hagyományai nem pusztultak ki. A spanyol parasztságot modern intézményeiket régi nevekké ruházták fel. Kollektív gazdaságaikat *comunidades*-nek, azok vezetőit *syndico*-nak, helyetteseiket pedig *cobes*

zoleró-nak nevezik. Ezek a kifejezések a XV. századból származnak.

Az 1931-es agrártörvény igen messze ment a nagybirtok kisajátításában. Az addigi birtokviszonyok tarthatatlanok voltak. A spanyol mezőgazdaság nem homogén és az általánosan elterjedt vélemény, hogy Spanyolországban mindenütt a nagybirtok uralkodik — tulontul leegyszerűsíti a valóságot. Spanyolországban több mezőgazdasági típus létezik egymás mellett. Aragónia, Castilia és Navarra nagy birtokain béresek dolgoznak. Viszont Estramadurában a *Yuntero-k*, Galiciában, Leonban, Asturiában, a *foro-k*, Katalóniában a *rabaissaresek* vagyis a törpebirtokosok és kisbérlek a többség. Közös vonása mindüknek a nyomor. A katalán holtkézi birtok igen terhes szerződéseket köt munkásaival, a földbérek kibírhatatlanul magasak, Valencia és Guadalajara törpebirtokosainak nincs elég földje, Estramadura latifundiumainak béresei pedig állandó munkanélküliség áldozatai. Ezek a különböző okok idézik elő a spanyol falu nyomorát. A feladat: felszabadítani a parasztot a hűbéri kötöttségek alól és földet adni neki. A központi kérdés így a nagybirtok felosztása. 1931-ben 1.173.000 parasztnak 6 millió hektárja volt, 100.000 *terratenientes* 12 millió hektár felett rendelkezett, 5 millió földmunkásnak pedig nem volt semmije.

Az 1931-es törvény, amit a Földreform Intézet csak óvatos, bürokratikus lassúsággal alkalmazott, elvben az állam tulajdonában tartotta a kisajátított földeket s örökbérletre a parasztok rendelkezésére bocsátotta azokat, úgy az egyéni gazdálkodás, mint a szövetkezeti megmunkálás céljára. Az utóbbi forma mellett döntött több tartomány parasztsága. Bizonyos hatással voltak a parasztokra a külföld sikeres kollektivizálási kísérletei. De az élő spanyol hagyomány szerepe is jelentős az új spanyol agrárkollektívizmus kialakulásában.

A másik tábor a felkelés látható ellentétben áll a spanyol parasztságnak a történelmi haladással megegyező érdekeivel. A tisztek vissza akarják hódítani azokat a földeket, amiket szüleiktől örökölték vagy feleségeik hozományaként kaptak. A felkelés programja világos a falun és semmiesetre sem alkalmas arra, hogy a paraszt tömegek rokonszenvét megnyerje. Ha viszont a felkelés általános célkitűzéseit kutatjuk, akkor ilyen egyszerű válasz már nem áll rendelkezésünkre. Franco táborában a konzervatívizmus minden árnyalatát megtaláljuk, a vagyont és a rendet védelmező liberálisoktól kezdve, a monarchistákon keresztül, a szervezett-regresszió híveiig. Maga Franco szinte kizárólagosan katona. Szorgalmas, türelmes, kitartó. Marokkói legionáriusai nem szerették, de a katonai vezetőnek kijáró tiszteletet ki tudta magának vivni. *Mola* tábornok már egészen más ember. Ügyes intrikus, erősen érdeklődik a politika iránt s őt tartják a lázadás lelkének. Ő csoportosította az elégedetleneket, győzte meg a habozókat és jelölte ki a szervezkedés célkitűzéseit. *Queipo, de Llano* családi okokból került a felkelők közé, (közele rokona a volt köztársasági elnöknek) a másik kettőnél kevésbé tehetséges, de ügyes rendező s a sevillai rádióban tartott szabadszájú beszédei a felkelés legismertebb figurájává tették. Mint a tábornokok legtöbbször, úgy ez a három felkelő vezér is republikánus érzelműnek mutatja magát. Közvetlen céljuk egy erőskezü katonai kormány megalakítása.

Pillanatnyilag meglehetősen háttérbe szorultak a felkelés monarchista s a szervezett-regresszió nyílt támogatói. Ami a monarchistákat illeti, az elmúlt rezsim még tulságos élenken él a spanyolok emlékezetében, sem, hogy komoly esélyeik lehetségek. Viszont a szervezett-regressz-

szíó hiveinek a katonai vezetők ideológiai és politikai programtalansága, számukat felülmuló jelentőséget ad. *José Antonio Primo de Rivera*, a bukott diktátor fia, szervezte meg a spanyol regresszió legerősebb csoportját, a *Phalange-t*. Általános elveit a szervezett-regresszió hazáiból, Németországból és Olaszországból importálta. A tőkés rendet a korporatív rendszerrel akarja felváltani s mozgalma még ott tart, amikor a nagybirtokosok és a gyárosok ellen ugyancsak radikális jelszavakat hangoztat. Gyakorlata a mostani helyzetben a felkelés támogatásából áll. A katonák és az ifjabb Primo de Rivera hivei csak a harctéren egyeznek. A phalangisták lelkes nemzetiszocializmusa nyugtalanítja a nagybirtokosokat. A Phalange most már aláveti magát a generálisoknak, de azt reméli, hogy később csak az ő ölébe hullanak a kivivandó győzelem gyümölcsei. A velük rokonszenvező Mola tábornok viselkedése meg is erősíti ezt a reményt.

Két formula terjedt el a spanyol polgárháborúról: a nép harca a felázadt tisztikar ellen — ez az egyik. A szervezett-regresszió és a bolsevizmus élet-halálküzdelmé — így szól a másik. A valóság összetettebb az ilyen meghatározásoknál. Mindenesetre, azt hisszük, már ebből a rövid áttekintésből is kitűnt, hogy az Afrikából áthozott gyarmati csapatok nem egy lángban álló országot mentek pacifikálni, amint azt a regresszív sajtó elhitetni igyekeznek, hanem a spanyol nép tulnyomó többségére támaszkodó s a konzervatív rétegek privilégiumait és hatalmát megnyirbáló, mélyreható reformmunkát igyekeznek megakadályozni.

Az afrikai csapatok A spanyol idegen légió 1920-ban alakult Alfonz király parancsára. Hivatalosan *Tercio de Etranjeros*-nak nevezik. (Röviden: *Tercio*.) Nyolc banderából áll s az egész spanyol hadsereg egyetlen csapatte, melynek önálló a tradíciója. A légió európai származású tagjai elfelejtették azokat a köröket, melyekből származnak. Nem igen törődnek a politikai jelszavakkal, s a kemény vezető keze, a felemelt zsold és a sarcolás reménye oda vezeti őket, ahol szükség van rájuk. A légió tisztjei monarchista érzületükről voltak ismertek. A köztársaság, még a reakciós periódusában is bizalmatlan volt velük szemben, a légióit csak az ovideói felkelés elfojtásánál harcbevett bandera vad viselkedése mentette meg a feloszlástól. A szocialisták nem felejtették el Ovideót s a marokkói idegenlégió kalandorai jogosan félték csapatteik végleges likvidálásától, amikor *Don Francisco Franco Baamonde* megfuvatta a paracsnokság éleshangu kürtjét és megindította a felkelést, amely így egy desperádó csoport utolsó mentiségévé vált. A légió nem volt a lázadás sikerének biztositéka, de megindulni nélküle nem lehetett. Coblentz, Szeged, a balti hadjárat s sok más történelmi tapasztalat után Mellila is megmutatta, hogy Cid utódai sem törődnek a nagy nemzeti hagyományokkal, amikor osztályérdekek és kiváltságok megvédéséről van szó. Az idegenlégió és a színes zsoldosok betörték Spanyolországba...

*

Joaquín Costa már a múlt században kiadta a jelszót: „Kétszer rá kell fordítanunk a kulcsot Cid kriptájára!” A spanyol múlt pompázó hagyományai való szakítás s a modern fejlődés szükségszerűségei felé való fordulás programja volt ez. Ám a népek sohasem szakítanak múltjuk élő hagyományai. A mai helyzetben pedig nem kétséges, hogy képviseli a spanyol nemzet ez utmutató tradícióit: a morok utódjait ha-

zájukra uszító s a szükséges és jogos reformokat tenger vér árán is megakadályozó felkelők, vagy az az intellektüeleket, munkásokat és parasztokat magába foglaló széles népi összefogás, amely védi a szabadságjogokat s kenyeret és világságot akar juttatni mindenkinek.

RAFAEL ALBERTI VERSEIBŐL

Fordította: AMIGÓ LÁSZLÓ

EGY SPANYOL POLGÁRI CSALÁD CSOPORTKÉPE

(Bácsikáim, nénikéim és a többiek)

Jöjjetek, kedveseim, többé és kevésbé kedveseim, magam se tudom, jöjjetek ti megvetették és megvetésreméltók, vendégek vagy átutazók, jöjjetek, vérem találkozni óhajt véletek és igazolni, hogy valóban futóbolondok voltatok, tökfilkók, osztálytok gyermekei, és hirül adni néktek, hogy egy új akarat kerekedett fel a tiétek ellen, hogy elsöpörje a föld színeit és beragyogja a világot.

Bácsikák, nénikék, déd-nagybácsikák és déd-nagynénikék, ti ködösök s a származás kegyetlen éjszakájába elveszők. kiapadt mellékfolyói hozzátok kiáltó véremnek vagy még lüktető erek há-lózata, jöjjetek!

Nicolao, te borissza, ki csupaszon csüngtél le egy háromlábú asztalról, ki hangosan zokogtál a templomok homályában, ki véglegesen kinyújtóztál egy megfellebezhetetlen reggelen és egyesültél a föld porával Szent Ignác álóltözetében.

Guillelmo, te őrvöngő, lavajáró, az utolsó lépcsőfokon a csukott ajtók előtt, az egyházmegye érsekének gyontatója és bizalmasa.

Rafael, ki sétabot végére hurkolt mocskos rongydarabbal denevéreket ütöttél le a tisztítóüzbeli lelkek miséjekor, ki elbujdostál, elvesztél véred vak röppályáján.

Ignazio, ki megtartott vakolat híján minden ajtósarokban csikorgó kavics vagy. te aki elsüllyedsz salamoni nadrágjaid megfejtethetlen fenekébe. Ignazio, te felemás szemű, kinek gyomrában konyak-láng gyullad ki a rózsafüzér valamennyi szent titkára, kit a litániákon puffadási rohamok fognak él, mint tested legfőbb kitörései és boros lelked szemmelátható elröppenései az üdvösség iránnába.

Tomasio, kinek négy ujját elvitte a puszkagolyó a citromfák megtámadásakor a papa kertjében.

Julio, te mérnök, borügynök s a Boldog Asszony poétája.

Xavér, te jóképű és irástudatlan: B. A, BA, C, A. FA.

José-Maria. másnéven „a szomorú”, te mulya, bélyeggyűjtő, ki egy madárházban laktál.

Elevenek és holtak, közeliak és távoliak, kik alétan lebegtek emlékezetem ma esti hálatelt látogatásán, bácsikák és nénikék, kikben még vigan csörgedez a vér vagy, akik gőzzéváltan usztok a fellegekben.

Josefina, te gyászruhás teknőc, az oltári szentség szerelmese, ábrándos és éjféli elvek üldözöttje, templomok és kolostorok szü-kölködő zarándoka.

Légy üdvöz, kolostorba zárt apáca, ki a nedvesség kutjában
senyvedsz tizenöt éves korod óta akit megrémit a sosemlátott
gépkocsik dudája.

Angelica, te riadt és titokzatos, te sápadt halottsirató lefűg-
gönyözött gyász-szobákban, ki legvégül hűbbantan éltüntél valami
ismeretlen falu ismeretlen házában.

Carmela, te Irgalmas-nóvér.

Nieves és Conception, ti karmelita nővérek.

Ti valamennyien, éltetekkel, homályos nevetekkel, amiket né-
hanap hallani vélek és keringeni érzek testem fáradtságában vagy
nyugalomban, ti mind, akik jelen vagytok ma este szobámban,

SZVETLOV GRANADAI ROMÁNCA

Harcba mentünk lassú ügetéssel s az „Almácskát” dudolta csa-
patunk.

És ez a dal ott maradt remegőn a zsendeszlú fű közt, utolsó-
pihenőnk halványzöld füve közt.

De van már más dalunk, messzi országról szóló, mit cimborám
hozott egyedül, lova hátán.

Elnézte szülőföldjét és ezt a dalt dudolta: Granada, Granada,
oh, drága Granadám!

És ügetett és ügetett és egyre dudolgatta. Vaj', hol láthatta
pajtásom a spanyol bérceket?

Mondd csak, Alexandroszk! Mondd csak komám, Zsarkov!
Honnén szedtéték a kasztiljai szót?

Szólalj meg, Ukrajna! Nem őrzi-e szérúd Sevcsenko Tárász
prémes süvegét?

Mondd, cimborá, honnan e forró dal: Granada, Granada, óh
drága Granadám?

Halkszavú álmodó ez, ilykép válaszol. — Egy könyvben lát-
tam, testvér, a messzi Granadát.

A neve fennen csengő, a dicsősége fényes. Délspanyolországi
büszke tartomány.

Otthonom elhagytam, s katonának álltam, földet hódítani a
granadai népnek.

Szüleim, isten veletek, családom, isten áldjon... Granada, Gra-
nada, óh drága Granadám!

Alomban ügetünk egy-kettő megtanulni az ütegek mennydör-
gő tűz-szavát.

Feljött a nap és ismét lebukott. A lovacska nem győzi már a
sztyeppét.

De az idő hegedűjén csapatunk egyre játssza, mindegyre bu-
san játssza az „Almácska” dalát.

S a te dalod, barátom, mi lett az égő dallal? Granada, Granada,
oh drága Granadám!

Teste a földre omlott, most távozott először fakója nyergiből.

Láttam: a hold ráhajlik tetemére s a halott ajkak azt sug-
ják: Granada...

A csapat messze járt; elhulltát meg se látta. S az „Almács-
ka” a harcunk végéig elkísért.

Szép szülőföldje nem hallotta többé: Granada, Granada, óh drága Granadám!

Ő beleveszett az alkonyati csöndbe. Tiszta könnycsepp a lehatlantó napban.

S az élet új és új dalokat költött... Ne bánkódjunk értük, cimborák.

Ne bánkódjunk, ne bánkódjunk... Ne bánkódjunk, cimborák... Granada, Granada, óh drága Granadám!

A Z Ú T D R I U S F E L É . . .

Irta: RAMON J. SENDER

A Korunk szeptemberi számában egy rövid jegyzetben (Ramon I. Sender 755. o.) már beszámoltunk a mai Spanyolország egyik legkiválóbb írójáról. A következőkben Ramon I. Sender Mágnes című regényének egy önálló részletét mutatjuk be. A Mágnes a spanyolokra súlyos vereséggel végződő spanyol-marokkói háború keretében (1921) a spanyol reménytelenség és hallgatás, a spanyol nihilizmus, a spanyol mult regénye. (A szerk.)

A hirtelen közeli zajra készenlétbe helyezi a fegyverét. Már nem fél. Gépiesen cselekszik. Tíz lépés távolságban egy fehér kutyát lát, amint hirtelen megáll, mozdulatlanul s azután megfordítja a fejét, amelyben két duzzadt, véres szem bujik meg. Bozontos, véres testének sovány körvonalai belerajzolódnak a levegőbe. A kutya szemeiből dühöt és reménytelenséget olvas ki Viance. Az ördög jelenéseire gondol, amiről gyermekkorában a faluban beszéltek s a meglepetése kíváncsisággá változik át. A kutya közelebb jön, de nem egyenest, hanem diagonális vonalban s nagyon lassan. Viance felkap egy követ, ráakar a kutyára kiáltani, a hangja azonban nem engedelmeskedik. Kirántja a kardját és vár. Az árok felől mintha valami tömeg lármája zúgna. A kutya egy pillanatra figyel s egy kupacra ugrik. Viance felemelkedik, menekülni, védekezni akar, megkísérli a járásit, nem tud, de a tömeg lármáját már maga fölött hallja. Ezek a miéink, az annuali csapatok! Jön a teherautó a vízzel s talán egy kórház! Tényleg közelednek. Egy tiszt és egy őrmester jelennek meg az élen.

— Parancsára! Parancsára! Én... parancsára!

— Mit beszélsz?

Az őrmester felemeli magához és hívja. A katonák sápadtak és olyanok, mint a kísértetek.

— Vized! Van vized?

Egy katona tábori kulcsot nyújt át neki s csak miután az utolsó cseppig kiürítette, eszmél rá, hogy ismét vizeletet ivott. Ezek a San Fernando ezred katonái.

— Ah, te 42-es vagy? — kérdezi az egyik.

— Igen. Annualba megyek, ugye nincs messze?

— Ördögbe, Annual már nem a miénk. Silvestre tábornok golyót röpített az agyába s akik a 42-esekből megmaradtak, egy csoportban elvonultak, hogy a sebesültek elszállítását biztosítsák. De egyetlen egy se maradt közülük életben. Drius előtt meg sem állunk... Ide három századdal érkezünk.

Viance megfordul. Csak hatvan embert lát... Három század!? Három század... Igen, de...

A szó elakad a száján, mert a folyadék egy része, amit ivott felökrendezik a torkán. Csöpp szürke cseppekben hideg veriték ül csapzott halántékára. Elindul s az emberek szinte maguk előtt tolják, annyira körülvétték minden oldalról. A kis csapat emberi végtagokon, holttesteken vánszorog tovább a pestises por s a kék döglegyek fellege alatt. Távolról valami kürt sir, szomorúan, a granadai népdalok mélabujával.

Igen, ez az ut visz Drius felé... A nap állása szerint már nem lehet messze dél. Tegnap, igen, tegnap történt, éjfél után. A síkságon... Azután egy árokba esett... Talán megsebesült. Hogy is tudott annyi ideje gyalogolni? Ó, a szomjúság, mindegyre a szomjúság! És a marokkóiak? Hol vannak a marokkóiak? Ezek a helységek évszázadok óta elhagyatottak. Itt lent fekszik N. hadnagy, egész meztelenül. Kissé távolabb, jobbra harminc holttest fekszik, közel az uthoz három öszvér, a testüket gépfegyvergolyók szaggatták föl, nyolc vagy tíz üres összetört munició láda, egy elégett kocsi maradványai. Ez a síkság valami csillagzaton nyulik el, ami nem a miénk, valami halott csillagon, amit a furiák vagy az Apokalipszis lovasai látogattak meg. Végtelen halotti csend, határtalan, amely egész az eredetig megy vissza és a legvégsőig nyúl. Fehér föld, ritkán egy-egy száraz bokor, a síkságot ezer vigasztalan ut szeli keresztül. Halott marokkóiak, halott spanyolok, ezer visszhang nélkül maradt hang jajgatása, darabokra szaggatva.. A magányosság felkiált a naphoz: „Te elmegy nyugtra, én megyek keletre s a végén ismét találkozunk a boldogtalanságunkban.” A lég legkisebb rezzenése, egyetlen madár sem hallik a csendben, ami ezt a reggelt megjelölné. A világegyetem utolsó reggelének szintelensége ez.

— Hova mégy?

Három hatalmas kőből őrhelyet épített egy katona, ahonnan minden irányba szemmel tarthatja az ellenséget. A katona haja egész fehér. A mellvédre egy háromcsövű fegyver támaszkodik tizenöt töltéssel.

— Vigyázz! Jólehet olyan, mintha elmentek volna, mégis itt vannak, egész közel. Abban a pillanatban, amikor a legkevésbé gondold, rád lőnek. Én itt a magam dolgát végzem. Látod? Ezek itt mind marokkóiak, akiket ma éjjel intéztem el. Ha átnézel a tulsó oldalra, akkor láthatod, hogy több, mint száz.

— Akarsz még töltényt? — kérdezi Viance értelmetlenül.

— Miért?

Viance ránéz:

— Gyere velem Driusba.

A katona ugyanazzal a különös arckifejezéssel felnevet:

— Én? Én nem tudok járni. Csak a térdemen tudok menni. R.-ből jöttem és a folyó partjára tettem. Az egyik lábam egészen megdagadt, a másik lábfejemet meg szétszakította a gránát. Ha te Driusba érsz, mondd meg nekik, ne féljenek, én kitarok itt és fedezem a visszavonulás utját.

— Melyik évfolyamból való vagy? Nagyon öregnek látszol.

— Éppen olyan öreg vagyok, mint te, 23 éves, káplár, további előléptetésre javasoltak és azután történt ez.

Viance emlékezni próbál. A századában volt valaki, aki hasonlított erre a katonára. De nem tud pontosan visszaemlékezni. Az emlékezés megerőltetése fáradtá teszi. Körülnéz. A táj elhagyatott, szinte minden halott a mieink közül való. Távol egy kutya vonit. Drius irányában bar-

na dombok láthatók s egy kék hegygerinc emelkedik az égnek. Viance folytatni készül az utját.

— Van vized?

— Azt hiszed, hogy én fiatal regruta vagyok? **Harminc** hónapja ebben szárazságban. Én? Vized?

A katona újból nevet. A nevetés nem a fogai mögül tör elő, hanem elakad a mellében a khaki ing mögött s csupán egy kis nyálat enged föl a szája szélére.

— Kell töltény? — kérdezi Viance **még egyszer**.

— Na jó, **adj egyet, de csak** egyet. **Éjjel a marokkóiak föltámad-**nak és idejönnek. Képzeld el, olyanok, mint az ökrök. Ez itt egy macska*, és a macskáknak hét élete van.

Anélkül, hogy az örültet pontosan megértette volna, Viance egy töltényt ad neki s azután eliszonyodva folytatja az utját Drius felé tovább. Estére megérkezhet. Nem éhes, nem is érzi a gyomrát. S ha a nap nagyon is kinozza, úgy még a szomjuság sem akadályozza meg abban, hogy a táborba érjen. Alig tesz pár lépést előre, amikor megfordul és az örült felé mondja:

— Tudod **mine gondoltok?** Itt valami **nagyon k**omoly dolog történt.

A másik súlyos határozottsággal válaszol.

— Mi történt volna? Á, fecsegés!

— Jó. A viszontlásásra.

Viance ismét folytatja az utját, bosszúsan és nyugtalanul.

Halottak, mindenütt halottak. A statisztikák később tizenkétezer halottat jelentenek. A holtak itt nem bűzlenek úgy, mint az annuáli árkokban, itt szabadabb a tér. Viance úgy nézi a halottakat, mintha semmi közössége se lehetne velük, mintha ennek a tájnak a természeti tüneményei közé tartoznának. A nap súlyosan fekszik a vállain. Viance folytatja az utját. A fegyverét úgy viszi, mint valami sétapálcát. A feje földetlen. Hol is hagyta a sapkáját? Micsoda vénség ül a csontjaiban! Megszokásszerűen betartja az elővigyázatosság rendszabályait. Minden árnyékot szemügyre vesz, minden útkanyarodót, mielőtt tovább megy. Tekintetével kilométer messzire kifürkészi az utat. Egy embert vesz észre, aki valami kövön ül, közel egy bokorhoz. Fegyveres? Nem. Olyan, mint valami katona. A nyugodt magatartása arra figyelmezteti, hogy ne féljen tőle. Itt úgy látszik a veszedelem már minden lehetőségét kimerítette. Már régen abszolút itt a csönd. Még egy lövést se hallani, egyetlen egy irányból sem. Ó, Drius! Remélhetőleg megérkezik oda. Driusba majd beledől, kimerülve az éhségtől, a vérvesztéségtől, a tetvektől, amik ép' oly nyugtalanítóak, mint a láz és a nap. Ám minden csapások ellen van egy gyógyszer, amely a megragadásig közel! A katona felé közeledik. A katona feláll és egy töltetlen revolvert mutat neki. A szeméi teli könnyekkel. Viancenak üveget nyújt ét, amely szinte egész teli valami világos sárga folyadékkal. Viance jólesően hajtja föl.

— Ez nem vizelet?

— Nem, ez sör.

Viance meglepetéssel néz rá. A férfin szintelen és piszkos katona-köpeny. A nadrágja szabása azonban kitűnő.

— Melyik **zászlóalj**tól vagy?

— Én tisz **vagyok**.

— Parancsára! Én R.-ből jövök. **Hol jelentkezzem?**

A tisz a vállait vonogatja és dadog:

* Macska — a marokkói-vezetők gúnyneve.

— Engem hagyj ki a játékból. Nekem mindegy.

Viance észreveszi a tiszt összeroncsolt lábát. Ez az ember nem nagyon sokat számíthat.

— A vállaimon viszem, addig amig tudom.

— Soha az életben! Te is sebesült vagy. Majd elkuszom én lassan, vagy pedig várok a csapatokra, amik Driusból jönnek.

Viance ránéz. A tiszt, amikor Driusról beszél, az ellenkező irányba mutat. Viance hirtelen, ingerülten közbevág:

— Drius nem ott fekszik, hanem a másik oldalon. Abban az irányban nem jutsz el Driusba.

Szándékosan tegezi. (Ez a kétségbeesés testvérisége.) Ebben a pillanatban megállapítja, hogy milyen reménytelen a tiszt helyzete; eddig nagy fáradtsággal titkolta, de most ezután a tegezés után már nem rejtegetheti tovább. Távolról egy lövés. A tiszt lassan sirni kezd. Viance, akit a sör felizgatott, ingerült:

— Te tiszt vagy? Te? A nyavalya vagy. **Valld be, levetted az uniformist, hogy ne lássák a rangfokozatodat.**

Hirtelen, egész valószerűtlenül, mint valami kísértet egy autó jelenik meg. A legnagyobb sebességgel rohan a rossz uton. A köveket szerte csapkodja. Pár lépésre tőlük fékez és Viance elébe szalad. A tiszt, kúszva, szintén megindul, szemeiben a remény sugara csillámlik fel. A kocsii megáll. Viance az autó hágcsójára lép.

— Parancsára, parancsnok ur!

A parancsnok aránylag még fiatal, arckifejezése szinte sötét. Az oldalán két bizalmatlan tiszt. A parancsnok fejmozdulattal kérdez. Viance zavarba jön.

— A második zászlóalj harmadik századából vagyok és R.-ből jövök.

Egy mozdulat félbeszakítja. Még közelebről lövések.

— Mi történik itt. Hol lőnek és mit csinál Silvestre tábornok?

— Őkegyelmessége, Silvestre tábornok ur öngyilkos lett.

A soffőr türelmetlen. A parancsnok és a tisztok előveszik töltött revolvereiket. Viance görcsösen a kocsii peremébe kapaszkodik. Pár összefüggéstelen közlést alig sikerül kidagognia. A parancsnok:

— Jó. Jól van.

És visszalöki. A kocsii megindul.

Viance a szemeivel könnyörög és dadog.

— A soffőr mellett egy hely még szabad. Három helyen sebesültem, parancsnok ur.

Ennek ellenére a parancsnok újból visszalöki. S hogy Viance még mindig az autó hágcsóján áll, a parancsnok dühöngve a revolver agyával rá üt. Viance mögött a tiszt káromkodik. Viance a hágcsóról az utra esik, miközben eltöri az egyik ujját. A kocsii nekilendül, a motor nagy lármába csap. A tiszt dühöngve, reménytelenül kapja ki a fegyvert Viance kezéből és három lövést ad le a kocsii, amely méginkább meggyorsítja futását. A tiszt gyalázkodásokba tör ki. Viance megpróbálja az ujját mozgatni, kéri a fegyverét, megvonogatja a vállát és odébb áll, miközben arra gondol: a parancsnok megvert, mi a fenének is állottam szóba velem!?

*

Végül Viance megérkezik a táborig kórházba. Hatalmas fedett udvarba ér. Fent a lépcsőn egy nővér áll, lejön eléje.

— Mit, akar, mit keres?

— Tábori kórház ez?

- Igen, mit akar?
- Sebesült **vagyok**.
- Hát a zászlóaljnál nincs tábori gyógyszerár?
- Van, de a zászlóaljjal együtt elveszett.
- Mit mond, honnan jön?
- Annualból.
- Szent isten. Jöjjön ~~be~~. **Röszszul érzi magát?** Felköltsem a szolgálatos orvost?

Viance egy kis levegős, kevéssé butorozott szobába lép, amely különösképpen szülővárosa polgármesteri hivatalára emlékezteti, ahol alkalmasnak minősítették. Egy fiatal kövér altiszt nézi fürkészve.

— Hol a baj?

Viance megmutatja neki megdagadt bal karját. Egy másik szobába lépnek, ahol nagyon sok a tányér, a fehér törülköző és a pohár. Viance meztelenre vetkőzik és megnézi magát a tükörben. Egy csontvázra hasonlít. A bordái árnyékot vetnek a testére. Csipő: két mély luk. A betegápoló megvizsgálja és kérdéseket tesz föl. Viance feleletei azonban nem elégitik ki. A feleletek nagyon is rövidek és nagyon is pontatlankok.

— Éhség, ó **igen, hát** azzal nem volt semmi hiba. Természetesen Annualban... azt hiszem a Monte Arruítion az ellenség megadta magát. Nem mentem oda, hanem körben egy nagy ivet tettem meg, nem tudtam nézni... ahogy a legyek... azt is gondoltam, hogy nem halok meg a sebeimben...

A betegápoló azt mondja, hogy szerencséje volt, mert a golyó a vállán csak egy darab hust szakított föl és nem ment mélyebben s a térd sebe sem mély. Mindenesetre ahhoz, hogy meggyógyuljon tizennégy napi szolgálatmentesség szükséges. A betegápoló kötésekkel látja el s a hasába valami fekete folyadékot fecskendez. Erre ismét érzi a pulzusát. Gondosan dezinficiálják. Viance úgy érzi, mintha égő fadarabok húzódnának meg a kötés alatt. A klinikát a kegyes nővér kíséretében hagyja el, aki megállítja és bemegy a konyhába, ahol egy jó csésze tejeskávét készít neki, azután az udvarra vezeti s elakarja bocsájtani.

- Hol alhatom?
- Van igazolványa az ezredétől?
- Nincs.
- Akkor **nem maradhat** itt. Akkor vissza kell mennie **ezredéhez**

— mondja a kis nővér korrekt, meggyőző közönyösséggel.

— De hiszen az az ördög. már tiz napja nem aludtam, szinte semmit sem ettem, én sebesült vagyok! Gondoljon az anyjára, kedves nővér, hát csak van egy fölösleges ágyuk.

— Igen, de hogy állithatunk ki magának bizonyítványt, ha magának semmiféle igazolványa sincs az ezredétől. Ez lehetetlen. Hisz ez nem én tőlem függ. Már épp eleget tettem magáért, amikor bekötötték. Nem tartozunk minden embert, aki ide jön, bekötözni. Azért vannak az ezredeknak ambulanciái. Ennek ellenére mi nem nagyon igazodunk a formalitásokhoz.

Anélkül, hogy odahallgatna, Viance dühöngve megy tovább. Miatán pár lépést ment, megáll.

— Nagyon köszönöm!

Édeskés hangon válaszol a nővér:

— Köszönje meg az istennek.

Az uccán Viancet kétségek ragadják meg. Ez az eset jobban kihozza a sodrából, mint bármi, ami eddig történt vele. Az előtte levő nagy

téren két kantin áll, amelyek bizonyára a kórházból élnek. Szívesen be-
térne valamelyikbe, de nincs egy vörös vasa sem. Sem az okát, sem az
energiáját nem találja a tiltakozásnak. A tenger felől lágy, friss szél fúj.
Viance egész a csontjaiig merev. A tetvek harapják, a sebek égetik.
A tejeskávé azonban erős volt, a friss tej fölének jó ízét érzi. Leül az ut
szélire. Bódéjából egy őrszem tart feléje:

— Mit csinálsz itt? — kérdezi Viance. — Vársz valakit?

— **N e m** válasz válasz. Viance azután, hogy valamit mondjon, mi
közben a vállát felhuzza: — hideg van, mi?

— Gyere az őrségre, akarsz?

Viance feláll. Mély hálával fogadja el ezt a meghívást. Milyen fel-
foghatatlan mindez. Nyomorult élet. Önfejú emberek, akik csak a sza-
bályzataikat ismerik, a nagy igazságot azonban nem, amit ő — ő — végre
megpillantott s amit az uniformis mögé rejtettek el, a parádé és a szép
szavak mögé, mint patriotizmus, fegyelem, vitézség.

Az őrmester uniformisa ragyog, az ajtóban valami lármára visszafor-
ditja a fejét. Nyers hangok:

— Tizenhat.

— Tizenöt.

— Nem, tizenhat, ez itt ^{lesett.}

M E N E K Ü L Ő K

Irta: MANUEL AZANA

**Manuel Azana, a spanyol köztársaság jelenlegi elnöke és a spanyol
népfront egyik kimagasló alakja, igen jelentős író, aki a híres Ateneo-
kör, a 19. és 20. századi nagy eszmei és politikai küzdelmek e központjá-
nak szabadelvű szellemiségét képviseli. Azana irodalmi munkái közül
kiválik gyermekkori visszaemlékezése, a Testvérek kertje, mely remeke
a tiszta és tömör kasztíliai prózájának s egy színműve, a Korona, mely-
nek szenvedélyes és szaggatott tömörsége annyira jellemzi Azana egyé-
niségét. — Következőkben a Korona egyik jellegzetes részletét közöljük.**

(Hegyi tisztás. Éjfél, tiszta csillagos ég. Az előtér sarkában tűzra-
kás pislákol. Mikor a függöny felgördül három favágó alszik a földön el-
nyulva, lábbal a tűznek. Csönd. A színpad mélyéből, a tűzrakással szem-
közti sarokból belép *Diana* és *Lorenzo*. Diana lovaglórúhában, korbács-
csal a kezében. Lorenzo katonásan öltözve, térdnadrág, felleghajtó kö-
peny, magasszárú csizma és szőrmés sapka. Az egész öltözet igen kopot-
tas...)

LORENZO: Próbára teszem ezeket a színlelőket. (Nesztelenül köze-
ledik az alvókhoz. Egy lépésre tőlük revolvert ránt.)

1. FAVÁGÓ: Ki jár itt?

2. FAVÁGÓ: Mi az, mi történik itt?

3. FAVÁGÓ: Ejnye az ördögbe! Micsoda...! (Bárgyún visszatántorod-
nak.)

LORENZO: Ne féljétek. Barátok vagyunk.

1. FAVÁGÓ: Barátok... és te revolverral zavarod fel a szegényem-
bert álmából? Tedd félre a fegyvert, kár a fáradságért!

LORENZO: Kelj fel, aztán beszélünk.

1. FAVÁGÓ: (Sietve feltápászkodik.) No, mi a baj?

LORENZO: Kik vagytok ti, hogy itt a szabadban alusztok?

1. FAVÁGÓ: Favágók vagyunk. Nem messze van egy szénégető kemence.

LORENZO: Csak hárman vagytok?

1. FAVÁGÓ: Nem. A munkavezető ott alszik az apjával a konyhóban. Rosszul van.

LORENZO: És ti itt künn alusztok az isten szabad ege alatt és még csak egy kutyátok sincs, aki őrizzen.

1. FAVÁGÓ: ~~A kutyva és a konyhóban~~ van, a kecskénkkel együtt. Máskülönb~~en~~ egy lélek sem lakik a környéken. Ha pedig valami csempész surran át erre, minek ijednénk meg?

LORENZO: Nem vagyok csempész. Uton vagyok ezzel a barátommal és másokkal, akik hátramaradtak.

2. FAVÁGÓ: És hova igyekeznek erre felé?

LORENZO: Tul akarunk jutni a hegyen.

2. FAVÁGÓ: A hegytetőn keresztről?

LORENZO: Azt az ösvényt követjük, amelyik szerintem a hegytetőre vezet.

3. FAVÁGÓ: Mi is jártuk azt az ösvényt most két éve... de az csak a hegyi patakig vezet.

LORENZO: Azt én is láttam. Két órát vesztettünk el azzal, hogy a gázlót kerestük. Nem lehet megkockáztatni a lovakkal az átkelést. A barátom meg én kapaszkodni kezdtünk a fény irányába, így kerültünk ide. Most ha van kedvetek és nem vetitek meg a jó pénzt, egyiketeket átvezethetne a hegyen.

2. FAVÁGÓ: Erről az oldalról nem lehet neki vágni a hegynek.

LORENZO: Segítőt kértem, nem tanácsokat.

1. FAVÁGÓ: ~~Hárman mar~~adtak az ösvényen?

LORENZO: Ketten a négy lóval.

2. FAVÁGÓ: No, ott nem sokra mennek a lovakkal.

1. FAVÁGÓ: Nézzétek, tanács vagy nem tanács, bármennyire is szeretnék már tul lenni a hegyen, a legjobb, amit tehettek, hogy ti ketten itt töltsétek az éjszakát. A lovak elhagyják az ösvényt és egyikünkkel virradatkor a révhez érkeznek. Mi pedig kora hajnalban utnak indulunk s a hegygerinc mentén haladva, megkeressük a gázlót. Itt aztán valamennyien össze találkozunk és ti folytatjátok az utakat. Ismerem jól a terepet. Minden más elhatározás örültség.

LORENZO: (Dianához fordulva) Mi a véleményed?

DIANA: Nincs miben válogatni.

LORENZO: (A favágóhoz) Bevárjuk a reggelt.

1. FAVÁGÓ: Egyikünk elindul az ösvényen maradottakért.

LORENZO: Nincsen valami falnivalótok?

2. FAVÁGÓ: ~~Maradt~~ valami sütszalonna tegnap estéről és egy darab kenyér.

LORENZO: (A 3. Favágóhoz fodulva.) Hallod-e, éleszd fel azt a tüzet, hadd melegedjék át egy kissé a barátom.

1. FAVÁGÓ: (A ~~átotomosa~~ n) Ez aztán a beszéd.

3. FAVÁGÓ: (A ~~másodikhoz~~) No, né csak, új gazdánk van.

LORENZO: Mit beszélsz, te ott?

3. FAVÁGÓ: Azt, hogy várjuk parancsaidat.

LORENZO: (Dianához, a tűzre mutatva) Gyere közelebb! (Diana közelebb lép) Csurom víz vagyunk.

2. FAVÁGÓ: Ez az erős harmat még a bőrruhát is átáztatja.

1. FAVÁGÓ: Ne vesztegessük az időt. (A 3. Favágóhoz) Te kéne, hogy elmenj. Megértetted a tervet!?

3. FAVÁGÓ: Meg. A gázlónál találkozunk. (Eli)

LORENZO: (Utána szól) Mondd meg a barátainknak, hogy ne nyugtalankodjanak miattunk.

1. FAVÁGÓ: (A 2.-nak) Átszaladhatnál a kunyhóig valami ennivalóért. (A Favágó, aki épp egy köteg rőzsét hoz, leteszi a földre és elindul.) A fenébe, hogy nem akar égni! Lehajol, fát vet a tűzre és éleszti. A tűzrakás Diana előtt és Lorenzo meg a favágó közt hever. Amint a láng fölcsap a fénye hirtelen megvilágítja a Favágó arcát)

LORENZO: Ez az arc! (A favágóhoz lép, aki látva mozdulatát felgyenesedik és hátralép. Lorenzo megragadja a vállát. Gyors játék) Mond csak, te pimasz, kicsoda vagy te!?

1. FAVÁGÓ: Én... kicsoda...

LORENZO: Ide gyere! Hadd nézzelek meg jól. (Egész közel viszi a tűzhöz, lerántja a sapkáját és kioldja az állát eltakaró kendőt.) Ugy!.- Nem te vagy az Éhes-csárdabeli 'plébános', ahogy neveznek? Mondd, te bitang? Mit jelent ez a maskara? (Térdre kényszeríti. A plébános térdre esik és összetett kezeit könyörgően Lorenzo felé emeli. Diana nyugtalanul figyeli a jelenetet.)

1. FAVÁGÓ: Igen, én vagyok, kegyelem!

LORENZO: Nem ismertéi rám? No, nézz meg jól. (Lekapja szőrme-sapkáját és lehajítja felleghajtója gallérját.)

A PLÉBÁNOS: (Elrémülve) Hisz.... te... te Lorenzo vagy, a diák.

LORENZO: Kutya! Mit jelent ez a komédia a favágókkal?

A PLÉBÁNOS: Bocsáss meg nekem! Ne tarts semmitől... Megmentelek.

LORENZO: Majd akkor kegyelmezek meg neked, ha kiérdemled. Rajtad mulik.

A PLÉBÁNOS: Köszönöm, Lorenzo. Rendelkezz velem mindhalálig.

LORENZO: Csakhogy megemberelted magad. Beszélj! Mit keresel itt?

A PLÉBÁNOS: Téged vártalak.

LORENZO: Hazudsz. Senki sem ismeri az utirányomat.

A PLÉBÁNOS: Arra az esetre várakoztam, ha utad véletlenül erre vezetne...

LORENZO: És ebben az esetben?

A PLÉBÁNOS: El kellett volna fognunk és élve vagy halva átadni becses személyedet a főhadiszállásnak.

LORENZO: A kormány szolgálatában állsz?

A PLÉBÁNOS: Negyven pezeta napidíjat kapok.

LORENZO: Nem valami drágán adod magad.

A PLÉBÁNOS: Ez is jobb, mintha felakasztottak volna. A polgárháború idején, miközben a csárda hol az egyik, hol a másik csapat kezére került, én, aki egyik félhez sem: húztam ebben a zavarosban halásztam. Ti rám ijesztettetek. De veletek is megtaláltam a számításomat, fizettetek a hamis és a valódi hírekért. Amikor te elkezdtél visszavonulni, megérkeztek a reguláris csapatok. Felgyújtották a csárdát, elrabolták az aszszonyomat és gyermekemet, legidősebb fiamat erőszakkal besorozták egy árkász zászlóaljba. Engem megkötözve a főhadiszállásra hurcoltak. Itt hajmeresztő dolgokat láttam. A falu területén hatvan foglyot lőttek agyon, mialatt a piactéren a katonazene játszott. A 14.-i csata után, mivel tudták, hogy ismerlek, pénzt ajánlottak fel az üldözésedre. Mit tettél volna, te az én helyemben? Elfogadtam az ajánlatot és kereket oldottam.

LORENZO: No, és most elárulsz?

A PLÉBÁNOS: Ami azt illeti, jobb szeretem kijátszani a kor-

mányt.

LORENZO: Van valami megegyezések?

A PLÉBÁNOS: Őszintén szólva, készpénz híján a megegyezés nem igen felel meg nekem. Ők felajánlottak egy bizonyos összeget, én pedig felajánlottam, hogy kézre keritelek. Egyik ígéret kifizeti a másikat. Az ő pénzüik nem valami biztos. A napidijamnak, amelyért álmatlan éjszakákat töltök el, még a színét sem láttam. Ha elárulnak, egész biztosan találnak majd valami kifogást, hogy ne kelljen semmit sem fizetniök. A te kivégzésedből pedig nem; hizom meg.

LORENZO: És a családod?

A PLÉBÁNOS: Majd csak szabadon engedik. Annál is inkább, mert senki a világon nem tudja meg, amit beszéltünk. Rendszerben van?

LORENZO: Meglátjuk.

A PLÉBÁNOS: Ezen az oldalon még a nyulakat is megfigyelik. A torkolat oldalán őrzik a völgy összes kijáratait, amelyek a határhoz vezetnek.

LORENZO: Olyan ember vagyok én, akit hálóba lehet keríteni? Majd meglátod, hogyan szakítom szét az egészet.

A PLÉBÁNOS: Az nem megy olyan könnyen.

LORENZO: Négyen vagyunk hozzá. Te és az embereid hozzánk csatlakoztok és még pitymalat előtt rajtaütünk egy-két őrségen. Szépszóval vagy erőszakkal magammal rántom az embereinket, rárohanunk az első osztagra és egy merész lendülettel a határoszlopnál vagyunk. Nyomorult dolog volna, ha nem usznók meg ép bőrrel mindaketten.

A PLÉBÁNOS: Ez csak lelkes szóbeszéd. Nem vagy már az, aki voltál. Amikor győztél, a parasztok a tűzbe mentek érted. Többet értél el száz ilyen fickóval, mint ezer reguláris katonával. A legelső sorban küzdöttél bő fehér kámszádban és ellenfeleid a puszta látásodra megfutmodtak. Felégettél egy tartományt vagy a falhoz állítottál egy egész garnizont ebéd utáni csemegének.

LORENZO: Hazugság!

A PLÉBÁNOS: Meglehet, de ők ezért a Lorenzóért rajongtak. Ahol csak megjelentél, nyert ügyed volt. Ma már nem jelentesz semmit a számukra. Ugy tudják, hogy letörtek és halálodon vagy. Rajtaüthetsz egy őrségen. De nem találsz mind alva őket, mint az én embereimet. Amíg lesz golyó a revolverredben, addig félni fognak. Lövöldöznünk kellene egész éjszaka s egész nap, ha makacskodsz. Vágd ki magad egyedül, én nem megyek veled.

DIANA: Ennek az embernek igaza van.

LORENZO: Rendszerben van, plébános; nem játszhatom szabadon az életemmel. Mi a teendő?

A PLÉBÁNOS: Ti velem jöttök, mintha közénk tartoznátok.

LORENZO: Hozd ide a barátaimat.

A PLÉBÁNOS: Nem juthattok túl valamennyien. Azok, akik hátra maradtak, majd hamis irányba csalják az őrszemeket.

LORENZO: És elárulnak.

A PLÉBÁNOS: Mind el vagytok árulva. Ha egyetlen egy is megmenekül közületek, tiszta nyereség.

DIANA: Ez nyilvánvaló!

A PLÉBÁNOS: A társad, aki ritkán szól, helyesen beszél. Térjünk a dologra. Gondoskodom róla, hogy az egyik hülye összegyűjtse a barátaidat és elvezesse, amennyire csak tudja, messzire a völgy felé. A hegy-szorosban haladnak majd előre és nyomokat hagynak maguk után. Nyomban elterjed a hír, hogy a Diák és kísérete erre csatangol, meglásd,

hogy sietnek majd utánuk. Elcsipik-e őket vagy sem? Mindegy. Beletelik-pár óra, amíg rájönnek, hogy nem vagy köztük. Ezalatt mi ketten folytatjuk utunkat, mimha csak valami parancsot vinnénk, és hipp-hopp! a határon vagyunk.

LORENZO: Elfelejtetted, hogy hárman vagyunk:

A PLÉBÁNOS: No nézd csak (Suttogó hangon) Mondd, Lorenzo ragaszkodol hozzá?

LORENZO: Ha nem ragaszkodnék, semmi értelme sem volna az egésznek.

A PLÉBÁNOS: Pedig nehéz lesz őt átszöktetni. Amilyennek nézem...

LORENZO: Ahol ketten átszöknek, ott egy harmadik is átszökhetik..

A PLÉBÁNOS: Mégis... végső esetben.... ha nem volna rá semmi mód?....

LORENZO: Ha nem lesz rá semmi mód, akkor lepuffantalak.

A PLÉBÁNOS: Minő megtiszteltetés a számomra!

LORENZO: (Megvetéssel) És mindezért mennyit kérsz?

A PLÉBÁNOS: Ha egyszer túl leszünk a határon, a jóindulatodra bízom magam. Most pedig megyek kitanítani a cimborámat, aztán visszajövök.

LORENZO: Várj csak! Hát az a fickó, akit elküldtél a kunyhóba?

A PLÉBÁNOS: Jó kis utat kell megtennie odáig. Ha mégis hamarabb térne vissza, mint én, parancsold meg neki, hogy várjon be. Ha sokat fecseg, elnémíthatod, vagy lesántíthatod, ahogy tetszik... Megértettük egymást? Viszontlátásra, öregem!

LORENZO: Járj szerencsével... vén lóköttő!

BRÜSSZEL: A CSELEKVŐ HUMANIZMUS KORA

Irta: BARTA LAJOS

A palotának óriási kettős előcsarnoka van, egy külső nyitott, egy belső zárt. Vastag, magas, négyszegletes oszlopok tartják a külső előcsarnok mennyezetét. A belső előcsarnokon túl a terem: 4000 ülőhely van benne, a lejtős földszinten és a karzatokon. Előli hatalmas pódium, mint valami operának a színpada, de zsinórpádlás, diszletek, függöny nélkül.

Még négy ilyen nagy épület áll ezen a területen, melyen 1935-ben világkiállítás volt. Óriás egybeszabott csarnokok, arra valók, hogy árukat rakjanak ki bennük a szemnek ékesen. Mikor a kongresszusi bizottságok elkezdték gondolatáruikat kirakni ott. Lécfalakra feszített vászonnal osztották a roppant csarnok-teret roppant bokszokká. Az ut is, mely ide fölvezet a kiállítás miatt van teletűzdelve szökőkutakkal és átvilágítható üvegtestű oszlopokkal és egymásra halmozott pagodatetőknél látszó, átvilágítható disztetekkel. Mikor este a főépület előtt az óriás szökőkút egymásbaugró ötven vizsugara köddé törik az ütközések zuhantagos porzásában, mint párákon át látszanak a belülről átvilágított oszlopok és disztetek, mintha tündérvilág lenne ott.

Ez a tündéri csalókaság merőben idegen attól a kemény realizmustól, melyet a béke-munka jelent. Mert béke, az absztrakt béke ellenképe a robusztusan reális és véres háború. A brüsszeli kongresszust megfogják ítélni így és úgy. A kongresszus célkitűzése is több kifejezésben van

adva: a békeerők összegyűjtése, egymáshoz igazítása (koordinálása), béke-mozgósítás az egész világon. Mindennek a sokféle munkának a tartalma és a munka sikerének a titka az, hogy realitást, konkrétséget tudjunk csinálni az absztrakt békéből! Hogy ihatni tudjunk vele az emberi idegekre. Mi legyen a brüsszeli béke-kongresszus eredménye? A békének konkrétummá válása, az egész világ felületen való konkrétummá. A kérdés: hogyan történjék ez meg?

Az ember egy világot vetit ki magából, mely világ benne van mind-
abban, amit az ember létrehoz. Tehát benne van minden emberi munká-
nak az eredményében és a munkaeredményt magában foglaló társadalom-
ban is. Ennek a munkának a kivetítéseiben, akár valamely csinált dolog,
akár a társadalom ez, az embernek önmagától való elidegenülése megy
végbe. Az ember aztán nem tesz mást, mint küzd ezzel az önmagából ki-
teremtett emberi világgal, mely nem más, mint emberek saját maguk-
tól elidegenedett énjének végtelen sorozata. Ezt úgy is lehet mondani:
az ember a világban, melyet magából kiteremt, létrehozza a maga dia-
lektikai ellentétét, melyet csak a szocializmusban tud kiegyenlíteni. Ez
az önmagától való elidegenültség abban emelkedik tetőpontra, hogy em-
beri tömegek háború formájában legyilkolják egymást. A háború állan-
dóan aktuális, mert a mai társadalom formájában az embernek önmagá-
tól való elidegenülése állandóan a legmagasabb fokon van.

Brüsszelben 4000 ember gyűlt össze, hogy legalábbis 200 millió em-
ber nevében beszéljen. A delegátusok nem beszéltek arról, hogy ennek a
társadalomnak a helyére egy másik társadalmat kell csinálni, mely nem
az embernek elidegenülése önmagától, de találkozása önmagával? Nyil-
vánvaló; hogy tegye előre nem lehet szó a háború végleges kiküszöbölésé-
ről, hanem csak valami másról, valami ideiglenes megoldásról: a most
fenyegető háborúnak a megakadályozásáról, kitörése előtt való megállí-
tásáról és kitörése esetén azonnal való megsemmítéséről.

Ezt kell mondani: szocializmus és polgárság fegyverszünetet kötöt-
tek, hogy ennek alapján szövetséget kössenek a most fenyegető háború
feltartóztatására. Az egész civilizáció és az egész emberiség elpusztulásá-
nak fenyegetése, mint iszonyú nyomás alatt jött létre ez az összeforrás.

Felismerés: ha a most fenyegető háborút nem lehet feltartóztatni,
akkor minden elveszett. Ha az emberiséget most sikerül megmenteni, ak-
kor lehetőség nyílik mindenre. Arra is, hogy az a válszervezet, melyet a
nagy veszélyben mozgósított cselekvő humanizmus létrehoz: kiadja ma-
gából mindazt a jót, ami egy ilyen állandó béke-világszervezetből, annak
lelkeket egymáshoz igazító tartásából, a legnagyobb veszély idején gya-
korolt kölcsönösségből az emberiség javára kihozható. Mert a megindu-
ló szervezés nem a pillanatnak, de az időtlenségnek szól.

Mikor a szeptemberi kora est besötétedik, a magas kandeláberek
kigyulnak az ivlámpák holdjai és a szertelen szökőkút felhősen dobálja
és ejti permetegét, mint megszállt szent zarándokhad erkölcsös molo-
hizmusra, feszül a béke-delegáltak tömege a nyitott csarnokban az óriás
terem belső csarnokának óriás üvegajtóihoz. Sívárogyja a bebocsáttatást,
ott akar lenni a növekvő tömeggel együtt növe forróságban és abban a
magasrendű ideglázban, mely az egészből kijön. Erkölcsi közös égés
szomjas furiozitása űzi: igazolni akarja önmagát és hitét valamiben,
amiben nem mindenki akar hinni.

Hogyan: nem mindenki!? Hiszen ezek a nemesen megszállottak,
ezek a négyezer küldöttek vagy 200 millió ember nevében jelentek meg

itt? És talán még más száz, vagy még más kétszáz millió nevében is, akiknek még nem volt alkalmuk nyilatkozni az ügy mellett, melynek ma itt vannak lobogásos kurirjai? Nem volt alkalmuk, mert társadalmi, erkölcsi és szellemi tehetetlenségük nyomatékuk halottként fekszik bennük, és mert ahhoz, hogy e halottat élővé tegyék magukban, először is levegőre, légkörre lenne szükségük. Ami ezt a négyezret is olyan fantasztikusan hajszolja, talán éppen az az irrealitás is, hogy előlegeztek maguknak egy légkört, mely nincs, melyet mégsem akarnak többé elveszíteni, mert mint gólemek omlának össze önmaguk számára és semmivé, ha kiderülne, hogy nem szabad, mert nem lehet tovább lélekezniök, mert a légkör, melyet maguknak előlegeztek, — nincs!

Milyen légkör ez? Talán a békéé? Nem, ez sok lenne! Csak a békemunka légköre! Mert ami ezeknek az épületeknek és palotáknak a ropant méreteit s túlméretezi: az a váratlan fölédzés, az a rácsodálkozás, az a minden kiábrándulást magától eleve a végtelenbe hajító, semmivé semmisítő hit, hogy csakugyan szó lehet ebben a világban a béke-erők olyan összegyűjtéséről, koordinálásáról, a békének olyanfajta megszervezéséről, mint ahogyan a háború erőinek egymáshoz való sűrűsödése, szervezetsége adva van és szinte természetesen halad maga előtt.

Ami itt dereng, ami után itt futnak ezren és ezren, amibe itt bele-szédülnek az emberek: az elsodálkozottság azon, hogy az emberi gondolat és szervező akarat eljutott odáig, hogy embereket tud összegyűjteni sok országból és több Kontinensről azért, hogy biztos elgondolással és határozott terv szerint hozzáfogjon egy a háborúval ellentétes állapotnak, a békének nevezett helyzetnek a társadalmi biztosításához, ennek a biztosítottságnak a megszervezéséhez. Az alaptétel: *Ne ölj!* Ez a már több ezer év óta elfogadott erkölcsi alapelv csak most jut odáig, hogy érvényessé akarja szervezni magát.

Az élet célja az élet, mert különben nem is lenne. Ezt az egyszerű igazságot egy egész civilizációnak a világsulya alól, egy szertelen gépi technika és az építkezések monstruoizációja alól kellett kiásni és felhozni a fölszínre. A robusztusan véres, vad és tömeggyilkos háború éppen csak hogy pillanatnyilag fékentartott gépiességével és prostituált barbárságával szemben ez az egész fölgylemlés a béke körül úgy hat, mint valami üde keletkezés, mint valami ifjú és szűzi valami egy vénhedt, ölésben buja aberrációkká romlott világban. Egy *Lord Robert Cecil*, egy *Herriot*, akik a politika csersavában kellett, hogy már megáztassák magukat, mintha maguk is valamely új hérosziaságban ifjulnának meg, mikor e szűzi valamit, ami az életnek önmagához való ősi joga — a tömegek elé emelik. Az életnek önmagához való joga! — ez a hatalmas fölfedezés elemi erejével uralkodik a kongresszuson ég ebben valami nagy és erős ifjuság zúg és feszül.

Ha már úgy van, hogy az ember társadalomban él, az az egyszerű elv, hogy az élet célja nem a gyilkolás, de az élet, a társadalmi szerkezeten és gépezetén keresztül juthat csak érvényesülésre. Az extatikus föl-emelkedés az emberi lét kozmikus adottságába és jogosultságába kénytelen keresztül menni: a politikán és mindenféle módszereken, hogyha azt akarja, hogy az embri élethez való ragaszkodás ne maradjon az élethez való jogba való mámoros ráeszmélés csupán. Így lép aztán föl egy szerkezetnek a szüksége, mely úgy tudja a világban mozgatni az embereket, hogy ezeknek a mozgásoknak a tartalma, értelme és automatikus érvényrejtása ne a háború és az élet-kioltás, de a béke és az élet-megtartás le-

gyen. Így lép föl a szükséges technikája az ilyen szerkezet megteremtésének. Ekkor a következő tűnik szembe:

Számok és arányok: Negyven országban voltak már eddig béketesületek, de ezeknek még nem adatott alkalom arra, hogy akaratukat egymásba tegyék. Az Egyesült Államok pl. ezen 40 között egy egységnek számít de ez az egység megint 41 szervezetet zár magába.

Egyesületi tagszámok, melyek a kongresszuson megjelent delegációk mögött állnak: Kína 3 és fél millió, Dánia 1 millió, Spanyolország 1 millió, Franciaország 2500 delegált 8 millió tag, Svédország 1 millió, Csehszlovákia 2 és fél millió. Mexikó 1 és fél millió, Anglia 40 szervezet, 5 millió, Kanada 1 millió, Egyesült Államok 15 millió tag stb. India statisztikája: 350 millió indiai akarja a békét.

Az emberiség történetének ez a brüsszeli fázisa egy új fölismerésnek a jegyében áll, melyből az új parancsszó született: — koordinálni!

Mindenesetre kicsit elkésett bölcsesség gyanánt jelenik meg ez a parancs és amellet tesz tanuságot, hogy a beteg társadalomból milyen nehezen tudnak kilépni, a fölszínre jutni a legtermészetesebb felismerések és parancsok. Ez rezignáltságot vonhatna maga után, de éppen ez a rezignáció a keserű fűtőanyaga a feszültségek legvégső csucsán mégis csak kiszabadult fölismerésnek és belőle megfogalmazható, koordinálási parancsnak. Mert a dolog olyan egyszerűnek látszik: ha vagy 100 millió ember már tudatosan be van szervezve békeegyesületekbe és legalább még háromszor ennyi millió gyűlöli velük együtt a háborút, akarja velük együtt a békét, miért nem érvényesítette ez a sok száz millió ember már előbb is a maga akaratát? Nem véletlen ez, de a tömegakaratókat elnyelő társadalmi szerkezet törvényszerűsége, mely abban is kifejezésre jut, hogy csak a kapitalizmus hanyatlásának csúcspontján juthat a társadalomból a fölszínre a humanizmus ellenpólusa és lép vele együtt föl a tennivalókat diktáló bölcsesség is: a béke-erők koordinálása. — Egy fölfelé haladó kapitalizmusban nem juthatott volna ez az ellenpólus érvényre és az egyszerű okosság, hogy az egyirányú erőket az egész világon tervszerűen össze kell fogni, nem tudott volna napirendre kerülni. Ez az egyszerű okosság még most is úgy lobog és villámlik a kongresszus fölött, mint valami utólérhetetlen zsenialitás. De ez semmit sem von le magának az eszmélésnek, a felismerésnek és a belőle eredő parancsnak az erejéből.

Most bukkan a fölszínre az új forgalmi ércpénz is: a békeerő. A békeerő koordinálása a világföladat! Egész etikusságunk és minden humanizmusunk elég lesz-e arra, hogy ezt a parancsot maradéktalanul teljesítsük?

A főnálló társadalom mechanizmusában a következőt látni:

- adva van egy politikai Népszövetség, államok kiküldötteiből;
- adva vannak nemzeti és nemzetközi szervezetek a háború ellen a békéért;
- adva népek, melyeknek többsége a háború ellen a békéért van;
- adva államok és kormányzatok, melyek a békéért vannak;
- a kongresszuson jelen vannak a béke-szervezetek és a népek delegáltjai, szabad küldöttek minden állampolitikai kötöttség nélkül;
- jelen vannak kormányok tagjai állampolitikai kötöttséggel.

A kozmikus elv, hogy az élet az életért van, mert különben nem lenne, mint valami tüzes bolygó fut ide és oda ez adottságok: között és hol pártpolitikusok, hol nemzeti küldöttek, hol kormányférfiak szólalnak

meg a dobogón. Hol a béketömegek segítik a pártpolitikusokat (a nyomás az angol közvéleményre), hol a kormány-tagok segítik a tömegakat öntudatát (a francia népfront kormány tagjainak előadásai: *Pierre Cot* —, a francia kamara elnökének előadása — *Herriot*.) Hol a tömegek delegáltjai jelenthetnek majd nyomást a Népszövetségre, hol a Népszövetség szerkezetén át nyilhat mód a tömegek megnyilvánítására.

Az egész kép és a mozgások, ezek emberiségi értelme, politikai tartalma, humanisztikus szárnyalása, fehérek, sárgák, feketék, barnák, népek, országok, kontinensek megjelenése, szava, vágya, fölkiáltása, fajok, kulturák, filozófiák egy céljá szövdése egyet mutat: az emberiség és része a maga mélyéig, fundamentálisan megvan mozdítva. Ennek a megmozdítottágnak a dinamikája lehetetlenné tett minden kívánságot és képtelre bátorságot táplálni csak a távollevő merhet. Ez a dinamizmus mindent fölgyújt, ami a közelébe jut és ellenállni: defetizmust jelent az emberiség ellen.

A kérdés: ebből a dinamizusból mennyi marad meg arra az időre, amikor a delegációk saját országaikba mennek haza és az ottani meghatározó erők közé kerülnek? És mi lesz ott belőle?

A kongresszus célja ennek a dinamizmusnak a megszervezése és a szervezetlenség által való megtartása. Ehhez hozzátartozik az első békekongresszus munkájának a továbbvitele annak a központi irodának a formájában, mely összefogja a nemzeti szervezetekbe koordinált béke-erőket, mely az így létrehozott világkoordináltságnak a csúcsát jelenti és gondoskodik arról, hogy a koordinált erők értelme világpolitikailag érvényre jusson.

A kép most ez: a kapitalizmus továbbmegy és szüli a háborút.

Az osztályharc tovább megy és szüli az új társadalmat.

Az állampolitikák továbbmennek és a kormányzatok különböző tömegnyomás szerint igazodnak ide vagy oda.

Mindezen belül és felül koordinálódnak az országokban és a világon a békeerők.

Ez a koordinálódás relativ valami, mert pl. a gyarmati népeknek — e néhány száz millió embernek! — nincs módjában koordinálódni.

Összegezés: hatalmas és az emberiségen belül most legelőször elindított versenyfutás játszódik le: a háború országának és országainak kiterésre való fölkészülése és a békeerők világkoordinálása, a béke világmozgósítása közt.

A nagy tények:

1. A *Rassemblement Universelle Pour La Paix* (R. U. P.) által elkezdett munkát egy genfi központi iroda folytatja.

2. Az összes békeszervezetek minden országban egyetlen nemzeti békeszervezetté alakulnak.

3. A brüsszeli kongresszus bizottságai tisztázták azokat a szempontokat, irányokat és föltételeket, melyek mellett a békeszervezés, a békemozgósítás végrehajtható.

4. Ezek a szempontok irányok és föltételek nemcsak a békeerők koordinálását követelik meg, de az élet olyan tudományos, irodalmi, művészeti áthatását is, mely a békemozgósítással való koordinálást jelenti.

5. A brüsszeli kongresszus bizottságai tisztázták ennek a munkának az alapköveteléseit is. Pierre Cot francia légügyi miniszter így határozta meg azt, ami most nemzetenként és országonként megindul:

„Egy új háborúban minden el fog pusztulni, ezt tapasztalásból mondhatom. A hatalmak 22 évvel ezelőtt sok millió embert mozgósítottak

a háború céljaira. Ugyanugy kell most mozgósítanunk a béke-erőket azért, hogy megelőzzük a fegyveres mozgósítást".

Ennek a világszerte meginduló békemozgósításnak a tartalma: a háború-ellenesség passzív lelki formáját cselekvő lelki formává alakítani át! Számonvenni, készenlétebe állítani, a kontemplatív humanizmust militans humanizmussá acélosítani! Ennek a mozgósított militans humanizmusnak politikailag egyenértékét lord Róbert Cecil egyszerűen így jelölte meg: nyomás a kormányokra! Ez a leegyszerűsítetttség azt mutatja, hogy a politika mechanizmusa is így egyszerűsíthető le: a militans humanizmus, tömegnyomás a kormányzatra, békepolitika. Ha a politikai egyenlet ma sokkal komplikáltabb képet mutat, azt jelenti, hogy az erők viszonylata és játéka mesterségesen van túlkomplicálva. Magyarázat: ez a fegyverek és a háborúk számára szükséges bonyodalmasság.

Militans humanizmus! — ez véget vet annak az erkölcstelen ferdeségnek, hogy a humanista intellektualizmus odafekszik a háború elé, másoktól várja önmagának és az emberiség megmentését, míg önön szféráinak ködébe emelkedik föl.

Militans humanizmus, — ez a militans humanistát jelenti, aki nem tartja fölösleges és nem látja gyermekes naiv dolognak a szándékot: a békeerők világszerte való megszervezését és mozgósítását. Ami nem más, mint az emberiség adott többségének az összefogása és érvényre juttatása. Miért a bestiálítás és nem a humanizmus? Ha csak organizálásról van szó, mellyel egyenesre lehet szerkeszteni a ferdeséget?

Mi sem vall jobban társadalmunk inferioris hasadtságára, minthogy az emberiség egy része azért tartotta és tartja magát távol a béke-aktivizmustól, mert van egy álhír, mely szerint: béke annyi, mint szocializmus, kommunizmus, bolsevizmus. Alig hozta össze az emberiség első civil-békekongresszusa a békeerők minden várakozáson felüli hatalmas gyülekezetét, máris megindult világszerte az ellen-propaganda, mely most már szervezett akció tüzes vasával égeti az agyvelőkbe a magatartás aberrációját: a béke veszélyt jelent, mert a kommunizmust jelenti és ezért a polgári világnak távol kell magát tartani a békemozgalmaktól.

Vagyis fölnyitották a csapdát a feneketlen süllyesztővel és bele akarják csalni az egész polgári humanizmust, mint valami elefántot. Brüsszel sulyos csapást mért erre az inferioritásra. Az új helyzet: a békeerők új világmozgalmában, a megszervezésben és a békemozgósításban a polgárság nemcsak szövetséget kötött a munkássággal, de átvette a béke-mogalom felelősségét is. A világ dolgozói ugyanakkor semmit sem adtak föl abból, hogy a munkásság nemcsak a béke-harc élharcosa, de a fenyegetett emberiség egyetlen készenálló nagy kalapácsa is a háború ellen. Eppen a kongresszuson hozott szakszervezeti határozatok: az összeg szakszervezetek által kiküldendő állandó szakszervezeti bizottság háború esetén két óra leforgása alatt elrendeli az általános sztrájkot a támadó országban és a blokádot a támadó ellen.

Bizonyítékuk a béke-bolsevizmus ellen a brüsszeli kongresszus előadói dobogóján szerepeltek: lord Robert Cecil, Pierre Cot, Herriot, Vandervele, lord Dickinson („a nemzetközi barátság megteremtése az egyházon át", Anglia), Debski, (lengyel marsall), Svernik, az orosz szakszervezetek főtitkára, De Brauckere, M. Cachin, Jules Jezeguel, pap („a nemzetközi barátság megteremtése az egyházon át", Amerika), Jouhaun, Lord Lytton, Malaterre-Sellier asszony (francia katolikusok.)

A kongresszushoz táviratot, illetve üzenetet küldött: Rooseveltt, az

Egyesült Államok elnöke, Romain Rolland, Lagerlöf Zelma, Benes, a csehszlovák köztársaság elnöke, Newyork püspöke.

Lord Robert Cecil ezt így fejezte ki: „találkoztak itt liberálisok és konzervatívok, szocialisták és kommunisták, nem azért, hogy külön céljaikat valósítsák meg, de hogy a közös célért, a béke biztosításáért harcoljanak. A veszély közös, a cél is közös.”

A nagy kérdés: lesz-e átütőereje a békeerők koordinálásának és az egyetemes béke mozgósítóinak? Az összegek rendelkezésre fognak állni. Igazolódik-e a föltevés, hogy az erkölcs legyőzheti a fegyvert, mert az erkölcsileg körülkerített és izolált ország magától bukik bele a megindított háborúba?

Tétel: Brüsszel után a háborúért és békéért a polgárság viseli a felelősséget!

Összefoglalás: A veszély nagy. Az emberiség segítségért kiált. Eljött a cselekvő humanizmus kora! Mennyire fogunk helyt állni benne? Elbukni 1914-nél végzetesebb lenne.

Ú T T Ö R Ő K

Irta: FODOR JÓZSEF

Through the battle, through. defeat moving yet and never stopping.

Pioneers! o pioneers!

1.

(Walt Whitman)

Hű szív, visszavető ormok ellen szakadatlan
Zászlót hordva, óh, állj meg nem törve, ne hagyj!
Hidd, hős dacra a vad-lehetetlen tornya leporlik
És még vig-nevetőn állsz te az élet előtt.
Óh, sok van, ki a célnak kart duzzadva feszítget —
Mi győzhet, csak a hű kitartás egyedül.

2.

Néma dac, ellenség-földön lélegzet-akadva
Csöndes előnyomulás, szívós harc földdel, elemmel,
Átkos, lopvavetett nyíllal s robbanva, csoportban
Tört haddal, buja, hangrejtő sűrűknek ölében —
Hol fojtott dübörgés árulja csak egybecsapott kar
Vad lángját s rettentő daccal összecsukott ajk

3.

Büszke kiváltságok, sokezer kéz hasznaszedői,
Szent Közt s jót célzók, mézszavu képmutatók;
Istennel, néppel, becsülettel játszva hazardok,
Érdekvitte sereg, álszent, álhazafi;
És valamennyi alakja az eszménynek van, igaznak,
Leplében hasznot fönnen-ugatva lesők;

Óh, ragyogó, víg hősei közbeszédnek, a napnak,
 Ti, mindig kész élelmesek és ügyesek;
 Mennyországszerzők a más hulló, veritékén —
 Míg sinylődve, nyomottan robótol a tömeg,
 Könnyű álomban szállván tovább. Zúgjak-e? — Jól van!
 Tűrő barmon kuncognak az istenek is!

4.

Nem lehet, óh, mégsem, hogy tartson gőgje az éjnek,
 Már száz hang zendül, törve a korsz, vad időt.
 Hályoga már letörülve a sajtó, mélykődü szemnek,
 S végső, vak mérgét forrja a rossz hatalom;
 Ám ragyogón kél s mind fénylőbb kört szánt az igazság
 S száz lánc fogja: minek el kell jönnie, jön.
 Víg-robbanva szökő nedvek vágatnak a mélyben,
 Új tavaszát forrón várja az emberi nem;
 És csak a hulló Rossz rettent szeme fest ma sötétet:

Nyögve terüljön ezer tornya alapjaihoz:
 Ami erő, Törvény, s új szent hulláma a rendnek —
 Tisztultan kél, s új arcod, óh, emberiség!

5.

Drága sugár! — a miénk csak a küzdés és a reménység,
 Vak ködben, keserű gond közt menetelünk —
 Hű vonulók mi, jutalmul a nyugvást nyerve szívünkben:
 Hogy a hívó, nagy szó, im, felszökve talált!
 Hogy csak azért küzdünk, hogy az Ember majdan örüljön,

S pellengérré feszítve a vakság durva kezétől,
 Mi, forró-konok és csöndes jót akarók
 Halk-erőszakosan a rossznak önmaga ellen, Tébolyrázta beteg vert orvosai mi:—
 Óh, s hagyhatjuk-e rossz lázában elégni a dultat,

Testvér, bárha magad hullsz is a szörnyű vitán?!

K É T K U L T U R F O R M A

Irta: KOVÁCS KÁROLY

Kulturális örökségünk felbecsülésének és szerepének kérdése, merő elméleti viták mélyéről, a művelődési politika homlokterébe került. A szervezett-regresszió kulturpusztításai konkrét formában vetették fel a kérdést: mi az, amit ebből a vizözönből át lehet és át kell mentenünk a holnap felé feszülő emberi művelődésbe? Milyen legyen ennek a mentésnek a formája? Milyen osztálytényezők a hordozói?

Felületes látszatra azok elhanyagolható kérdések, amiket mindenki tisztázottnak vél. Az ujkori történelem egymásra következő szakaszainak hordozói: a „harmadik” és a „negyedik rend”. Meghatározó szerepük közismert. Ki kételkedhetne abban, hogy az előbbinek semmibe vesző kulturális örökébe az utóbbi lép?

Valójában a kérdés bonyolultabb, mint az első pillanatban feltűnik. A polgárság művelődésének és egész eszmélkedésének hordozói ugyanis

nem maguk a tőkésék, hanem az úgynevezett „középosztály”: a polgári értelmiség. A polgárság művelődésének hanyatló irányzatai e tévesen osztálynak nevezett réteg tudatában tükröződnek vissza. Egyrészt a „középosztály” kulturális érdeklődésének elkallódásában; másrészt e rétegek egyes elemeinek gyors elöretörésében: elpártolásában kulturális áruházt elkövető osztályától; a hatalmas ütemben elöretörő új kulturális akarásokhoz való csatlakozásában. Ezt az utat követték • *Romain Rolland, Gide, Malraux* és sok más a francia művelődés mesterei közül. Erre az utra lép fokozatosan a polgárság világának valamennyi, valóban kimagasló és jövőös értéket képviselő kulturmestere. Kiindulópontjuk ebben az eltolásban a művelődés osztályjellegének helyes felbecsülése. Világosan látják és vallják: nem a jelző nélküli emberi művelődés jutott csődbe napjainkban. Elvont emberi kultúra nincs. Az általános emberi művelődés elgondolhatatlan mindaddig, míg az osztályválaszfalak a determináló alap megváltoztatásával, le nem omlanak. Ezért a negyedik rend osztályemberi művelődésének vonalába állanak s ez osztály törekvéseinek támogatásán keresztül munkálkodnak az egész emberi művelődés magasabb sikra emelésén. Ebből a nézőpontból mérlegelik a kulturális örökség kérdését is. „A mi örökségünket mindazok a megnyilatkozások, amelyek feleletet adnak problémáinkra... Ezért a kulturális örökséget nem a remekbe készült alkotások teszik, amik mindenkit csodálatra készítenek, hanem azok, amelyek élethez segítenek bennünket”. (Malraux). Ez a tábor alkotja a szervezett-regresszió kulturbarbárságával szemben a következetes kulturpolitika és kulturhaladás tábort.

Dőreség volna azonban szemet hunynunk az előtt a tény előtt, hogy létezik egy harmadik irány, egy harmadik út is. Azok képviselik ezt, akik képtelenek felismerni ennek a nagyszerű művelődési fordulatnak az osztálytartalmát meg osztálytávlatait. Az ide tartozó kulturmunkások, jóhiszeműen vagy helyzetükből következő megalkuvással, a történelmi fejlődés menete által felrobbantott és ellenséges táborokba taszított „középosztály” művelődési egységesítését, „átfogó szellemű nemzetszemleli alkotásához” való visszavezetését vélik az idő parancsának, miközben elhanyagolható mennyiségként kezelik ennek az alkotásnak a tartalmi oldalait. Ezek „középosztályunk hanyagságában és érzéketlenségében” látják okát „műveltségi életünk végzetes megrokkolásának”. Ez pedig veszélyes irányzat. Csak a „megrokkolást” látni, ugyanakkor pedig a másik oldalon nem fedezni fel a nekiserdülő új születéseket: a mai osztályviszonyok és törekvések egészének fel nem ismerése által meghatározott gondolkozást fejez ki. Az ilyen eszmélkedés helytelen szempontokat ad. Téves diagnózist eredményez. Ez viszont helytelen gyógy módhoz vezet. Következmény: az őszinte akarással kiutat kereső kulturmunkások fáradozása elvetélésekbe zuhan.

Világprobléma ez. Láttuk, hogy a Nemzetközi írószövetség londoni összejeövetelén, világarenám birkóztak vele a hanyatlás lejtőjére jutott „nyugati” művelődéssel szembefordult legkiemelkedőbb kulturmesterek. A harcokat azonban az egyes országok szűkebb kulturterületein vívják meg. Itt történnek meg a szükséges felmérések és átértékelések. Innen indulnak ki a művelődés haladó erőinek csermelyei, hogy a haladó gondolatnak mindent magával ragadó hatalmas folyamában egyesüljenek

Magyar kultúránk sok tekintetben sajátos helyet foglal el, úgy a kulturpolitika, mint az ezt kiegészítő kulturális örökség vonatkozásában. Öt ország határai közé parancsolva, tág mezeje nyílik a regionális eltéréseknek. Előítéletek és gátlások születnek, amelyek késleltetik egységes felsorakozását és kiteljesedését a haladó kultúra világszinvo-

nala felé. Számtalan, tulhajtástól vagy szűk nézőpontokból származó, elvetelés az eredmény. Helybentopogás, Nagyszenti lendületek önmagukba omlása. Olyan utak megismétlése, amelyek már magukra vonták a bírálatot: felmértettek és könnyűnek találtattak. Mindazon eredményeket, amelyeket egy egységes nyelvterületen fejlődő művelődés egyszer, s mindenkorra rögzíthet és közkinccsé tehet; magyar kulturánk különböző területen külön-külön kényszerülünk, nagy áldozatokkal, meghódítani. A látszat az, mintha a szlovén-szlovák Sarlós-generáció csak azért járta volna végig egy helytelen elgondolás és célkitűzés szükségszerűen összeomlás-hoz vezető kálváriás iskoláját, hogy félévtizeddel később, a magyarországi értelmiségi fiatalságból kirajzott, új utak után kutató csoport, ugyanezen csapásokra tévedjen. Az egyik területen meghódított tapasztalat a másikon nem válik hussá és vérré. Mintha tudomással sem bírnának róla. Az új, kísérletező elindulás viszont követőkre talál más területeken is azoknál, akiknek feje fölött nyomtalanul haladt el az élet. A szükséges tisztázódás és az erre támaszkodó előretörés helyett elvetélések körfor-gásos halmozódását éljük meg.

Irodalmi alkotásokat és kulturális kezdeményezéseket kell a mérleg serpenyőjébe dobnunk, Kulturális eseményeket, amelyről ma Magyarországon, Transzylvániában és Szlovén-szlovákán egyaránt irnak és a jugoszláviai, meg az emigrációban élő magyarság körében is beszélnek. Olyan új jelenségeket, amelyek a fiatal értelmiségi generáció egy új kikristályozódását készülnek elindítani. A Tardi helyzet, a dokumentáló irodalom néhány gyönyörű romániai hajtása, a Tavaszi Parlament: gyűjtőfogalmakként kell ezeket egymás mellé állítanunk. Nem azonos fajsúlyúak. Eltérő formákban jelentkeznek, Mégis, minden különbözőségük ellenére, ugyanazon töből hajtottak, Ugyanazon kulturtörékvés ikertestvérei.

„Szabó Zoltánt az Ady-Móricz-Szabó Dezső triász szellemisége és harcoss humanista parancsa küldte ki Tard faluba” — olvassuk egy cseh-szlovákiai, maradéktalanul haladó napilapban. Ugyanaz, olvassuk tovább, amely „a szlovén-szlovák Sarlósokat a Csallóközbe, Gömörbe és Kárpátal-jára”. Helyzetfeltárás, népi-kultúra terjesztés. A faluval azonosított „magyar nép” megismerése. Ez a cél. Becsületességgel és tekintetnélküli őszinteséggel vallott cél. Az író megrögzít mindent, amit lát. És vállalja, bátor hitvallással, cselekedetének minden következményét.

A szubjektív elismerésen túl azonban egy kérdést kell feltennünk a Tardi Helyzet dokumentálásával, meg a hasonsszellemű alkotásokkal szemben. Mi következik azután, hogy a Tardi Helyzetben megismertük egy magyar falu életét, amelynek minden magyar falu szakasztott mása? Mi következik azután, hogy ennek a magyar falunak vonaglásos életét dokumentumszerűen feltártuk? Ez a kérdés, amit Balogh Edgár már megpendített a *Brassói Lapokban*, a kulturális haladás szemszögéből csaknem fontosabb, tovább mutat, mint magának a dokumentálásnak pusztá ténye.

Nézzük a Sarlósok útját, akiket „ugyanannak az Ady-Móricz-Szabó Dezső triász szellemisége és harcoss humanizmusa (ritkítva tőlem, K.K.) küldött ki a faluba”, amely Szabó Zoltánnak is kezébe nyomta a tollat. Szociográfiai vándorutra keltek. „Valódi népi kulturát” akartak vinni a „falvak magyar népének”. Következetes és bátor Vizsgálódásuk azonban csakhamar rátapintott arra, a különben széles rétegek előtt ismert tényre, amit Szabó Zoltán is fölfedezett. Nincs „magyar falu”. Kihasználókra meg kihasználókra bomlik. Osztályokra, amelyek az élet, valamennyi döntő kérdésében farkasszemet néznek egymással. Felvető-

dött itt is a kérdés: mi következik ezután? Ami következett, az egy maroknyi élenjáró elhatározó balratolódása, majd szétszóródása; magának a mozgalomnak, mint olyannak pedig felbomlása. A falu valóságának felismerése választóvízként hatott. Sokakat visszariasztott. Elvette kedvüket a valóságkutatástól. Ez a Sarló tanulságtétele. Ezt a tanulságot kell a Tardi Helyzet feltáróinak komoly és őszinte mérlegelés tárgyává tenniük.

Elégtelen a tények pusztá dokumenálása. A döntő kérdés így alakul: milyen törekvések szolgálatába állítjuk szerzett felismeréseinket? A dokumentálás, saját erejénél fogva, nem tudatosítja még szükségszerűen a helyzetet mindenki előtt Annál kevésbé ragad meg és ráz fel azok elviselhetetlensége ellen. Akik elég bátrak voltak ahhoz, hogy egy falu életén keresztül rátapintsanak, ha bizonyos fokig elégtelenül is, minden magyar falu égő sebére, azoknak tovább kell lépniük. Fel kell tárni azokat az összefüggéseket is, amelyek a falut és várost kapcsolják egybe. Mert ezen és egyedül ezen a vonalon keresendő és található fel a dokumentáláson túl, a jövőbe nyúló megoldás. A Sarló összeomlása árán megvásárolt történelmi tapasztalat átsegítheti a magyar falu minden feltáróját ezen a zökkenőn.

Szükséges kiinduló pontnak tűnik fel a falu szociográfiai feltárása ahhoz, hogy a középrétegekből kiinduló értelmiségi fiatalság a népvalóság ellentmondásos kettéhasadtságára ismerjen. Minduntalan saját személyes tapasztalatain keresztül kell ráébrednie olyan tényekre, amelyek a következetesen haladó sajtóban nem csak évtizeddel ezelőtt felfedődtek, hanem évtized óta makacs harc is folyik megoldásukért. Nem lehet ez véletlen. Kell magyarázatnak lennie erre a különben érthetetlen erőtétkozlásra. És nem is szükséges sokáig kutatnunk a magyarázat után.

Ennek az értelmiségi fiatalságnak zöme más nézőpontok alapján közeledik a faluhoz, más módon akarja megoldani annak sorskérdéseit, mint a következetes haladás tábora. Más kulturképlet, eltérő kulturforma Vajudik bennük. „Uj népi eszme indulása” ez. Sok tekintetben olyan, amely félévtizeddel korábban a Sarlós fiatalságot a haladás egy sajátos válfajának útjára terelte. Hangos haladó szólamai mellett a regresszió egész sor tünetét mutatta fel ez a progresszivitás. A középrétegek vezetésre hivatottságát hangsúlyozta és hangsúlyozza ki. Olyan kulturképletet nyújt, amely a tények makacs ellenkezése ellenére minduntalan visszatér a „nemzetegység” valótlan fikciójához. Elfeledni igyekszik a kulturakarások osztálymeghatározottságát. A középrétegek sajátos viszonyaiból következő határoltóságával mindenütt csak az egyesítő tényezőket látja meg, míg az osztályok közé szakadékot hasító körülmények előtt makacs látninemakarással huny szemet. Csak egy része ennek a kulturképletnek a falujárás ég a faludokumentáció. Megveti lábát a kulturális lét valamiennyi területén. Szabó Dezsőt „harcos humanistának” léptetik elő és képtelenek megérteni ennek a felfogásnak kiáltó valótlanságát. A kisebbségi létet „elsősorban nem politikai, hanem tudományos kérdésnek” tüntetik fel. Mindenütt az egymással szembenálló osztályok közt ingadoznak. Közvetíteni törekednek. „Nemzetszellemi egységet” igyekeznek létrehozni, legalább a művelődés területén.”

Kirívó példája ezeknek a törekvéseknek a szlovenszkoí Tavaszi Parlament.* Eglyőre csak a neve él ennek a megmozdulásnak. Éppen az „egész kisebbségi magyarságot átfogó volta” miatt, ha mozgalom, ugy

* A Korunk ebben, a megállapításban is, mint egyebekben, igen szívesen ad helyet a vitának. (A szerk.)

mondvacsinált mozgalom.

Annak idején ezen a helyen juttattam kifejezésre aggályaimat, éppen „a Tavaszi Parlament jó munkájáért” megtett kritikai észrevételek formájában. Azóta ezek a felismerések általánosakká lettek. Maga *Barta Lajos* is éleslátóan szögezte le nemrégiben: „Hogy a viharzónába egyszer mégis bele kell jutni, ezt csak azok leplezhetik maguk elől, akik végig hinni tudnak az ellentétek idilljének zavartalan folytatásában”. (*Magyar Nap*, 1936. augusztus 13-i száma). Mindazok azonban, akik a falu dokumentálásában látják az értelmiség feladatának csúcsteljesítményét, ínéig mindig babonás hittel ragaszkodnak ehhez az „idillhez”. Az eredmény: öt hónap után egy könyvnap terve, amit az utolsó pillanatban elhalasztani kényszerültek.

Ezen a kérdésen túl azonban főképpen a Tavaszi Parlament elgondolása által nyújtott kulturképlet foglalkoztat bennünket, amely mutatis mutandis, a legszorosabb kapcsolatot mutatja a falu feltárása után kiáltó törekvésekkel. Ismét és nyomatékkal kell lerögzítenünk: a Tavaszi Parlament még a tág értelemben vett haladás gondolatát sem vetette fel. Nem merete. Ellenkező esetben az idillikus együttárgyalás azon nyomban felborult volna. Hangoztatott célja: „egységes irányú magyar kulturmunka... olyan közös kulturmunka, mely a csehszlovákiai magyarság egyetemét magában foglalja.” Hogy mi legyen ennek az „egységes irányú magyar kulturmunkának” a tartalma, azt illetően az érsekújvári tanácskozás mind mai napig adós maradt a válasszal. Abból a vitából azonban, amely ma a csehszlovákiai magyar sajtóban a dilettantizmus meg az írói felelősség kérdése körül folyik, eléggé világosan rajzolódik elő a Tavaszi Parlament alapján álló alkotó értelmiségek elgondolása. Egy szétfolyó népi-kultúra állásfoglalása ez, amelynek, minden ellenkező bizonygatás ellenére, semmi köze az „európai színvonalhoz”. Semmi köze azokhoz a sorskérdésekhez, amelyeket a tavalyi párizsi írókongresszus, a Nemzetközi írószövetségnek e nyár folyamán megtartott tanácskozása vagy akár a trencséni-eplici szlovák írókongresszus vetett fel. Éppen ebben a törekvésben, amely pedig a regionálizmus béklyóiból volna hivatva kiemelni művelődési életünket, éppen ebben tobzódik a legreménytelenebb regionális határoltóság.

Párizsiban, 1935 júniusában, a kultúra védelmének jegyében, eltérő politikai nézetű írók találkoztak. Kevesen voltak közöttük a következetesen baloldaliak. Egy részük nem is tartozott a szó osztályos értelmében felfogott baloldalhoz. A művelődés megvédelmezésének főfeltételében azonban valamennyien egyetértettek. Abban is, hogy a polgári jellegű „nyugati” kultúra válságba jutott, Az emberiség művelődését a kátyuba jutott polgári kulturhanyatlással szemben, a negyedik rend törekvéseinek jegyében kell megvédelmezni. Ide torkolt a lefolytatott vita. Ez volt az összejövétel döntő többségének hitvallása. Különböző politikai megvilágnézetet, eltérő irodalmi alkotómódszert képviseltek ezek a kulturmeszterek. Nem mérhették fel azonos mélyenszántóan ennek a vitának és a levont következtetéseknek messzeható történelmi távlatait. De valamenyiben ott élt az el nem törölhető benyomás: egy önmagát túlélt osztály művelődését temették itt. Egy új, friss életerőtől duzzadó osztály művelődése ölelte magához azt, ami a multból igaznak, szépnek és emberségesnek lenni megmaradt.

Érdekújváron hiányoztak a Párist visszhangzó és példázó szavak. Ami hittel haladó erő a csehszlovákiai magyarság művelődési életének hordozói közt akad: vagy távolmaradt; vagy csak elégtelen súllyal jutott kifejeződésre. Félévvel a parlament után meg lehet és meg kell ezt mondani.

Mindezekkel kiteljesedett az a kulturképlet, amely a faludokumentálástól az „egységes irányú magyar, kulturunkáig” terjed. Tartalma: 1. a „középosztály” vezérszerepre hivatottságának erőteljes kihangsúlyozása; 2. a művelődés osztályalapjainak fel nem ismerése; 3. a negyedik rend kulturális elhivatottságának figyelmen kívül hagyása; 4. a világ-szerte ennek az osztálynak jegyében nekiszendülő kulturális eszmélkedéssel egy új kulturképletnek a „középosztály” köré csoportosuló „népi kulturának” szembeszegezése.

Nem kívánunk mind e jelenségeiknek gazdasági determinációjára is kitérni. Ebben a vonatkozásban teljesen elegendőnek tartjuk a másodlagos osztály-meghatározó jelleg felfedését. Ez is kellőképpen magyarázza meg egyesek nagyvonalúságának és mások békatávlatának találkozását egy olyan kulturképlet közös mezején, mely nem vet számot a ma kiáltó parancsával. Ez pedig a kulturregresszióval szemben felsorakozó népellenállás kibontakozását nem sietteti. Ellenkezőleg. Lefékezi azt.

Cél és eszköz nem állhatnak egymással merev ellentétben. Ha van tapasztalat, amit az elmúlt évek történetéből le kell vonnunk, az így hangzik: a szervezett-regresszió előretörésével és eluralkodásával szemben a negyedik rend valósága az egyetlen szilárd csoportosulási pont. A kulturális örökség, a kulturális vezetés s a kulturális felelősség tartalma ezért nem lehet más, mint: elpártolás a szervezett-regresszióba hajló polgári kulturakarásoktól és a konkrétan „népi”, a negyedik rend osztályemberül beszélő kulturája felé való közeledési. Akik ezt a követelményt megkerülik vagy más kérdések előtérbe helyezésével szorítják félre: a felelősségvállalás elől térnek ki.

Két kulturforma viaskodik itt egymással. Egy, amely következetes felismerések ösztönzésére természetesnek tartja a negyedik, rend vezető-szerepét. Ez a kulturális alkotás területén az új realizms alkotómódszerét vallja. Kulturpolitikájában a legszélesebb tömegek törekvéseivel való egybeolvadást, a közép- és alsórétegeknek és az értelmiségnek egy haladó népegységbe olvadást szorgalmazza. És egy másik, amely megreked a „középosztály” ostromlásánál. Dokumentálás után kiált. A negyedik rend köré tömörülő harcos népegység helyett önmaga köré igyekszik a, kulturális akarásokat csoportosítani. Jövős kilátásai csak az előbbinek lehetnek.

Örülünk kell művelődési életünk lassu mozgásba lendülésének. Üdvözlünk kell a dokumentáló irodalomnak olyan hajtásait, mint aminő a Tardi Helyzet. Legyünk azonban mértékletesek a dicséretekkel. Az öt részre szaggatott magyar kultúra egyes alkatelemei közt végre termékeny anyagcsere van kialakulóban. Ez a tény a jövő számára a regionális megkötöttségek levetkőzését és egy egységes haladó magyar kulturavonal kialakulásának zálogát jelenti. Éppen ezért kell a kérdések középpontjába állítanunk a nagy nyugati országokban, elsősorban Franciaországban felszínre vetett törekvések tanulmányozását, megértését és elsajátítását. Ez áll ma a jövőt képviselő kulturforma síkjában. Senki sem térhet ki előle, aki a harcos humanista, szellemben felifogott emberi művelődés megtagadójává lenni nem akar.

A HASZNOS BABONA: — „A babona szükségletét egyedül a titlalmak, bármennyire hasznosak is ezek, nem egykönnyen irthatják ki, inert azok a túlradó remények, amelyek a babona mélyén élnek, a leg-sajátosabb tulajdonai mindazoknak az embereknek, akik megszokták, hogy d sors az ő cselekvésük nélkül alakuljon.” (Frankfurter Zeitung. 1936. V. 31.)

M A I M A G Y A R K Ö L T Ő K

BÁRD OSZKÁR: AZ EMBERÉRT...

*Az Emberért éneklek most s magamról
megfeledkezni volna bátor kedvem,
mert szégyenlem, hogy apró-cseprő, balga
kis lírával kell folyton ingerkednem;
fejünk felett a sors legkomplikáltabb
harangja bűg s vad fátum láza perzsel,
gyaldázat volna mindezt túloldítani
pár nyafogó egocentrikus verssel!*

*Mint hogyha órjás tengerészhalóval
kis patak mélyben csöpp halakra törnek,
oly torz a szó, ha szélére nem áll ki
a kényelmes egyéni varázskörnek:
a lélekkel, mely mindenkiért fájhat
és építhet, ki bábjátékot játszat,
ne csodálkozzék, hogyha meg nem menti
a nehéz órán száz lírai — látszat.*

*(Hisz látszat csak és elvonatkozás csak
minden egyéb; líra egy van: a Minden,
s a szívem, hij, hiába zeng, ha kincset
nem az örök szent közösségre hintem;
babám szemét, fülét, köhicselését,
hogy hirdesse szerepád, barkaróla,
ha hagyom, hogy a romantikus réten
ágyu nőjön s nem ezer tarka rózsa!?)*

*Örülni tudni minden életeknek
egyetlen mód, magunké is hogy tessék
és ezért van, hogy harcolni a harcot
a Mindenért: magunkért kötelesség,
s magunkért kell, hogy felejtük a bőrünk,
ha harsannak a felébresztő kürtök,
mert jaj nektek, ha belső magatokhoz
nem a Mindent megjárva menekültök!...*

BRASSAI VIKTOR: EGYSZERŰSÉG

*Szeretném: egyszerű legyek,
mint csillám fodros, vad paták,
mély sziklahátú, ven hegyek
bordái közt, mint vér, fakad;
egyszerű, mint a fellegek
s mint a villám: a gyors harag,
mely megtépi a dult egek
arcán a gyászos fátylakat.*

*Érezek csak az évszakok
ős változásai szerint:
ragyogva néztem a napot*

és sápadtan az őszi színt,
csüggedjek, hogyha tél vacog
s bomoljak zöld reménybe, mint
a növény: mikor harmatot
a tavasz-éji pára hint.

Ne vergődjem a szerelem
sok, husomba vert szigonyán,
de hagyjam, hogy az ős-élem
deleje irányítsa szám;
vetődjem bele büntelen
bátorsággal egy tiszta lány
hullámos testébe s fejem
ringassam forró homlokán.

Hisz' minden olyan egyszerű:
az égbolt és a föld, a fák
s az állatok! Egyöntetű
törvénnyel rezg a nagyvilág,
a dolgokat örök derű
és bizonyosság lengi át;
hát mért vagyok én keserű
s ilyen bolondmód komplikált?

Ember vagyok! Nem élhetem
a dolgok boldog életét,
mély káprázatos fényeken
is öntudatlan és sötét;
más törvény parancsol nekem
rámszabva szűkös köntösét,
melynek szövetjét senkisésem
szakíthatja dacolva szét.

Ember vagyok s nem mondhatom,
hogy nincsen másokhoz közöm,
mert minden tettem s mondatom
bogán beléjük ütközöm,
kik tiszta szemmel vagy vakon
itt élnek, mint én, küzködőn;
mind hozzám hasonló atom
s tagolt szavam nekik köszön.

Itt élünk mind s az életünk'
medrébe ágyazta e kor,
mélyben jövődő és letűnt
idők zajgó örvénye forr;
hordozzuk mind a jót s a bűnt,
mit hulláma belénk sodort
és tőle zavaros szívünk,
mint kiforratlan, zagyva bor.

Zavaros, mert e korban itt
a Verejték s a Pénz konok,
vad ütközése kényszerít

sejtünkbe váltóáramot...
 ... De izzva majd addig hevit
 míg leikeinkből fellobbog
 az Egyszerűség lángja, mit
 most oly' hiába áhitok.

GEREBLYÉS LÁSZLÓ: EGY SPANYOL LEÁNYHOZ

1.

Mily messze vagy!
 de egyetlen hír elég, hogy közelemben érezzelek
 s vágató vérré válnak mindenestül,
 és tűzzé, mély átvilágít a tengereken,
 és gyermekké, ki sir-nevet egy perc alatt, —
 s ki bizakodó!

2.

Ó, most vagy a legszebb! —
 szememben: a szédület csillagai,
 homlokodon: pipacsból és buzavirágból font koszorú,
 ajkodon: dal,
 orcáidon holdszínű árnyék! —

3.

Be ott termek hamar közeledben,
 — Ó, jól tudom, ki tántorog féled! —
 s mielőtt e vérvívó elérne karjaival:
 mint mesebéli igaztevő: szétfuvom magam elől
 az égigérő falakat és sövényeket,
 átvetem magam tengeren, hegyen,
 s ha vérem árán is! — —
 de megmentelek!

SALAMON ERNŐ: DAL A KÉSEI NYÁRRÓL

1.

Mikor a munkástelepen S elment a nyár s a könnyű rét
 telt-folyt még ifju életem hegyezte már sárga fülét
 és testi gond, bus szerelem mert hegy megett és viz megett
 volt italom és kenyérem az ősz dobolva tipegett.

hogya menni készült a nyár A cifra nyári sok szemét
 megállt a gyár házaínál pusztult él halkan legelébb,
 megcsillant fénye ablakon, nyulás sár, kék sár lepte él
 az ösvényen, az udvaron betegséget hozó lepel.

s elnézte a gyár férjét, fiját Ahogy az eső megeredt
 apró cinkóját, asszonyát, tűz kelt a kis falak megett
 és fájt a nyár szive az ég s átvette átkos örökét
 és elfelhőzte kék szívét. a jajgatás, a köhögés,

meg süketülés, vakulás
köpés, nyilalás és szurás,
hányódott, vergődött a táj,
megtömődött az ispotály.

Mint kit az él nem követett
bűn terhel, gyötör, fenyeget
egyik ajtóról másra, én
jártam a bánat idején.

Ó annyi szívet, lüktetőt
hallgattam s annyi rossz tudót
és annyi szemet, vakulót
koromsötétbe halkulót,

és annyi mellet, annyi lázt,
didergést, fájást és fujást
szepegést, bögést, zokogást
éreztem én, de soha mást.

Reánk borultak a hegyek,
gyilkos kék köd ereszkedett
száz méterről nap nap után
zihált rossz mellével apám.

Jaj, kérdezték az emberek
— mi gyötöri ~~ugy~~ a szívedet?
Jaj, kérdezte egy drága lány
— ki után sírsz? mondd? ki után?

S a dér, az ősz, az éjszaka
s a zord hajnal, az éj fia
és felhőrongyos, néma nap
és köhögésses alkonyat,

mind engem, engem kérdezett
mi gyötöri ~~ugy~~ a szívemet?
Ha lécz tüze világított
— és fájt bánat és ~~fájt titok~~ =

— mért sírsz? kérdezte meg a láng
mért sorvadsz él, mint a katáng,
mint koró, tuskó, tüske, méz,
elfujt tűz, pocsolya, penész?

— Mért ~~fornyalsz, némaulsz, kit~~
siratsz?
kihez szólsz, kitől vársz vigaszt?
Be nem adtam féleletet,
elfelhőztem a szívemet.

2.

(Azt csak én tudhatom,
az fáj nekem nagyon,
hogy ilyenkor, ha ősz féle kell mennem
ezer tüdő roncsolódik bennem.)

3.

Veszti rőt színét a patak
hegyek mélykébe hajlanak,
tűnik a fű is, az ugar
marad mérges lapuival,

mulik a nyár szük ideje
megkopik a dolgok színe
már mulik is időnk, szívünk
örömünk, bajunk s friss szívünk.

Ne állj, ne várj, ne nézelődj
bujj le sirodba éj előtt,
uj földcellában régi ágy
ásítva nógatja urát.

Még alszanak dörgő vizek
nem zeng vihar, szél nem zizeg,
nem indul köd, nem jön a dér
betegek lélegzetiért.

Mégis elmulunk, jól vigyázz
üres a kut, árva a ház
s nem int utánunk: „ó megállj
maradj még!” a kései nyár.

Az első őszi hajnalon
zokogj erősen, ríj nagyon
s ha reggel kél hegyen, vizen
fogj meg erősen, kis szívem.

MELYIK A VALÓDI PARASZTKULTURA ?

Irta: VERES PÉTER

Napjaink egyik jellemző tünete a parasztság iránti érdeklődés. A paraszti zene, tánc, mesék, dalok, a paraszti iparművészet s aztán a költő, festő-, szobrász-őstehetségek szinte általános uri-polgári érdeklődést váltott ki. Éppencsak a politika maradt ki, amelyben egyáltalán nem kíváncsiak a paraszti tehetségekre, a paraszti képzelő és alkotó erőre. A politikát fenntartják maguknak, mint eddig.

Persze, a gondolkodó ember előtt világos, hogy ez az érdeklődés nem aféle ötletszerűen felvetődött divat, hanem mélyreható társadalmi-történeti okai vannak. A magyar parasztság nem szabadult fel, nem polgárosodott olyan mértékben, mint ahogy a tőkés fejlődéssel párhuzamos polgári politikai és kulturális fejlődés megkívánta volna s így ma — bár politikailag pillanatnyilag passzív — a pusztá meglétével állandó s úgy látszik folyton fokozódó szorongást (lásd: reformideológia, Németh László, telepítési jelszavak, szociográfiai hadjárat, stb.) jelent az uralkodó rétegek számára. Másfelől meg a polgári kultúra hanyatlása természetesen magával hozza, hogy az érdeklődés a frissebb, spontánabb paraszti kulturális jelenségek felé fordul. Nem egy hirtelen felébredt emberszeretet vagy fajszeretet megnyilvánulása hát ez az érdeklődés, hanem ismét — önmentési kísérlet. Az uralkodó rétegek — közöttük most már a városi polgárság is — éppen azért érdeklődnek a parasztság ilyen kulturális megnyilvánulásai iránt, hogy tudatosan vagy tudat alatt (vezetőiben nyilván tudatosan, átlagembereiben ösztönösen) eltereljék a figyelmet — önmagukét és az érdekelt parasztságot egyformán — a paraszti sors teljes, tehát politikai, gazdasági és kulturális lényegéről. Az, hogy a lakásaikat népművészeti tárgyakkal, szöttekkel, cserepekkel, képekkel, csecsebecsékkel rakják teli, ép' olyan lelkiismeret altató pótlék ma a sovíniszta uraknak-polgároknak, mint voltak hajdan a vallásos kegyesek, képek és amulettok. Szimbolikus tárgyak pótolják a lényegét: a társadalmi helyzetnek, gazdasági jólétnek, gondolkozásnak, hitnek, életélményeiknek azt az azonosságát, amely nincsen meg és az osztálytársadalomban már nem is lehet meg. A népszerűt olyankor, amikor nem érdekük a birtokonbelülieknek a segítés, illetve, amikor a gyökeres segítés a saját előnyös helyzetüknek a feladása nélkül nem lehetséges, nem egyéb, mint külső és hamis formákban való leleplezése a tényleges érdekeknek és szándékoknak.

De éppen ezért, mert a gyökeres segítés nem lehetséges, ez a leleplezés elsőrendű érdekük az uralkodó rétegeknek. Vissza-visszatérő jelenség ez mindenütt és mindig, ahol és amikor az uralkodó rétegek a hanyatlás útjára jutottak s az általuk képviselt érdekek és szempontok s az ezeket kifejező vagy leplező „eszmék” már nem fogják, nem érdeklik, nemhogy a közösség, minden rétegét, de már egyet sem és annyira sem, hogy az mint uralmi bázis elegendő lehetne a hatalmi egyensúly fenntartásához.

Ezt jelenti a fasiszta új nacionalizmus parasztrajongása, parasztrómantikája az egész világon. De mert ez nem tudatos, sőt éppen a leleplező célok miatt nem is tudatosítható, azért jelentkezik ez a mozgalom demagóg, teatrális, pathetikus formákban. Az elnyomott, elzárt paraszti közösségek spontán született — részben egészséges, részben beteg (de ők ezt nem érzik) — kulturális értékeit: zenét, táncot, dalt, stílusformákat, ha nem is átvenni, de körüldicsőíteni, nemzetivé, egyetemessé-

nek látszó közösségi értékke emelni, hogy ezzel olyan azonosulás álljon be a mellékes területeken, amelyekkel, a hatalom, a társadalmilag legfontosabb tényezők területén való egyeduralmat leplezni lehet: — ez az uri polgári érdeklődés tudatos és ösztönös célja.

Ugyanennek a célnak az érdekében próbálják a parasztságot is régi kulturformái felé fordítani, hogy eltereljék a figyelmét a mai kornak megfelelő új kultúra és gondolkozási forma megteremtésétől. Az elavult kulturformák dicsőítése és felélesztése alkalmas eszköznek látszik az ébredő politikai érzék elaltatására és meghamisítására.

Ez a tény ma már nem is vitatható. Ellenben tényleg vitás az, hogy ezek a célok sikerülhetnek-e, illetve hogy milyen mértékben sikerülhetnek. Szerintem nem. Pillanatnyilag talán érvényesülhetnek a gátló, meghamisító szempontok, de ha maga a társadalmi-gazdasági alap változatlan marad — és pedig úgy marad, hiszen még jelentéktelen részletreformokig sem tudnak eljutni — akkor a valóság dialektikája hamarosan leplezi nemcsak az igazi helyzetet, hanem még az ezt leplező vagy meghamisító szándékokat is.

De még kevésbé sikerülhet az, hogy a felfedezett paraszti kultúrákat valóban egyetemes közösségivé emeljék. A mai kulturrétegek gazdasági és társadalmi életformája annyira különbözik a parasztságtól, hogy ezek a paraszti kulturelemek egyáltalán nem építhetők bele. Csak egyes, különösen tipikus, érdekes formáit veszik át, de azt is csak frissítésül, diszitómotívumnak, aztán meg, hogy kielégítsék az emóciónalista városiak örökös ujdonságingerét. Az iparrá lett szórakoztató művészet majd gondoskodik a rossz értelemben vett szelektálásról.

S aztán nem sikerülhet a régi kulturformák megőrzése magában a parasztságban sem. Nem is beszélek a felbomló gazdasági és társadalmi helyzetről, mert ez magától értetődően leontja a régit, de jellemző, hogy éppen most, a depolitizálódás, a faszizmus „nemzeti reneszánsza” korában lepték el a falvakat az olcsó, sőt „ingyen” cirkuszok olyan mértékben, ami ezelőtt elképzelhetetlen volt. És ezek együttesen, a hatósági támogatással már a falvakban is népszerűsített üzletes futball, az ugyancsak hatósági támogatással elterjesztett bulvárlapokkal (jó parasztujságok nincsenek, mert nem lehetnek) és nem utolsósorban a mérges dudvaként felburjánzó műkedvelősdível hamarosan lerombolják azt a keveset, amit még le lehet rombolni. Hiszen ha már a tőkéstermelés versenytenenciái a városi színművészetet is giccses, hazug ripacskodássá süllyesztették, mit is lehetne várni ezektől a cirkuszoktól és műkedvelőktől?

Ebből már látszik, hogy milyen nagy ellentmondásban van az egész rendszer és szellemiség. Amikor szenvedélyes, szinte már gyerekes érdeklődéssel és mohósággal gyűjtik részben tudományos divatfiak, részint komoly, sőt rajongó fiatal emberek a paraszti kultúra megismerhetőségét, sőt egyesek próbálják feltámasztani, ami feltámasztható — ugyanakkor a depolitizálás érdekében, a magatehetetlen parasztságot, amely társas ösztöneit élet- és szórakozás-vágyát más módon nem élheti ki — átengedik a „kenyér helyett cirkusz” ősi módszere szerint az antiszociális futball és a parlagi színművészet számára üzleti bázisul. Ez aztán egészen rövid idő alatt — egy nemzedéken belül — végig a még meglévő kultúrával, de helyette nem ad semmit, illetve ugyanazt a szellemi anarchiát, amelyben a városi kispolgárság és a munkás mozgalomtól távolálló napszámos-osztály él.

Egyszóval, muzeális értékeket gyűjtenek és pártfogolnak, de a valódi paraszti kultúrát elveszítik, mert a felbomlást gyorsító tényezőket kény-

telenek — pillanatnyi politikai érdekből — támogatni és elősegíteni.

Ez az általános kép. Be ezen belül külön s nagyon érdekes kérdés, hogy az, amit mint paraszti „kulturkincs”-et egyetemes érvényűvé, az ő nyelvükön szólva, faji-, nemzeti-közösségivé akarnak emelni, először valóban paraszti-e; másodsor, ha paraszti is, de egészségesen paraszti-e; harmadsor, hogy a közvetítés, az interpretáció lehetséges-e a paraszti lényeg megőrzése mellett, illetve spontán formáinak, kifejezés: módjának megváltoztatása nélkül? Vagyis, hogy az „őstehetség”, a „Gyöngyös bokréták” és a paraszti színművész csoportok egyáltalán kitudják-e még fejezni a paraszti lényegét, ami nagy mértékben függ attól, hogy ők maguk valóban parasztok-e még vagy a formákat már csak heccből, reklámból őriző és kihasználó kispolgár-parasztok, akiknek a gondolkozása már polgári-individualista s a játéuk mögött nem csupán a spontán játékosztón áll — bár ez is, illetve ennek a csökkenése — hanem az érvényesülés, pénzszerzés, hatásvadászás, dicsőségvágy polgári, egyébként a helyzetükben magától értetődő szempontjai?

Az első kérdésre, hogy paraszti-e valóban ez a kultura, azt felelhetjük, hogy részben az, részben nem az. A mai megjelenésében feltétlenül paraszti, mert parasztok művelik és őrzik, de eredetében bizonyára nem az. Talán csak a fazekasipar — és nem művészet! — termékei és pásztori diszítések, meg az erdővidékek faragásai azok, amelyek parasztiak. Bár ez a diszítés ezeken is vitás. Az öltözködés, lakásdiszítés „parasztkulturája” azonban már még csak nem is vitás. A parasztot az egész világon az jellemzi, hogy nem „lakik” csak tartózkodik s nem öltözködik, csak az időjárás ellen védekezik, a lakása egyszerűen csak buvóhely az időjárási viszontagságai elől, azért is mindenütt a tájhoz, az életkörülményekhez, a társadalmi-gazdasági lehetőségekhez alkalmazkodó. Ettől még lehetne diszítve s van is, de ez a diszítés megint más, mint a vele majdnem teljesen összeolvadt iparművészet. Amint a lakás és öltözködés formái csak az előbb emiitett határig valóban parasztiak, ugyanugy a diszítés is csak addig az, ameddig a paraszti életkörnyezet reális képeit, tárgyait: állatokat, növényeket, szerszámok formarészleteit, paraszti álmok és mesealakokat tartalmaznak. Ezt azonban szinte lehetetlen széjjel választani, mert a parasztságra, különösen a földművelés kezdetétől fogva rengeteg ókori és középkori kulturbehatás áramlott s ezt a parasztság az anyagi lehetőségekhez mérten, vagyis az anyagszerűség vonalán mind beépítette a maga kulturájába. A pontos széjjelválasztás lehetetlen és hiábavaló erőlködés, éppolyan lehetetlen és hiábavaló, mint ha a parasztságot a városi, illetve külvárosi dolgoktól próbálnánk különválasztani. Inkább csak az a fontos és szükséges, hogy a pontos elemzéssel utját álljuk az irracionális magyarázatoknak a már jellemzett fasiszta misztifikációnak. Így nekünk csak az a fontos, hogy kimutassuk, hogy a mai paraszt művészetben mi az, ami egészséges és mi az, ami beteges. Például azok a bizarr színezések és itt-ott irreális absztrakt dekoráció, amit egyes dunántúli és felvidéki falvak asszonyai használnak, azok már egyáltalán nem parasztiak, hanem a középkori városi polgári kényelem és sujtásosság korcs utánzásai. Jellemző, hogy az Alföldön alig van ilyen, nemcsak azért, mert hiányzott az anyag és a szabad idő s nemcsak azért, mert az élet szabadabb, nagyvonalúbb volt mindig, a természettel való küzdelem keményebb és közvetlenebb, hanem főleg azért, mert az alföldi külterjes gazdálkodás folytán, sem igazi állami és társadalmi élet, sem igazi munkamegosztás, polgári árucseré nem volt. Ezért nem jutottak le hozzá sem a hűbéri udvari kultura szolgaszokásai, szelleme és kulturformái, sem, a városi polgárság lefojtott életét és szel-

lemiségét kifejező középkori polgári kultura.

Már most, ha így nézzük, ez a divatossá lett paraszti kultura csak annyiban paraszti, hogy parasztok művelik és őrzik s itt-ott az eredeti formákat magukhoz s a rendelkezésükre álló anyaghoz idomutották, esetleg eltorzították, de eredetében ez egy késő-középkori polgári kultura leszivárgása. Ahogyan a mai kapitalizálódó termelés nem egyszerre foglalja el a mezőgazdaságot s nem egyszerre formálja át a parasztságot, úgy a multban is a kereskedelmi forgalom nem egyformán érintette az összes falvakat. Ahol valami sajátos védettség, akár természeti előnyök, akár társadalmi kedvezések, uralkodói monopóliumok vagy hűbérurak szeszélye ezt lehetővé tette, ott kifejlődött valami sajátos üveg-házi gazdagság s az ehhez való kultura is. Amikor aztán jött az általános jobbágyfelszabadítás s utána a kapitalizmus s a természetes irányokban kiépülő közlekedési utakon a világgazdasági vérkeringés megindult, ezek a privilégizált helyek éppen előbbi előnyös helyzetükből eredően maradtak le, az elmaradottabb tájak igénytelenebb parasztja ellenében. Kiestek a kapitalista gazdaság általános szelektáló rostáján, elmaradtak és bezárkóztak. És mert sem a gazdasági bekapcsolódásuk, sem a politikai felszabadulásuk mindmáig nem következett be, részint egykével védekeznek, részint a szabad idejüket, a képzelő és alkotó erejüket (kevés a földjük és nincs felvevő gyáripar) korcs és torz, mert a korszerűbb hatásokkal nem frissülő diszitó háziiparban élik ki.

S ebből már megérthetjük, hogy a városi polgári, de még a menekülésében a parasztság felé forduló dzsentri is miért éppen ezt a külsőséges, dekoratív paraszti művészetet kedveli és vásárolja. Azért, mert ez a művészet ugyanaz a sujtásosság, ugyanaz a modoros kicsinyesség, ugyanaz a dekadens ornamentika és dekoráció, amely az uri-polgári életet minden téren elborítja. Csak a formák, színek, összetételek mások, újabbak, frissebbek, merészebbek, a lényeg ugyanaz. Csipkék, szalagok, párnák, felesleges és célszerűtlen butorok, idétlen kastély és villautánzatok, felesleges, néha izléstelen diszitésekkel, szobrokkal, képekkel, emlékekkel, srappellhüvelyekkel, lim-lommal, por- és piszok-fészekkel: ez a polgári kultura leltári anyaga. Elferdült képzelőerő, beteges szolgaizálás, amelynek minden szép, hiszen a megszerzése nem élmény, hanem vásárlás eredménye s így minden csak utánzás s a célszerűség nem jön számításba, mert a gondozást és a tisztántartást mások végzik helyette, munkások és szolgák. Ugyanez, torz és kicsinyített kiadásban, a divatos paraszti iparművészet is, csak hogy itt az asszonyok és a gyerekek a szolgák.

Egyszóval ez az egész népművészet csak úgy, mint az a hűbéri udvari és késő-középkori polgári kultura, amelyet átvett és utánoz, nem egyéb, mint az osztálytársadalom lefojtott szellemi erőinek az aberrációja. Az elnyomott parasztság szellemi és testi erői, a már ismertetett okok miatt nem tudnak kitörni, érvényesülni egyetemes társadalmi értékű alkotásokban és munkában levezetődni. Amit csinál nem lehet monumentális — szellemi kultura és társadalmi szabadság nélkül — tehát ornamentális lesz. Minden hosszúéletű zárt osztálytársadalomban ide jutott a kultura, úgy szellemi, mint tárgyi megnyilvánulásában. (Kína, Japán, India, Bizánc, stb.)

Ez persze közhely ma már g ebben a vonatkozásban csak azért említem meg, hogy megvilágítsam a magyar csecsebecse-iparművészet jellegét s arra mutassak rá, hogy a polgári gondolkodás nem tudta, nem merté vagy nem akarta tudni és keresni a miértet. Vagy pedig osztályátlásai miatt hamis feleletet adott rá. Holott előttünk a példa, hogy

monumentalitás, egyszerűség, célszerűség az egészséges társadalmak művészi megnyilvánulásai. Nem játékok, hanem alkotások. Láthattuk ezt a polgári korszak kezdetén rövid ideig s láthatjuk ma már az új orosz kultura alkotásaiban, hangján és bátorságán.

De más sikon is felismerhető ezeknek a művészkedő népszigeteknek az alacsonyabbrendűsége. Nemcsak abban, hogy itt terjed a legjobban az egyke és a hamis ékszerek, cifra ruhák, üvegkalárisok divatja, hanem még jobban abban, hogy az itteni parasztoknak van a legkevesebb emberi és paraszti öntudatuk. A régi ruhákhoz való ragaszkodás már beteg tünet, a nemességéhez hasonló „családi tradíció”, mint a diszmagyar és a vadásztrófea a nemesi házakban, a népművészet pedig ugyanaz, mint a régi uriaszonyoknál a mihaszna kézimunkázás vagy a maiaknál a bridge: időtöltés, amely a dologtalan, de szellemileg tehetetlen és felvevőképtelen asszonybábokat elszórakoztatja s akik így egyéni érvényesülési vágyaikat elfojtva és megsemmisítve kézimunka és játék forma variációkban élik ki. Más vidékeken meg, de a szegényeknél mindenütt átalakul gyári jellegű iparművészetté, amelyet szemfüles kereskedők és falusi kofakapitalisták csináltatnak fejletlen parasztlánykák-
kal és sorvadó fiatalasszonyokkal — filléres munkabérékért.

Jellemző, hogy a politikai és emberi öntudatában fejlettebb alföldi parasztság ezt nemcsak nem műveli, de le is nézi. (Lelkes papok, tanítók, jegyzők tanulságos beszámolókat adhatnának az alföldi háziipari kísérletezések csődjéről. Az alföldi szegényparaszt inkább kubikol vagy éheznek, de nem dolgozik ingyen, még ha babra-munka is az.) De ugyanilyen jellemző, hogy az úri szemlélet viszont csak ezt a tárgyyszerűen megfogható érzékelhető kulturát tekinti kulturának. Holott, ha helyesen fogjuk fel, kultura alatt nemcsak a már technikai formát öltött alkotásrendszert érthetjük, hanem a gondolati formában élő szellemi, „világnézeti” tartalmat is. Így nézve az Alföld parasztsága a maga egészében magasabbrendű, mint a Dunántúli és a Felvidék művészkedő parasztsága. Ezeknek nincs vagy alig van emberi s még kevésbé paraszti öntudatuk, míg az alföldieknek szinte határozott paraszti világnézetük van. (Helyesebben: volt.) Hogy ez még nem jutott el az irott és művészi formákba rögzített állapotig, annak az az oka, hogy ez a parasztság mindig szemben állott a felette uralkodó hatalommal. Ugy a magyarral, mint a törökkel és a némettel. Szellemi erejét a protestantizmus fogta fel és — hamisította meg. Természetesen ez a lázadó parasztszellelem nem nyerhette el a kulturát irányító hatalmak kegyét s így minden megnyilvánulását (dalokat, énekeket, meséket) kiirtották vagy meghamisították. Szinte csodálatos volna különben, hogy bár minden társadalmi mozgalom itt folyt le, (husszítizmus, Dózsa forradalom, reformáció, Esze Tamás, 48-casság, szocializmus) mégis semmiféle emléke nincs. Nincs más, mint a vérbe beivódott, paraszti gyanakvás, urak iránti bizalmatlanság.

Természetesen az osztályöntudatnak megfelelően az Alföldön faluról-falura találni rendkívüli tehetségeket, de jellemző, hogy tulnyomórészt nem „művészi”-eket, hanem politikusokat és „filozófusokat”, vagyis szektavezéreket. Ellenben a művészkedő népszigetekeken faluról-falura mehet az ember, amíg egy-egy értelmesebb parasztot talál, az is rendszerint üzleti szellemű parasztstréber, mindenkori kormánypárti kortes. Olyan osztályáruló, aki már még azt sem tudja, hogy osztályáruló.

Igazi társadalmi, de egyben igazi nemzeti szempontból tehát az alföldi, vagy általában a szegényparasztság (máshol is vannak öntudatosabb parasztrétegek, csak kicsi szigetekben pl. Somogyban, Zalában, Vasban) gondolkodási kulturája az igazi érték, mert ez egy új társadal-

mi rendszerben hatalmas építőerővé válik. A dekadens népszízetek kulturája viszont határozottan a pusztulás útján van. Feltámasztani, fel-frissíteni nem is lehet, de felesleges is, mert rövidesen elmulik a polgári érdeklődés. Már jelei vannak.

A harmadik kérdésre ezután könnyű a felelet. A paraszti lényeg nem közvetíthető a külső formákkal, amelyeket a kiránduló színészek, műkedvelő intellektüelek felszínre hoznak erre vállalkozó parasztok közreműködésével. Már az is kérdéses, hogy igazi, öntudatos, tehát a paraszti lényeg tisztán, a polgári határoktól mentesen képviselő parasztleányok és lányok vállalkoznak-e arra, hogy „az uraknak színházat játszanak”. Nem. Akik vállalkoznak, azok a jómódú gazdák kisasszonylányai, aféle paraszti Bovarynék, akik a durva és dolgoz paraszti életből felfelé vágnak. Esetleg a szegényebbek közül egy-egy kivételesen szép és erős egyéniség, akit megszállott a felfelé törekvés polgári mániája. Ezek a vágyak persze nem teljesülhetnek, de a műkedvelősdivel elérik, hogy nem paraszthoz, hanem iparossegédhez, postáshoz, vasutashoz, csendőrhöz, finánchoz, mennek feleségül. Belőlük lesznek a ponyvaregényolvasók és azok az affektált félműveltek, akiket olyan nagyon utálnak az igazi műveltek. Akik még ennél is többre vágnak, azok meg eljutnak a városi — uccasarkokra.

A fiuknál nem ilyen siralmas a helyzet. Ezek közül itt-ott akad egy-kettő, akiket elrontanak a tanítók és leventeoktatók a folytonos szerepléssel, műkedvelősdivel. Ezekből csavargók lesznek vagy kupec parasztok, esetleg kortesek, sőt horogkeresztes vezérek. Dolgozni nem szeretnek, nem is tudnak, mert elmulasztották a tanulás és a megszokás idejét, viszont az igazi szellemi kulturát sem bírják, mert nem jó uton indultak feléje. Ahhoz, az akaraton túl fegyelem, tanulás, szenvedés, tapasztalat és főleg öntudat kell, amit nem a sznobisztikus s ezért szolgai műkedvelősdiben, hanem a harcos, keserves munkás életben lehet megszerezni.

De más szempontból is lehetetlen a paraszti lényeg igazi közvetítése. Ez a lényeg ugyanis a spontaneitás: a kifejező egyének és a kifejezett megnyilatkozás azonossága. Mihelyst azonban az eredeti művészi formák a hatástkeltés üzleti szempontjai szerint állítódnak be és rendeződnek el és a már jellemzett elveszett parasztok által közvetítődnek, szinte lehetetlen, hogy a tiszta kifejezést adják. „Szerep”pé válik a játék, mesterséggé s ekkor már vonatkoznak rájuk a munkamegosztás s a polgári divat, a formaváltozás törvényei. A tipikus hatáselemek, a riki-tóságok a táncban, dalban, színjátékban éppúgy az előtérbe kerülnek, mint ahogy a paraszti iparművészetben már csak ezek dominálnak. S így egészen bizonyos, hogy a gyöngyös bokrétás színházasdiból egy olcsó népszínműstílus lesz, amely természetesen épp' úgy lefogja járnai magát a szórakoztatás piacán, mint minden más árú s végül közundorral megy el mellette az a városi emocionalista lakosság, amely éppen mert szellemileg impotens, úgy élvez át, úgy rág át minden érdekességet, mint a sáskaraj, amely a jó növények között megeszi a keserű dudvát, a száraz háztetőt, de még a bolondgombát is.

MI A KULTURA ? — „Valamely kultura alatt a faji meghatározó jegyeknek ama szellemi és művészi egyezkedését értjük a korszellemmel, amelynek az eszméje nem mindig határozódik meg nemzetileg, hanem gyakran nemzetfelettien jelentkezik... Épp a középkori német művelődéstörténelemben tapasztalhatjuk egy ilyen nemzetfeletti eszme betörését a faji jegyekbe és faji komplexusokba...” (Berliner Börsen Zeitung.)

N
PAUL PAUN: MINDEN KIÁLT UTÁNUNK !

Fordította: SALAMON ERNŐ

Most furakodnak ki a földből a vékony vizek,
most nőnek a tavasz füvei,
most sulyos minden felhő,
gyökerek illatát és új levelek illatát hozzák
az erdőkből siető szelek.

Emelkednek a fényben a széles mezők
közelebb hanyatlak az égbolt,
egyetlen mélyülő sóhajtás választja él a földet
a könnyű légtől.

Mintha ismeretlen erők gyülnének egybe,
minden létező anyag vár valamire,
kiált utánunk,
hívása mellünkbe hatol, vérünkig ér él.

Valahányszor Anyag és Élet találkozik
új életre kél a lelkünk.

Minden szél rajtunk halad át,
hogy váljanak serényekké kezeink
s vihessen minél tovább futó tekintetünk.
Függnek a Viharok, az idejük nem elején, de végén,
szakadnának, özönlénének, vetnék tűzöket.

Honnan jönnek a hívó kiáltások?
Belőlünk jönnek vagy kívülről jönnek?
Lelkünk kínó a földből, felforgatja azt
s uralkodik rajta ereje folytán.
Gyötrelmes várakozásaink mérgét viszi
ölében a fenyegető folyó,
a vásárok sikátorai égnék,
városok utcái egymásba kapaszkodnak,
s az egész világon kemény, siető lélegzésünk fülled.

Mi vagyunk a meggörbedtek és a hatalmasok!
Mi vagyunk a föld emberei s a munka emberei!
A folyó minden botló hullámán,
minden fűszál élén,
kerék küllőjén
eggyé forr zord felzúdulásunk!

Honnan jönnek a hívó kiáltások?
Kívülről jönnek, vagy belülről jönnek?
Most, most rázza karját az erdő,
egy s azon időben szállnak a szelek,
kezeink kinyúlnak magasan az élő anyag fölé.

Tele vannak velünk a falvak és telve
a városok utjai,
kiált értünk az egész világ,
kiáltja:
jőjjünk már
hódítsunk,
s alkossunk újat
mert mi vagyunk az örökkévaló emberei a földnek
mi vagyunk a kenyér, a kés,
az élet és halál,
mi a meggörbedtek, de hatalmasok!

KULTURKRÓNIKA

A VILÁG HARMADIK NEMZETE

Tiz aranyérem szédületbe hozott egy országot. Tiz aranyéremmel álomboldogságba csodahazugságba ringattak egy népet. Aki itt ébreszteni tud, az elvesztette álmait. Aki itt ébreszteni mer, azt a bódulat **vak**sága főbekólintja. Aki itt köhinteni mer, arra tolvajt kiáltanak: ott fut az álomrontó, **a boldogságrabló**, fogjátok meg!

A világ harmadik nemzete nem hagyja magát, Nem hagyhatja **ma**gát. Az olimpiai tiz aranyérem: pozitívum, valóság. Végre egy álom, melynek valóságalapja tagadhatatlan. De mi ez a pozitívum? Valaki, **Va**lakik **a** lábizmot, a bicepszet, a csuklót oly erősre, keményre, ruganyosra fejlesztették, hogy ezzel **a** testi ügyességgel, lihegő küzdelemben hamarabb terithettek földre embereket, villanással gyorsabban és többször bökhatték meg a szembenállók vattázott mellét és fűrgébben szelheték a vizeit. És győztek. Győztek birkózásban, boxolásban, úszásban, vívásban és magasugrásban. Tiz győzelem. A bicepsz és lábikra, az öklök és **mell**izom, a tüdő és ideg győzelme. Az összes bicepszek, izmok, öklök, lábak és idegek versenyéten hétszer győztek **a** magyar izmok és idegek és háromszor **a** zsidó ikrák és bicepszek. Ez összesen tiz aranyérem Magyarország javára. És ez **a** tiz aranyérem ordítja, bizonyítja, hogy **Magyar**ország **a** világ harmadik nemzete. Ki hiszi el?

Amiért Harangi jobban vérezett, mint ellenfele, amiért Elek Csibi **keze** fűrgébb volt és **Csik** Ferenc fordulója jobb, mint a többieké! Magyarország helye, **arca** jelentősége megváltozott volna és több lett, más lett, különb lett, mint eddig volt? Ki hiszi ezt el? Petőfi és Kossuth, Ady és Bartók **nem** voltak képesek ilyen véleményváltoztató döntő csudára és most egy Csák Ibolya, egy Zombori, vagy Kabos tudnák **bebizo**nyítani, hogy Magyarország a világ harmadik **nemzete**? A költő, **a** tudós, **az** államférfi és művész munkája, **zsenije** semmi, **minden** az ökölvívó, **a** kardforgató és az uszóbajnok győzelmének az **eredm**énye! Amit **a** költő, **a** tudós, **a** szellemember nem tudott elérni, azt ime egy ökölvívó helyrephatóhatja. Ki hiszi ezt el? A Prágai Magyar Hírlap vezércikkben szuggerálja: „A piciny ország, **a** sarokbalodított. Ami eltűnik valahol **a** Duna lapályain, Középeurópában. Amiről nem tud sokat angol, japán, skandináv. Most tudni fog... Ma három szín ragyog **a** világ horizontján, három nemzetről beszél öt kontinens ifjúsága, **a** németről, **az** amerikairól és **a** magyarról.” (18. VIII.)

Ki hiszi el? Még **a** vendéglátó házigazdák sem tudják elhinni. A Völkische Beobachter ünnep multával **a** nemzetek vetélkedésében már a **ha**todik helyre utasítja vissza a harmadik hely kábultjait. Magyarország tehát a világ hatodik nemzete. Ki hiszi el? A hatodik helyet természetesen **senki**, de a harmadik hely ma egy ország becsületének, jövőjének a záloga. Egy illúzió, egy hazugság. Szegény Csik, szegény Lőrincz **ma** még nem is sejtik, hogy mit tettek? Hogy győzelmükkel többet ártottak egy népközösségnek, mint amennyit használtak. De ezt **ma** kijelenteni: szentségtörés. Viszont leszögezni: kötelesség. Tiz aranyéremmel **a** magányos toll nem csatázhat, tiz aranyérem dicsőségén **a** toll kicsorbul, **de** csorbult tollal lehet csak illúziót karcolva álomból ébreszteni. Az ünnepi toll üreshitű rajongást szolgál. Mi **a** hétköznapot szolgáljuk: **a** valóságot

A berlini olimpiász a háború álarca. Az olimpiász tehát illúziók szolgálatában állott: békeünnep lett. Sikerét, hatását, eredményét csak a mai katasztrófahangulat magyarázza. A pánikhangulat, önfelédten oldódott fel a béke, a testvériség és vértelen küzdelem csindarattájában. Görcsös kapaszkodás volt ez: az emberiség olyat akart önmagával elhíttetni, amiről mindenki tudta, hogy már nincsen meg. ÉS engedte, hogy olyanok hitessék el, kiknek létét a béke, a testvériség, az emberek és népek egymásratalálása, gyökerében támadná meg. Volt abban valami perverzitás, hogy az emberiség a béke és testvériség ünnepét rendeztette meg, akik minden tettükkel cáfolják. A vértelen küzdelem pózában ezen az olimpiászon olyanok tetszelegtek, akiknél a vér jelenti az első és legfőbb parancsot. Aki, a rádiót hallgatta, sohse fogja elfelejteni, amikor egy Göring az öröm, ünnepévé és egy Göbbels a megértés hidjává avatta az olimpiászt.

Az emberek illúziókat akarnak. Mielőtt egymás torkának esnek: a vértelen harc ünnepét szorongják végig és elhiszik, hogy ez döntő békegesztus volt. Cérnaszálon lógó béke! A jobboldal lapok tudatában reflektorozzák ezt a cérnaszálat: „Az olimpiász ma talán az egyetlen kapocs ebben a minden kötél szakad-korban, az utolsó idegszál, mely a világ nemzeteit összefogja”. (PMH. 28. VIII.) Ha tudjuk, hogy ez az idegszál, ez a cérnaszál, ez az olimpiász a Göringek és Göbbelsek kezében volt, akkor megvan a véleményünk erről „az egyetlen kapocsról”. A béke illúziója a berlini olimpiászon csak a háborút szolgálhatta. A fokozott izomteljesítmény a háborús totalitásnak kedvezett. Katonaerény és sportteljesítmény között nem volt különbség: a haza dicsősége mindegyiknek volt. A dicsőség, az izom eredményeképp, százszorosra fokozta az erőbecsületét. A berlini olimpiász rangsorát az ököl dicsősége írta. És ezt az öklös hierarchiát ma, vak bódulatban, fejjel fálnak rohanó csökönyösséggel nép- és nemzetértéktelenség alapjává avatják azok, akiknél igazság és ököl, erkölcs és erő egyjelentésű. Huj-huj-hajrá: Magyarország így, ilyen módon lett a világ harmadik nemzete.

Tíz aranyérem: és egy nemzet kirug a hámból. Első akar lenni és hiszi és hiteti, hogy ilyen módon — Harangi öklével, Kabos kardijával, Zombori bicepszével — első lehet. A kis Hellászt, a világ első nemzetét nem az olimpiász tette naggyá és halhatatlanná. Hellasz rangsorát nem futói biztosították, de a szellem csendes és girhes emberei. A diszkoszdobók nevét ki tudja még, de egy Plato, egy Arisztotelesz neve még ma is lázba hozza a világot. Aki Magyarországot a világ harmadik nemzetévé virtuskodja, csak azért, mert Csik gyorsabb volt, mint a japánok és Harangi ökle erősebb, mint az eszt boxolóé, az hazaárulást követ el a Bólyaiakkal, a Madáchokkal, az Eötvösökkel és Kodályokkal, azokkal a világértékekkel szemben, akik minden ökölnél és lábikránál hivatottabbak a magyarság rangsorát meghatározni. Aki a tíz aranyérem bódulatában ezt elfelejti, az a huj-huj-hajrá megszállottjaként csak a magyarság erkölcsi és szellemi rangját kisebbsítheti. A huj-huj-hajrá az ököl elsősége, mely törvényszerűen csak a gyilkos virtushoz, a bicskás virtushoz, a fegyverrel való igazságtévesztéshez, a háborúhoz, vezethet. Ebben a rangsorban elsőnek lenni ma nem éppen dicsőség. Akik azonban más dicsőségre és értékelésre képtelenek, azok a tíz aranyéremben a legyőzhetetlenség ígéretét köszöntik és az elsőség ígéretét élvezik.

Magyarország ma egy illúzió bódulatában él. Írók, igricek, miniszterek és méltóságos elnökök hitetik és hirdetik, holnap talán törvénycikkellyé szentesítik, de a tíz aranyérem isteni kinyilatkoztatássá csak nálunk Szlovenszón és Kárpátalján avathatták. Dr. Korláth Endre sze-

nátor úré az érdem, ő a próféta és a Kárpáti Hiradó a biblia. Itt olvasható nagybetűkkel kiplakatirozva az egész első oldalt betöltőn a bizonyosság:

„Tisztelet és megbecsülés a magyarnak! A mindenható kegyelme megbizonyította, a legkiválóbb ötven nemzet elismerte, hogy a magyar nemzet lélekszáma arányában a testi kitűnőségek terén a legelső!... Ezt jegyezzétek meg, ti is, kik ősi földünkön a jogegyenlőségünket a gyakorlatban annyi sokszor akadályoztátok! De tudjátok meg ti is egyszeregyszer fajtátokat is megtagadó kishitű magyarok, mert ahogy az Isten kegyelme megbizonyította a berlini olimpiai mérkőzéseken kiválóságunkat, megbizonyítja Igazságunkat is... Örvendjetekek azért magyar testvérek... Mindnyájunkat olvasszon egybe a pillanatnyilag tagadott, de fajtánkat évezreden keresztül fenntartó fönséges dicsőség! Ezt kívánja mindnyájunknak a Berlinben aratott gyönyörű győzelem után dr Korláth Endre.”

Etet nem csinálja utánunk senki sem! Ez a kiplakatirozott pohárköszöntő, ez a névnapi komastilusban áztatott kinyilatkozás minden szónál jobban bizonyítja, micsoda szellemi, micsoda nivó, micsoda magyarság az, mely rövidlátását, kvaterkahorizontját, korlátoltságát a huj-huj-hajrában duzzasztja nemzetdicsőséggé: népveszedelemmé. Ennyire senki lenne a magyarság, ennyire senki és semmi már, hogy ilyen görcsös és hisztérikus kapaszkodással lenne kénytelen belecsimpaszkodni tiz aranyérembe?! Akiknek csak frázisaik vannak és bicskavirtus-hajlandóságaik és semmi más, azok veszedelmesebb, baljóslatubb ajándékot a berlini tiz aranyéremnél nem kaphattak. A rangsor-illuzió az ilyen Korláthok kezében halálos magyar kórsággá nőheti ka magát.

Egyszer már majdnem belepusztultunk egy ilyen hazug illuzióba. Rákosi magyar glóbuszára gondolok, a harmincmillió magyar lázalmára, erre az üresen csillogó délibábjátékra, melyet irtó könnyelműséggel vilantattak fel célként és megváltásként a magyarság előtt. Amikor aztán vak bódulatban és a német imperializmus jármában futni: kezdett utána: belezuhant a gödörbe. Akkor egy kilencmillió valóságot duzzasztottak fel harmincmillió hazug magyar hitté, ma a tiz aranyérem birtokában, a világ harmadik, sőt — a Korláth-féle plakát bizonyítja — a világ első nemzetének virtuskodják magukat

Halálos illuziók: magyar illuziók! És nincs ébredés és nincs váltó”
zás. Most a rangsorba előugrottak hiszi magát, de ebbe az elsőségbe belepusztulhatunk.

Fábry Zoltán

AZ IFJUSÁG GENFI KONGRESSZUSA. Szeptember 6.-án fejezte be munkálatait az ifjuság genfi világkongresszusa. A kongresszuson 36 nemzet ifjusági szervezeitét 740 kiküldött képviselte *Henri Rollin*, a Népszöveséget Támogató Egyesületek Nemzetközi Szövetsége vezetőjének elnöklete alatt. Az ifjuság összes eddigi békegyűléseinél jelentősebb összejövetel a Népszövetség tanácsstermeiben, ahol rendszerint őszhajú és szakállas politikusok foglalnak helyett, egy héten keresztüli tanácskozott. Noha a kongresszuson a legkülönbözőbb szellemi, politikai és vallási mozgalmak képviselői is megjelentek, az olasz és a német küldöttségek távolmaradtak. A kongresszus megnyitásának pillanatáig úgy hitték: a német és az olasz ifjuság is képviselteti magát, annál is inkább, mert a kongresszus tárgysorozatán e két ország képviselőinek beszámolója is szerepeltek. "Valójában azonban csak a német és az olasz emigráció kiküldöttjei jelentek meg.

A kongresszus néhány tudományos előadással vette kezdetét. Nor-

man Angell a béke alapvető feltételeiről beszélt; *René Cassin* a kollektív biztonság és a leszerelés kérdését tárgyalta; *P. V. Martin*, a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal képviselője, a világ gazdasági és társadalmi szerkezetét ismertette. Ugyancsak társadalmi kérdésekről beszélt *A. Philip*, aki történelmi megfontolásokból kiindulva jutott arra a végkövetkeztetésre, hogy a világ ifjúságának közös érdeke a béke megvédése és a kongresszus résztvevőit az emberi egyéniség tiszteletén alapuló új rend megteremtésére hívta fel. A kongresszus megnyitása után érkezett 13 tagu spanyol küldöttség (köztük több milicista) nevében *Noguerras* többek közt a következőket jelentette ki: „Sem a nép, sem kormányunk nem üldözi a kereszténységet vagy a katolicizmust. A gondolkodás és a lelkiismeret szabadságának tisztelete közös meggyőződése az egész spanyol ifjúságnak. Ez a magyarázata annak, hogy a katolikus és nacionalista bászok válllvetve küzd velünk s hogy a spanyol katolicizmus oly kimagasló képviselői, mint *Ossorio I. Gallardo*, a monarchia volt minisztere és *José Bergamin*, akik küldöttségünk tagjai, lelkesen mellettünk álltak ezekben a nehéz pillanatokban.”

Brunner, zürichi egyetemi tanár a protestánsok, *Mounier* pedig a katolikusok véleményét fejtették ki a béke erkölcsi és vallási alapjairól. *Ruyssen* a bölcelet felfogását juttatta kifejezésre. A Szovjetszövetség nevében ehhez a tárgykörhöz *Koszarjev* szólt hozzá. *Koszárjev* arra mutatott rá, hogy a békét csak úgy menthetjük meg, ha az ifjúságot felvilágosítjuk a fajok egyenlőtlenségéről szóló áltudományos tanok igazi céljairól. Különösen jelentős *Koszárjev*nek a vallásos ifjúsághoz tetézett felhívása: „Ma közös érdekek hoznak bennünket az ifju katolikusokkal össze. Közösön védelmezzük velük a lelkiismereti szabadságot és a béke ügyét. A népek közötti megértés és közeledés nagy eszményének nevében baráti légkört teremthetünk az itt megkezdett együttműködés folytatására.”

A kongresszus négy külön bizottságra oszolva folytatta munkálatait, melyek eredményeit azután újabb teljes üléseken ismertették. „Az ifjúság a nemzetközi politikában” témakörrel foglalkozó első albizottság *Jean Dupuy*, a francia küldöttség vezetőjének elnöklete alatt működött. A bizottság jelentésében egyhangulag állást foglalt a kollektív biztonság és a kölcsönös segítségnyújtás elve mellett. A Népszövetség hiányosságai első sorban az emberek, a közvélemény és a politikusok hibáinak következményei. Szükség van a Népszövetség megreformálására, de a változtató munkának főcélja az Alapokmány megerősítése kell, hogy legyen. A második albizottság „az ifjúság gazdasági és társadalmi helyzetét” tárgyalta. Főképp a fiatalok munkanélküliségének problémájával foglalkozott s egész sor az iskolák s az üzemek ifju dolgozói helyzetének megjavítását célzó kívánságot s indítványt szögezett le. A harmadik albizottság a legkülönbözőbb elvi, erkölcsi és vallási vélemények meghallgatása után, a béke feltételeit a következő négy pontban állapította meg:

1. A háború hiánya még nem egyenlő a békével. A béke ügye össze van kötve a gazdasági és politikai igazságtalanságok elleni küzdelemmel.
2. Az a béke, amire mi törekszünk, ~~hősies béke~~ kell, hogy legyen és biztosítania kell azoknak az erényeknek a kibontakozását, amikről bizonyos irányzatok azt állítják, hogy csak a háborúban szülehetnek meg.
3. A béke alapja a történelem legyen; le kell számolnunk azokkal a terméketlen és határozatlan ideológiákkal, amik a történelemből a háború elkerülhetetlenségét vezetik le.
4. A béke nem támaszkodhat a háborúból keletkezett szerződésekre és függetlennek kell lennie azoktól.

A negyedik albizottság (Az ifjúság nemzetközi feladatai) elhatározta egy nemzetközi összekötő-bizottság felállítását, melyben a kongresszus alapelveit elfogadó összes nemzetközi ifjúsági szervezetek és nemzeti csoportok képviseltetik magukat. A bizottság székhelyül Genfet jelölték ki.

A kongresszus, a francia küldöttség kezdeményezésére, azzal a felhívással fordult a német ifjúsághoz, hogy csatlakozzzék a többi nemzetek fiatalságának itt megkezdett akciójához.

A genfi gyülekezet, a nemzetközi élet e feszült pillanatában, hiven kifejezte a világ ifjúságának véleményét és szándékait. Talán tulontul magán viselte a Leman-tó partján tartott számos konferencia sajátos merevségét, de ebben az esetben ez az ünnepélyes hangnem érthető: az új nemzedék először hallatja hangját az egész világ előtt, megmutatva, hogy tudatában van feladatainak, s hogy magára vállalja a ráháruló történelmi felelősséget. Márk Viktor

A SPANYOL ÉRTELMISÉG ÉS A POLGÁRHÁBORU. Világszerte nagy feltűnést keltett Miguel de Unamunonak, a világhírű spanyol regényírónak salamancai nyilatkozata, amelyben állást foglal — meglehetősen homályos és tág értelmű szavakban — a felkelő tábornokok mellett. S mi több, szavait 5000 peseta adománnyal toldotta meg a „nemzeti” mozgalom javára, a kormány „hordák” kiirtására. Így, a nagy republikánus író, akit valaha börtönből szabadított ki a győztes forradalom, ahová azok zárták, akiket most dicsőít. Műveiben nem egyszer kelt ki a militarizmus és az Egyház ellen — most pedig egész övrejét megtagadva a pártütő és esküszegő generálisok harcát igyekszik civilizációs jelszavakkal szentté avatni. És a lázadó tisztek, akik soha nem olvasták műveit — egyszerre felfedezik tehetségét.

Vajjon pálfordulásnak bélyegezhető-e Unamuno tette? Nem hiszünk. Örökös ellenmondó szellemét, hirtelen változó véleményeit, szinte beteges paradox-mániáját eddig is ismertük. Vénkori újabb, hogy úgy mondjuk, intellektuális „stikli”-je csak megkoronázza eddigi fordulatait, gyors „átértékeléseit”. Primo de Rivera alatt a parancsuralmat szidta, a Köztársaság alatt meg a demokrácia visszasságait. Mindig szinpadias mesterkéeltséggel keresi a meglepőt, az ellenmondást akár a másik nagy aggastyán, Bernard Shaw, aki egyszerre dicsőíti az „orosz kísérletet” és a duce abesszin kalandját. Mindketten a kispolgári iránytalan forradalmárkodó értelmiség típusát képviselik. Azt a típust, amely tehetségétől megrészegülve az önistenítés útjára tér, fél a tömegetől és megveti a népet, bár elismeri, hogy a nép tudatlanságáért a társadalmi viszonyok, elsősorban az uralkodóréteg a felelős.

A habozó, önmagát folyton megtagadó kispolgári intellektüel típusát már csak a Shaw és Unamuno korában levő aggastyánok képviselik. Az új nemzedékek nem ilyenformán élik ki magukat, s a világ paradox berendezését nem paradox axiómákkal akarják kifejezni; többet akarnak, mint kifejezni: változtatni

Unamuno már a múlté Spanyolországban. A múlté nemcsak előbb érintett nyilatkozata miatt, de a múlté, mert nincs befolyása a mai fiatalokra. Nagyon szeretik, de nem olvassák. Homályos irodalmi nimbusz övezi. Elszigetelt jelenség. A komoly értelmiségiek közül az egyetlen, aki a kultura oldaláról az idegenlégió oldalára állt. Az egyetlen jelentős spanyol író, aki a civilizációt a mór csapatok spanyolgyilkos kegyetlenkedéseiben köszönti. Mert a felkelés semmiféle értelmiségi mozgalomra nem támaszkodhat. — Unamuno elszigetelt esete, amit a nemzetközi szerve-

zett-regresszív sajtó ügyesen kihasznál, csak még jobban kihangsúlyozza a spanyol vezető írók, művészek és tudósok fentartás nélküli csatlakozását a Köztársaságot és a kulturát védő oldalhoz. Ennek az értelmiségnek egyik legjelentősebb alakja ép' maga *Azana* elnök, sok kitűnő szindarab szerzője, a madridi *Ateneo vezére*. Ez a társaság annak a régi nemzedéknek a gyűjtőhelye, amely a század eleje óta harcol a demokráciáért.

Ebben a harcban a városi polgárság jelentékeny szerepet vitt. Spanyolország elmaradott gazdasági állapota következtében viszonylag nagy a kiskereskedők és kisiparosok száma. Ebből a városi kispolgárságból, amely réteg a feudális nemesség és az analfabéta munkás és parasztmilliók mellett sokáig egyedül jelentette az európai haladó szellemet, nőtt ki *Azana* s az *Ateneo* más nagy alakjai, mint a volt szocialista miniszter, *Fernando de los Rios*, *Perez Ayala*, *Americo Castro* és mások.

A második nemzedék pedig, amit a francia forradalom eszméin túl már 1917 is lelkesít, még nagyobb hévvel emeli fel szavát a Köztársaságért. Ez a rendkívül sok tehetséget felmutató nemzedék, amely egyenes folytatása a radikális polgári szellemű irodalomnak s amelynek a haladó rétegekre olyan tömegbefolyása van, amilyen Unamunonak sohasem volt, mint egy ember harcol a demokráciát és szabadságot védő csapatok soraiban. Nemcsak tollal, de fegyverrel is. Ismeretes, hogy július végén ez az értelmiség kollektíve kérte besorozását a milíciába. Az újságírók külön csapatot állítottak fel. *Rafael Alberti*, a rendkívül népszerű költőt és nejét, aki *Maria Teresa León* néven szintén ismert író a Baleári-szigeteken, Ibizában érte a lázadási A költő pár hétig élt egy erdei barlangban, ahova azért menekültek, mert a felkelők egész, biztosan nem kegyelmeztek volna életüknek, mintahogy a fiatal *García Lorca-t*, az andaluziai költőt is agyonlövette Queipo de Llano. De Alberti nem töltötte tétlenül barlangbeli életét. Titkos rádióvevőt szerelt fel és a környék parasztjai útján gépirásos iven tartottá a lelket Ibiza lakóiban, egészen addig, amíg a katalán csapatok vissza nem hódították a városkát.

Ez a romantikus epizód nem áll egyedül. A történelem bizonyára sok hasonló esetet fog nyilvántartani. A madridi, barcelónai és valenciai haladó írók, élükön Albertivel, Ramon I. Senderrel, Cesar Arconadával és a katolikus José Bergaminnal, (a *Cruz y haya* szerkesztőjével) együtt menetelnek a polgárok, munkások és parasztok seregében s a szegény fiatalon meggyilkolt költő: García Lorca nem egyedüli áldozata a harcnak, de amint az ének mondja:

*Llego, al fin, la hora y el pueblo surgio
liberto, gigante, potente.
Dormid, hermanos: cubristeis, de honor lasenda
más noble y valiente.**

A MAI NÉMETORSZÁGI IRODALOM még a Harmadik Birodalom imádoja szemében sem minősíthető gyenge kezdeményezésnél egyébnek. Nem is csoda. A Harmadik Birodalom, hivatalos szellemisége **semmikép** sem alkalmas művészi értékű irodalmi alkotások létrehozására. Nemcsak azért, mert ez a szellemiség az irodalom tematikáját hihetetlenül szűk **körre** korlátozza, hanem azért is, mert hiányzik **ebből** a **szellemiségből** — a valódi műalkotás **első** alapfeltétele — a **belső** őszinteség. Ez a

* Prózában: El fog jönni az óra, amidőn a nép szabad, óriás és hatalmas lesz. Aludjatok, testvérek; dicsőséggel borítottátok a legnemesebb és legdrágább ösvényt.

belső őszinteség, csak ott lehet adott, ahol a szabadon alkotó szellem a lét szabadságával esik egybe. Már pedig hogy lehet a lét szabadságáról beszélni ott, ahol az alkotó számára csak egy megrendszabályozott lét lehet a műalkotás alapja; ahol a műalkotás tematikáját előírják a művészek. „Azon a harcán kívül” — írja egy hivatalos nemzetiszocialista ideológus — „amely a forradalmat közvetlen győzelemre segítette, ott van a német élet azon nagy kérdéseinek sora, amelyeknek megoldására a harc megindult, amelyek tehát tágabb értelemben egészen a nemzetiszocializmus által meghatározott új német életmozgalom, körébe vágnak. Hogy néhány példát is idézzünk, utaljunk csak a munkaszolgálatra, a német térhiány problémájára, amellyel telepítési mozgalmunk és Kelet felé való fordulásunk szorosan összefügg, a parasztsághoz való visszatérés gondolatára, amely a nagyváros kérdésszövedékének megoldását is lehetővé teszi, a mélyreható társadalmi átrétegződésre s a német nép vele kapcsolatos új életrendjére, vagy végül a bennünket különösen nagy mértékben foglalkoztató vér- és fajkérdésre, amelyek irodalmi feldolgozására a legerősebb teremtmény sem képes.” (Hellmuth Langenbucher: *Nationalsozialistische Dichtung*, Berlin, 1935.) A műalkotói tárgykörnek ez a megjelölése nem, azért köti meg az alkotót, mert kétségbeejtően szűk, hanem mert ennek a szűk körnek minden egyes tárgyat csak egy hatalmi politika, nem pedig a lelkiismeret igazolja. Hogyan is igazolhatná az alkotó lelkiismerete, amely elsősorban a humanitási síkján mozog, a vér- és a fajkérdés, a kötelező munkaszolgálat, a Kelet felé való hódító fordulás s egyéb az idézetben felhozott téma rétegeket, amikor ezek mind egy humanitás elleni törekvés megnyilvánulásai. Érthető ezek után, hogy dilettánsokon kívül valódi alkotó művész még egyetlen egy sem akadt, aki a Harmadik Birodalomnak valóban ekvivalens irodalmi remekkel szolgált volna. Ezért állapíthatja meg az előbb idézett ideológus pl., hogy az új német regényirodalom ma az „irodalom: előtti fokon” tart. Az igazi szépirodalmi alkotásokat üres háborús emlékiratok s a nemzetiszocialista „forradalom” napjainak ügyesebb-ügyetlenebb formakészítéssel készült epikus feldolgozásai helyettesítik. A tömegesen megjelent efa jta művek címeinek a felsorolása felesleges. A mai németországi irodalom ez irányát és minőségét a megnyilvánuló tömegtermelés korántsem változtathatja meg. Maga Hellmuth Langenbucher is kénytelen leszögezni, hogy „a forradalom élményének epikai alakítására eddig tett kísérletek közül még egynek sem sikerült a költészet színvonalára emelkednie.” (H. L. fent idézett könyve 25. o.) Hasonló a helyzet a dráma területén, annak ellenére, hogy erre hivatalosan különös gondot fordítanak. Hogy a dráma területén mi történt s mi a helyzet, ide iktatjuk *Wolf Braumüller* jellemző sorait, aki az egyik állami színház lektora s így hivatása következtében módjában áll a jelenlegi németországi drámaírást ismerni: „Egy ideje, ugylátszik, az a beszéd járja, hogy olyan daraboknak, amelyekben SA-csapatok vonulnak fel — szegényeknek többnyire el kell nézniök a koncepció gondolatszegénységét csak úgy, mint az alakítás kopottasságát — nem sok reményük lehet az elfogadásra. Ennek ellenére is még mindig a darabok egész légtője tesz rá kísérletet, hogy homályos definíciók és cselekmények kiagyaltásával a nemzeti szocializmust a színpadról „korszerűen” proklamálja. Különösen a paraszti milieuban játszódó darabok (lásd ehhez a regényirodalom párhuzamait!) nem mulasztják el a nemzeti szocialista közösség számára a vezércikkek tudákos frázisaival „lelkeket alakítani”. Nem is számítva e darabok többnyire ijesztő hosszúságát, csaknem, mindig a legjámborabb bárányokká „lesznek” bennük a legragadozóbb farkasok s

önkéntelenül merül fel bennünk a gondolat, hogy a szerzőnek saját hirtelen „gleichschaltolása” szállt drámailag a fejébe. Megindító egyszerűséggel és gyermeki naivsággal peregnék le előttünk a szívek és elvek átalakulásai — s az ember mint öreg náci már-már ellenszenves kezd lenni magának.

E drámairó-válfaj második legkedvesebb tárgya: egy-egy, a jelen korpépe felé mutató történelmi személyen tenni erőszakot. Ebben az irányban ma is Nagy Frigyes tartja a rekordot s ugylátszik, nincs már egyetlen anekdóta sem a jó öreg porosz királyról, amelyet a három usque öt felvonásosok ki ne lugoztak volna. A történetek nyelvi szépségét az epigonok páthosza adja s csaknem mindig szerepet kapnak bennük a lakájok és egyéb udvari népség, akik oly mély filozófiai képzettséggel rendelkeznek, hogy nyugodtan s egyenrangú felek gyanánt állíthatók szembe minden idők legnagyobb német gondolkodóival. Ha ezek között még egy dajka is akad, úgy számíthatsz rá, hogy látnoki tehetségével már iksz évvel előbb felfedezte a csecsemőben az állam jövődő első emberét. További kedvelt történelmi alakok Johann Philipp Palm, Ferdinand von Schill s mások a szabadságháború korából. Valószínűleg csak Johst alkotása magyarázza, hogy Schlageterrel szemben ez írók több respektussal voltak.

A mai drámairók harmadik vadászterülete, a „germán előkor”. Amit a szegény Eddának a misztikus magyarázatoktól és agyonjavítgatásoktól szenvednie kell, már a szellemi erőszaktétellel határos. Az ember rendszerint már nem is ismeri ki magát az istenek és hősök genealógiai viszonyaiban — s rajtuk kívül ott vannak még a jelképes alakok is a personae dramatis listáján: az Öreg Ember, a Fehér Asszony, a Fehér Lovag, a Sötét Alák, a Rab s titokzatosan végigkísértenek az egész drámán, mindvégig tele homályosnál homályosabb igazságokkal, amelyek lehetőleg szókezdő betűrimekben (óh, jaj, milyen rimekben!) lápokon át mennydörögnek és ömlenek. A dialogizált Edda ugyanis drámának számít.

Hogy Siegfried e litániából ki nem maradhat, nyilvánvaló. E genre legtöbb képviselője szerint különben a Niebelungok dráma-trilógiájának költője, Hebbel „a gyengeelméjűség prototipusa volt. Általában úgy látszik, sok szerző a német szellem hőseinek tiszteletét, mint nemzeti szocialistához méltatlan érzést küszöböli ki magából. Mert nemcsak Hebbelt, — Shakespeare-t és Schillert sem kimélik az átdolgozások. Kleisthez a jelek szerint nincs bizalmuk a plagiátoroknak. S hogy elkelne mégis egy Kleist a mi korunkban is!” (Die dramatische Produktion der Gegenwart. Die Neue Literatur 1934. 437. 1.)

Ahogy a regényben és drámában hiányzik a valódi műalkotás, ugyanúgy hiányzik a líra terén is, jóllehet a lírai termelési szinte áttekinthetetlen mértékben megnövekedett. Ez a növekedés azonban korántsem járt a líra tényleges gazdagodásával. A líra területe is leszűkült. A régebbi s a mai német emigrációs líra sokféleségével szemben ez az új németországi líra az ébresztők, riadók, indulók, és szózatok mindig ugyanazon militáris hurján zeng. A dilettánsok sisera hada a lírát — számos előny következtében — még inkább ellepte, mint a többi műfajokat. Viszont ezen a téren még közvetlenebbül igazolódik a Harmadik Birodalombeli lét művészetellenessége, mondanivaló és emberi érzelm; hiánya, mint a többi műfajokban.

A megfelelő irodalom hiányát mi sem igazolja jobban, mint az, hogy a Harmadik Birodalom hivatalosan az elsőséget annak a még a weimari Németország korában kialakult irányzatnak kénytelen biztosítani, amit a

Deutsche Akademie der Dichtung nemzeti irányzatú irói képviselnek. Azt is a mai németországi irodalom sivárságát illusztráló tünetnek kell tekintenünk, hogy a mai Németország legtöbbet olvasott könyve *Hans Grimm: Volk ohne Raum* című regénye, amely még 1926-ban jelent meg. A regény tárgya a megélhetési tér hiányában gyarmatokba szorult német ember kálváriáját mutatja be. Különösen rokonszenvesse a könyvet hőse teszi, aki a marxizmus utvesztőiből kerül a német nemzeti eszme szolgálatába. Viszont jellemzőek Hans Grimm következő sorai: „Jól tudom, mennyit érek és mit jelent ez a könyv. Mégis az elismerések ellenére sem vagyok kibékülve munkám sorsával. Nem vagyok vele kibékülve, mert úgy látom ezt a könyvet pártkönyvvé tették. Pedig én nem annak szántam; nem ez volt az én rendeltetésem s nem erre hívott a kegyelem s végül nem is vállaltam volna a belétemetett fáradságot, sem elismerésért, sem pénzért, mert e könyv szenvedélyesen keresett célja a szintézis volt.” (Hans Grimm: *Der Schriftsteller, und die Zeit*, München, 1931.) Még ez a könyv sem konformis tehát a Harmadik Birodalom szellemiségével, mint ahogy Stefan George, Paul Ernst, Carossa, Emil Strauss s a többi komoly érték sem azonosítható vele, jóllehet a mai Harmadik Birodalom-beli esztétikai törekvések minden elképzelhetetlen szellemi erőszakot elkövetnek, hogy az előbbieket édestestvéri rokonságba hozzák a mai német szellemiséggel. Szeremley László

A ZELSZABADULT KÖLTÉSZET. Az *Inquisitions* című párizsi folyóiratban, mely az „emberi fenomenológiát kutató író-csoport” közlönye, *Jules-M. Monnerot* és *Tristan Tzara* egymásnak válaszoló igen meggondolkozató tanulmányait olvassuk a költészet kalandos, modern átváltozásairól, költői műfajból általános szellemi tevékenységgé.

Mi a költészet? — kérdi Monnerot. — A regénytől, az elbeszéléstől, az esszétől, stb. különböző műfaj? Ez a meghatározás semmitmondó. Mi tehát a költészet? Monnerot szerint mindaz a pótkielégülés, amit a szerelem, a gyűlölet, az önszerelem, az öngyűlölet, a halál helyett az ember az ember számára kieszel. Költészet minden hiánypótló és öncélú tevékenység, mellyel az ember az érzékenységet kifejezi, a hasznos cselekvésen kívül. Tehát: a tulajdonképpeni költészet, a zene, a festészet, a szobrászat, stb. A mai költészettről (itt a francia szürrealizmusra gondol) nem nagy a véleménye. A mai nagy költészet, szerinte, a misztikus (narcisztikus...) önelégültség és a gyógyászati dokumentum közt ingadozik. Ha önmagához következetes már nem is költészet. Ez a költői műfaj anynyira eltávolodott az értelemtől, hogy szinte arra ingerel: szegezzünk szembe e költői obszkurantizmussal valami „világosságból szőtt költészetet”. Igen, kérdéses, hogy a versköltészet jelent-e valamit a mai ember számára? A költészet szükséglete ott lakozik minden emberi lélekben. Ezt a szükségletet — amint a verseskönyvek csekély kelendőse bizonyítja — csak nagyon kevesen elégítik ki versolvasás révén. A filmben a költői szükséglet sokkal nagyobb kielégülést talál. A legbanálisabb filmkép is sokkal többet sugal a képzeletnek, mint a pusztán „téma”, amit kifejez. Az ember nem élhet költészet nélkül és senki sem él költészet nélkül. A divat és a reklám is a költői szükségletre szól. A detektívregények is annak köszönhetik hatalmas sikerüket, hogy a kegyetlen és kíváncsi ösztönök éhségét némileg csillapítják, sőt a társadalmi rend elleni gyűlölet és bosszú többé-kevésbé tudatos vágyát is táplálják. A költői éhség ott lakozik a népben. Ha mennyiségi és szerepi szempontból tekintjük a dolgot: a költészet faképnél hagyta a költőt, elszabadult és új műfajokba költözött. A versesköltészet gyöngesége korunk nagy

forrongásaiban — szembetűnő. A beavatottak egyre szűkebb körein kívül a vers már nem is közömbösséggel, hanem meghökkenéssel találkozik. Azonban a költészet nem halt meg, csak a költő beteg. A vallások, amelyek az ember pótkielégülési formáit megszervezték, rendszereztek és rangfokozatokba osztották, sokat elvesztettek varázsukból, ragyogásukból s hívők közül. Igen figyelemreméltó, hogy a film, amely korunk egyetlen nagy kollektív költői alkotóténye, a tudományból született, mint ahogy a színház a vallásból, és páratlan eszközeivel ép' azokhoz a sajátosan emberi témákhoz fordul (erotika, agresszió), amelyek a vallással hadilábon állnak. — Bizonyos — fejezi be Monnerot, — hogy a tömegek mai nagy érzelmi éhségét a költő hivatott kielégíteni. De képes lesz-e rá, mint költemények írója, mint tegnapi típusú író? Ebben kételkedem. De a költői alkotás lehetőségei, akárcsak az élet lehetőségei — határtalanok.

Tristan Tzara a vázolt gondolatmenetbe kapcsolódva igen szabatos fogalmazásokkal járul hozzá a kérdés tisztázásához. A költő, szerinte, nem az, aki versben ír, hanem a társadalomban határozott szerepet játszó lény, aki rendszerint versben fejezi ki magát, de nem szükségszerűen. Sőt, az az ember, aki hivatásosan versben fejezi ki magát, nem szükségszerűen költő. Egyébként az utóbbit versfaragónak nevezik. A költészet szót a romantizmus óta alkalmazzuk másra is mint verses műre. A „költői” szó ugyanugy jelentheti valaminek a minőségét, mint a szerepét. Így pl. léteznek tárgyak, lények, akikről azt mondhatjuk, hogy költőiek, de költészetet találhatunk egy regényben, egy szindarabban, vagy egy képben. Ez a költészet, amely bizonyos fokig független a kifejezéstől, Tzara meghatározása szerint, „költészet, mint szellemi tevékenység”, szemben a „költészettel, mint kifejezési eszközzel.” A romantizmus óta a „költészet, mint szellemi tevékenység” gyarapodik a „költészet, mint kifejezési eszköz” rovására. Sőt, a költemény szempontjából nézve is, a költészet észrevehetően szellemi tevékenységgé fejlődik s csak a nyelv, a forma köti meg bizonyos fokig. (K. S.)

HARCOK MÁCHA KÖRÜL. Karel Hynek Mácha hivatalos ünneplése javában folyik. Részt vesz benne még a reakció is. Máchát nagy nemzeti költőnek nyilvánítják, nihilizmusáról, költészetének abszolút egyéni voltáról beszélnek és mindezt oly célzattal, hogy eltakarják művének progresszív jelentőségét. A költőt valamikor kozmopolitizmusáért, mint idegenít és a nemzet ellenségét korholták, most évfordulóját a cseh és német nép szembeállítására használják fel. Ám a cseh regressziónak a legkevesebb joga Van Mácha kisajátításához. Mácha és műve a szabadság és haladás ügye s ez még ma sincs kiharcolva. Nagyjából ezeket a sorokat olvashattuk pár héttel ezelőtt a haladó cseh értelmiség lapjában, a Tvorbában. (XI. 20.) Nem fölöslegesen történt a tiltakozás Mácha és nagy-szerű irodalmi hagyatéka, a *Máj* kisajátítása ellen. Általános jelenség az ilyen eltulajdonítási kísérlet, melyre nálunk, sőt Európa ma is nemzeteinél is elég példa akad. Kis kulturális glóbuszunkon legutóbb Ady körül folyt a harc. A regresszió emberei mindenáron fehérre akarták mosni a nagy költőt, aki pedig számtalanszor kinyilvánította a felfelémenő osztályokkal való sorsközösségét és testvériségét. Regresszív cseh kritikusok és irodalmárok pár évvel ezelőtt Jiri Wolkerből akartak „nemzeti költőt” csinálni Eklekticizáló és kisajátító irányzatú munkájuk folytán már sikerült meghamisítani Wolker ővréjének igazi lényegét s letompítani verseinek életét. Ám a cseh haladó gondolat őrei nem engedték el-sikkasztani Wolker lírájának tulajdonképpeni jelentőségét. Melléje álltak

és megvédelmezték. A felületes irodalmi meghamisítási szándék nem tudta eltakarni a lényegét és az igazságot. Wolker lírája élő hatalomnak és erjedő kovásznak bizonyult.

Vajjon Mácha műve is az? Minden bizonnyal. Ne tévesszen meg bennünket az, hogy az egész cseh nemzet ki akarta venni és ki is vette részét a száz éve halott költő ünneplésében s hogy az ünneplés egyetemes jellegénél fogva valóiban impozáns méretlek között zajlott le. A sajtó, nagy napilapok és előkelő folyóiratok egész számokat szenteltek a költő életének és munkájának méltatására. A Máj számos új kiadást ért el, (ezek között különösen szép a prágai *Druzstevni Práce* kiadásában megjelent és *Toyen* pompás illusztrációval díszített kötet). *E. F. Burian* szinpadra alkalmazta, országsszerte előadásokat és ünnepélyeket rendeztek Mácha tiszteletére s a posta külön Mácha-bélyegeket bocsátott ki. Az ünneplés tényleg nagyszabású volt és méltó keretek között folyt le. Félő volt azonban, hogy a nagy ünnepi zenebonában, melyben a hivatalos rendezés vitte a tenort, a sovíniszta elemeknek sikerült elérni céljukat. Sikerült elterelni a figyelmet Mácha költői hagyatékának lényegéről. Sikerült kisajátítani Máchát, akit — mily' jellemző! — kortársai félreértettek, lekicsinyeltek, sőt ki is gunyoltak. Ámde ez átlátszó célzatú kísérletek kudarcba fúltak. A haladó gondolat választott emberei résen álltak és nem késtek leszögezni, hogy Mácha költői hagyatékának tulajdonképpen és egyedül a progresszív tömegek az igazi örökösei. *J. Mukarovsky*, a neves cseh esztéta helyesen jegyezte meg egyik cikkében, hogy történelmileg nézve, Mácha költészete jelenti a városi alsó néprétegek behatolását a cseh poézisbe. *E. F. Burian*, a *D* 37 vezetője viszont arra hívta fel a figyelmet, hogy Mácha a *Máj* című verses művében az egyéniség szabad kibontakozása érdekében üzen hadat a társadalom elem. Ma már eltagadhatatlan, hogy Mácha költői lázadása és újszerűsége társadalmi elégedetlenségből fakadt. Az újkori individualizmus szubjektív ellenszegülése volt ez, mely a cseh költészetben akkortájt még teljesen ismeretlen volt. Ez a lázadás a viszonyokkal és a társadalommal szemben új tematikát és látásmódot vitt a multszázadbeli cseh lírába.

Mácha művének értelme a *társadalom* eliten megnyilvánuló harcoss magatartásában rejlik. A meglévő értékek tagadása szerinte harcot jelent az új értékek kivívásáért. Mácha zseniális éleslátásával — amint helyesen jegyzi meg egyik glosszátora — a cseh nemzetnek nemcsak a bécsi kormány részéről történt elnyomását látta meg, hanem magának az embernek elnyomását és szabadságának hiányos és tökéletlen voltát. Ezért teljes joggal vallják a progresszív tömegek Máchát a magukénak és tiltakoznak a hivatalos ünneplők alamuszi és nagyon is átlátszó tendenciájú kisajátítási kísérletei ellen.

Sándor László

A ROMÁNIAIÓ-NAPTÁR-HIVŐK. A romániai napilapok részletesen beszámoltak a Piatra Neamtu-i stílisták vallási mozgolódásáról. A stílizmus kérdése évek óta aktuális s a kérdés nem csupán egyházi belügy. — A helyzet valóban különös. Dél-Beszarábiában a lakosság egész Széles rétegei, vannak járások, ahol a többség, azért harcol, hogy a Husvétot ne az új naptár szerint, hanem a naptár-reform előtti időben ünnepeljék meg. Ez a dogmatikai perpatvar valójában a niceai zsinat előtti szektárius küzdelmek korát idézi. Akkor is, mint ma, az egyházban harcok dúltak a Husvét megünneplésének a kérdését illetően. A II. században az egyházi harcoknak ez az egyik főkérdése. Róma és a lassan kialakuló pápai főhatalom szakítani akart azzal a keleti szokással, hogy a Husvétot a zsidókkal együtt ünnepeljék, egyes nagy egyházatyák viszont

Saját tehetetlensége a csodavárásban: a társadalmi szervezet elleni tiltakozása a társadalmat (számára) szimbólizáló egyházi tekintélyszervezet kritikájában, sőt elvetésében jelenik meg. A különböző álpüspökök, illuminált szerzetesek, jámbor csodavárók és mindent kihasználó üzleti kalandorok profitálhatnak a kereszténység falusi válságából: ám ennek a válságnak a tényállásához a csalókon és szemfényvesztőkön kívül hozzátartozik a falusi társadalom válsága is. Piatra Neamtuban 1800 év előtti dogmatikai viták leple alatt a falusi válság vonult fel. *Bányai Imre*

MINDENNAPI MITHOMLÓGIA. A tájékozatlan ember előtt minden rejtélyes. A villámlás egyszerű ténye a tulvilági hatalmakról szóló primitív, elgondolásukban is szörnyen bonyolult és ellentmondásokkal teli dogmáiban nyer magyarázatot mindaddig, amíg nincs tudomása a légköri villamosság létezéséről. A modern gépmunkás elégedetlenségében, amely a viszonylagos jóléttel sem csökken, mi mást, mint az ember „örök démoniságát” vagy kitudja milyen Fekete Kéz munkáját látja az, aki elfelejti, hogy az adott ember munkaereje más adott ember magántulajdonát képezi, ami annál elviselhetlenebb a munkaerő időnkénti eladójára, a munkásra nézve, minél nagyobb a kulturnívója. Így a Francia- és más -országokbeli népfront-alakulások természetellenes tűz- és víz-keverésnek tűnnek mindaddig, amíg közvetlenül a francia radikális párt lapjaiból nem értesülünk arról a valóban meglepő körülményről, hogy a francia radikális kisember ma — a radikális félhivatalos *Oeuvre* szavai ezek: — „mindenekelőtt népfrontpárti és csak másod- és harmadsorban radikálispárti vagy szocialista.” A polgári államok és a munkásállam közötti békeszövetséget könnyen hajlandók vagyunk egyrészt „a demokratikus rendszerek idült tehetetlenségé”-vel és „vakság”-ával magyarázni, másrészt a „vörös imperialisták” ördögi misztifikációjának tekinteni mindaddig, amíg fel nem ismertük azt a történelmi-tapasztalati igazságot, hogy a forradalmi nemzetek a más nemzetek önértékét kihívó támadó háborúkból éppoly tehetetlenek, mint amilyen legyőzhetetlenek az önvédelemben. *Herriot*, aki a francia belpolitikában igen mérsékelt polgári demokrata és a népfrontnak legjobb esetben hallgatólagos helyeslője, míg a külpolitikában még Leon Blummal szemben is lelkes és feltétlen bajnoka a francia-orosz szövetségnek — meghibbant aggastyán mindazok előtt, akik elfelejtik, hogy nevezett szerződés éppen francia tőkés szempontból, éppen a francia nemzeti önzés szempontjából előnyös, mert amíg Franciaországnak Hitler részéről való megtámadtatása esetén az orosz közbelépés feltétlenül biztosnak (mert mély és állandó történelmi és osztályérdekek által diktáltak) látszik, addig egy szovjetellenes német támadás esetén még majd elválik, mi lesz sürgősebb a francia imperializmus érdekeinek... Folytathatjuk az amerikai Roosewelttel, aki már-már valami fekete bűvészet megszállottjának látszik, hogy szinte jaj nélkül tűri, hogy állama reakciós birái (akik különben híresek arról, hogy „hagynak magukkal beszélni”) könyörtelenül elfűrészelik híres NIRA rendszerét... ha nem jut eszünkbe, hogy a NIRA elsősorban az amerikai kapitalizmusnak kellett annakidején s ugyanannak nem kell többé most, hogy azokat maga a demokrata Roosewelt volna kénytelen lefűrészelni, ha nem volnának ott azok a reakciós birák, akik helyette ezt a „piszkos munkát” elvégzik... "Vagy, amit Trotskijról és hiveiről hallani (és olvasni is, különösen a Deutsche Nachrichten Bureau és a Dunaposta híreitől hemzsegő magyarnyelvű sajtóban), hogy ők a világon mindenütt a fasiszták ellen harcolnak a népfronti pártokkal; míg az egyetlen munkásállamban véres harcot indítottak a világ legantifasisztább kormánya ellen,

annak erőszakos megdöntését, sőt vezetőinek fizikai megsemmisítését tervezik, nem törődve a háttérben kárörvendő német horogkeresztesek kompromittáló közreműködésével. Milyen érthetetlen, milyen bonyolult... Aztán kezünkbe akad egy autentikus francia, norvég vagy angol lap, amelyből megtudjuk, hogy az oslói száműzött hivei bizony más országokban is, mindenütt, ahol csak jelen vannak, valósággal kiátkozzák a népfrentot, tüzzel-vassal a békepolitika ellen dolgoznak és éppúgy a világháború felidőzésén fáradoznak, mint az ellenkező végleten álló horogkeresztes pártok. Ugyanigy vagyunk az oly' nagy port felvert tizenhatok perével, amelynek vádlottai nyilvános főtárgyaláson memcsakhogy beismerik, — bár a bizonyítékok sulya alatt — hogy egy végrehajtott és több befulladt emberölés aktiv szervezői voltak, de ugyanakkor önmagukat a tömegek által támogatott rendszer, kormány, párt és pártvezetőség leggonoszabb kártevőinek bélyegzik és maguk kérik maguk ellen a halálbüntetést (amely különben az adott viszonyokat, törvényeket és közhangulatot, tekintve eleve biztosnak is látszott); nos, mi, mással volna magyarázható ez, mint a vádlottak megfélemlítésével!? Mi mással, mint ugyanazon vádlottak hitegetésével? Hacsak nem akarjuk elfogadni a Scopolaminnal való speciális bődités alkalmazásának a verzióját, amelyet a Deterding „Daily Maily”-je és a francia ultrasovén „Matin” nyomán pár transylvániai Dunaposta-lap is felmelegített ; de ugyanakkor még véletlenül sem jut eszünkbe az, ami pedig sokkal egyszerűbb és a tényeken nyugszik, hogy az illető személyiségek, akik hasonló önmarcangolással már többiben kivitták maguk és társaik részére a tömegek és vezetők, elnézését (s ezen keresztül a további akció lehetőségét), ezuttal is tettek vele egy kétségbeesett kísérletet! (Ami viszont nem zárja ki egyesek őszinteségét sem.) Ugyanezzel a perrel kapcsolatban „enigmatikus”, „megfejthetetlen”, hogy emberek, akik magukat a tudományos szocialista világnézet hiveinek és hirdetőinek mondják, hogyan térhetek át az e világnézet által élesen elítélt individualista módszer alkalmazására, s még hozzá, mint a vádlók bizonyítják, olyan szövetségesek melléállításával, akik a szocialista könyveket s a szocialistákat tüzzel-vassal, formálisan tüzzel és vassal pusztítják; mi más megint, mint a szakavatott kártyakeverők és világhódítók boszorkánysága? Maguk az érdekeltek persze a vádlottak padjáról egyszerűbb magyarázatát adják a változásnak és a kompromittáló szövetkezésnek. Az egyik Lassale-ra hivatkozott, aki szintén lehetségesnek tartotta a Bismarck-kai való együttműködést; a másik arra, hogy az *eredeti* elmélet megalkotásánál sohase a munkásállam elleni küzdelmet tartották szem előtt (ahol tömegtámogatásra nincs kilátás tehát az eszközökben sincs választék), hanem a tőkés rendben való küzdelmet, amellyel minden korban szükségszerűen széles néprétegek állanak harcban, ami mindig lehetővé teszi az egyéni módszerek mellőzését és a tömegeken keresztül való hatás módszerét; harmadiknak ott áll az oslói vezér 1931-ben megjelent emlékirataival: (*Ma vie*), amelyben arra a kérdésre, mivel magyarázható szélső forradalmi ellenzéki politikájának sikertelensége és az általa „thermidorizmus”-ként kipellengérezett hivatalos irány győzelme, részletesen kifejti, hogy a tömegek a hosszú háborúk és polgárháborúk szenvedéseitől kifáradva, elfordultak a mozgalom nemzetközi céljaitól s odaadták magukat az uralkodó csoport alapjában nemzeti irányú politikájának. Ime a szó, amit mindenki megért, ami mindent vagy legalább is minden lényeges mozzanatot megmagyaráz.

Folytathatjuk a felsorolást most már olyan jelenségeken, amelyeket illetőleg, sajnos, még nincs birtokunkban az az egyszerű tapasztalati vagy tudományos tény, az az érthető szó, amely a rejtélyt nyitja. Ezek-

nek végleges és teljes megoldásában még mindig régi jó képzeletünkre vagyunk utalva, amely minden magyarázatot csak komplikálni képes.... Egypár példa: Stahremberg bukása Ausztriában és Horthy német orientációja a német-osztrák egyezmény nyomán; Franciaország külpolitikája Smigly tábornok párisi látogatása után; Anglia magatartása a spanyol felkelőknek Portugálián keresztül való állandó nyílt támogatása ügyében — megannyi sötét pont, amelyekről annál nehezebb valami végleges, konkrét tényeken alapuló véleményt alkotni, mert többnyire a nyilvánosság teljes kizárásával végrehajtott ténykedésekről van szó, amelyeket szerzőik utólag sem nagyon tartanak szükségesnek magyarázni. És amint nő az olyan uralkodók száma, amelyek nem tartoznak senkinek semmivel beszámolni, az emberek — és sajnos nemcsak az illető autokrata államok alattvalói, hanem részben, mind nagyobb részben a többi országok lakosai is, mi mindnyájan lassan-lassan a primitív, törzrendszerbeli ember nivójára süllyedünk: a képzeletünkkel kezdünk újra gondolkodni. Amíg szépszerével odajutunk, hogy ismét mindnyájan a túlvilági hatalmakat szerepeltető megkapó legendákkal magyarázzuk majd a villámlás tüneményét és hátborzongató Fekete-Kéz — és Scopolamin-méreg — történetekkel a társadalmi és közéleti jelenségeket... A tájékoztatás megszorításában, illetve a jegyrendszerhez hasonló adagolásában már odáig jutottunk, hogy például Németországban már súlyos büntetés alá, sőt, mi több, az ellenséges külfölddel való együttérzés gyanújába kerül az, aki „külföldi állomásokat fogó” rádiókészülék birtokában van... És Németország ebben a tekintetben csak elől jár, de nem áll egyedül!

Tudjuk, mire irányul ez az izolálás, ez a négersorsba való visszavetés: a háborúról van szó, amelyben az ember bizonyos pontig annál használhatóbb, minél kevesebbet tud és kérdez a világról... Különösen támadó hadjáratban...

Bizonyos pontig, mondtuk: t. i. amíg a hadsereg támadásban és minden nagyjában jól megy. Mert az igaz, hogy az aszkarik és riffek szerepe Abessziniában és Spanyolországban az egész világ aszkarizálására csábit, de éppoly biztos, hogy az 1914-18-as világháború nagy és állandó hullámszámaiban nem a primitívebb népek voltak a kitartóbbak. Mert, ha igaz, hogy a támadó harci lendületét akaszthatja, ha a harcos „tulsokat” tud, éppoly tudvalevő, hogy a nehézségek jelentkezésénél és sikertelenség esetén a tudatlan katona rémlátó fantáziája katasztrofális lehet... (Köves Miklós)

HOGYAN MŰKÖDIK A TELEVIZIÓ ? A televízió azon a napon született, amelyen V. K. Zworykin feltalálta az iconoskop-apparátust. Ez a gép, mint minden fényképezőgép gyűjtőlencséből és fényérzékeny felületből áll, melyre a kép vetítődik. Az iconoskop tulajdonképpen az az insulit lemezből álló érzékenyfelület, amit a caesium nevű anyag milliós szemcséje borít. Maga az insulit viszont a kalium csoportjához tartozó lágú, ezüstfehér fém. Ha az insulitot fény éri a caesium elektromossá válik és villamos áramot bocsát ki magából. A caesium villamos rezgését így fénysugarak váltják ki s minél gyorsabb ez a rezgés, annál nagyobb a belőle eredő elektromos kisugárzás.

A távolbavitt kép fény- és árnyékfoltjait a villamos lökések egymásután következő változásai adják. A felvevő készülékben viszont a villamos lökések erősségük szerint újra fénné és árnyá válnak át. Ez a folyamat azonban még elégtelen a televíziós átvitel létrehozására, mivel a felvevő lemezen csupán a fény és árny bizonytalan változásait idézi föl.

Az iconoskop rendszerben a főszerep a katód-csőé, amit gyakran elektron-ágyunak is neveznek, mert a leadó állomás vetítő lemezének egész felületét elektronokkal bombázza, minek következtében a lemezen másodpercenként 2 és fél km. sebességgel vibráló foltok képződnek. Ugyanakkor az a villamos telítettség, amit a caesium szemecskék a tárgyról jövő fénysugarak hatására az elektronágyu minden egyes, a lemezre induló bombázásából kaptak, felszabadul. Ez a folyamat tehát automatikus.

Valamely jelenetet vagy képet azonban nem lehet a maga teljes egészében távolba vetíteni. Ezért a jó átvitel céljából a képet fel kell bontani ezer és ezer részecskére s ezeket vízszintes szalaggá képezni. A kép reszketése másodpercenkénti harmincszoros átvittel kerülhető el.

A képet gyakorlatilag kb. 150.000 részre osztják. Ez a képtömeg másodpercenként közel 5 millió lökést ad s ugyanakkor a bombázott helyen mindegyik pontosan kifejezi a fény és árny mértékét. A 150.000 rész azután egységes képként jelenik meg, miközben másodpercenként 30-szor ismétlődik a felvevőkészülék lemezén, miáltal a képek oly sebesen következnek egymásra, hogy a szem azokat nem képes egymástól megkülönböztetni s így a folytonosság benyomását keltik. Ennyiben hasonlít a mozgófényképhez.

Közben a villamos lökések árama az iconoskop lemezről az erősítőre kerül, ami az átvitelt ellenőrzi. A kép ebben a pillanatban ugyszólván a levegőben lóg. Természetesen a felvevőkészülék tökéletesen szinkronizált a leadóval, ahol egy katódcső az elektronokat egy, a cső végén elhelyezett fluoreszkáló lemezre vetíti ki. A lemezt érő elektronok azután energiájukat fénnyé változtatják át.

A távolbavitt képet kísérő hang ugyancsak ultra-rövid hullámokon halad. Ezek a hullámok sem követik a föld felszínének hajlását, hanem nyilegyenesen haladnak az űrben, miért is a leadó állomást kb. 300 m. magasságban kell elhelyezni ahhoz, hogy 50 km. körzetet átfogjon. Egy televíziós hálózat létesítését csak relais állomások felállítása teheti lehetővé. (Sch. F.)

GAZDASÁG ÉS POLITIKA

„TUL VAGYUNK A MÉLYFONTON...”

Szóval: papiroson újra leküzdöttük a gazdasági világválságot. Miután először éveken át bizonyították, hogy vége a gazdasági válságnak, azután pedig a válság elmélyülésének láttára elhallgattak ezzel, most újra megszólaltak. Polgári közgazdák indítatva érzik magukat arra, hogy egyes, összefüggéseikből kiszakított jelenségek alapján kijelentsék: megkezdődött a gyógyulás folyamata. Az ilyen természetű illúziók összefoglalását nyújtja pl. *Felek Gyéza* két cikke a Magyar Hírlap augusztus 29.-i és szeptember 6.-i számában. A mai bonyolult világgazdasági helyzetről tiszta képet nyerünk, ha a helyzet elemzését e cikkek kapcsán hajtjuk végre. Azt írja többek között F. G.: A csoda megtörtént. Az éveken át tartó válságot erőteljes gyógyulási folyamat váltotta fel. Általános nagy fellendülés van Angliában és ennek csak aránylag kis része ered a fegyverkezési ipar teljes foglalkoztatásából. A munkahelyek száma 7 százalékkal nagyobb, mint volt a konjunktúra

csúcspontján. Így a racionalisasi hullám ellenére nyugvóponthoz jutott, új egyensúlyát találta meg a termelési Az átlagos termelési index a régi csúcspontokhoz mérve az USA iparában 8%, Németországban 21%, Angliában pedig közel 30% emelkedést mutat. Az autó- és acélipar az említett 3 államban az előbbi konjunktura termelésének kétszeresére-háromszorosára szökött. A pesszimisták sem tagadhatják, hogy itt a gyógyulás napja. Hosszu ideig úgy látszott, hogy mindennek vége és a XIX. század alatt felépült merész gazdasági konstrukciónak a teljes összeomlás lesz a sorsa. Most aztán újból érvényesülni kezdenek az organikus élet törvényei a világgazdaságban, s azok a spontán folyamatok, amelyek erősebbek és józanabbak minden elméleti szabállyal. Az orvosok és a receptek (Wirtschaftsplanok) megbuktak és a szervezet természetes rekreációs képessége legyőzte a sok betegséget.

Nézzük most ezzel a látással szemben a való helyzetet.

*

Azok, akik a tőkés termelési rend lezárulását hirdetik évek óta, többek között arra mutatnak rá, hogy a termelés hullámvonalainak csúcsai egymáshoz képest fokozatos hanyatlást mutatnak, holott az emelkedő tőkés rend idejében a válságoktól megszakított termelési görbe hullámhegyei mindig magasabbra szöktek. F. G. viszont számokat idéz, amelyek — szerinte — azt bizonyítják, hogy a mostani konjunktura csúcsa jóval magasabban áll, mint az előzőé, az 1929-esé. Így tehát F. G. látszólag megcáfolja az előbbi döntő érvet és látszólag a végleges gazdasági meggyógyulás mellett hoz perdöntő bizonyítékot. De csak látszólag. Mert először is: a termelési index emelkedése lehet mértéke a profit növekedésének (bár lehet helytelen tőkeberuházásból eredő tevékenység mutatója is), azonban nem jelenti egyben a nyomor csökkenését. Ez a szempont önmagában véve csupán a profit szempontja. Másodszor pedig: teljesen mechanisztikus és helytelen dolog számokkal operálni, amelyeket összefüggéseikből kiragadnak. Az előző konjunkturák számai, adatai a nemzetközi termelésre és a nemzetközi kereskedelemre vonatkoztak, míg a mai számok autárkiás termelésre. Ma nincs nemzetközi termelés, hanem termelő szigetek vannak, — vámserompók, devizakorlátozások és kontingentálási záruk mögött. Már pedig csak azonos körülmények között létrejött adatokat, számokat szabad egymással összehasonlítani. Ahelyett tehát, hogy a keletkezésük-nél fogva elvileg összemérhetetlen számokkal operálnánk, vizsgáljuk meg az önellátásos termelés feltételeit. Rámutattunk már arra e helyen, hogy az utóbbi évek során a régebbi ipari országok agrárizálódásra tértek át (Anglia, Németország), míg az agrár országok ipari termelésre rendezkedtek be, hogy terményeiket otthon dolgozhassák fel, s háború esetén függetlenek legyenek a külföldtől. Szemünk előtt játszódik le ez a nagyarányú folyamat, a Délamerikai államoktól a Balkánállamokig, az indiai textilgyárak felállításától kezdve a dán ipartelepek létesítéséig. Átmenetileg tehát csakugyan igaz, hogy az iparosítás az index emelkedését vonja maga után. De csak átmenetileg. Mert a tőke ráveti magát az új iparokra, a beálló verseny következtében csak a jobban, berendezett, tehát költségesebb befektetést kívánó üzemek maradnak életben, elhull a kisüzem, elvérzik a kistőke, helyet ad a nagytőkének, amely racionalizált termelés mellett mindig kisebbedő létszámú munkást foglalkoztat, ezzel új munkanélküliséget idézve fel, amely hólabdaszerűen terjed. "Világvonatkozásban vizsgálva az országokénti önellátást: az autárkia annyit jelent, hogy minden ország saját maga akarja kicsinyben utánozni az eddigi világmentelést, igyekszik kivitelét növelni, ugyanakkor

pedig mindegyik igyekszik behozatalát a nullához minél közelebb hozni, a többiek számára a holdat jelölve ki exportpiacként. Avval azonban, hogy minden ország a világtermelést igyekszik *en miniature* megvalósítani, ismétlődik országonként a világtermelésnek az az alapvető ellentmondása, amely elől az autárkiába menekültek: a technika mai fejlettsége mellett a termelt áruk mennyisége sokkal nagyobb, mint amennyit a bérükből, fizetésükből élő dolgozók meg tudnának vásárolni. Minél jobban halad tehát előre az autárkiás rendszer, annál ragyogóbb indexszámokat tud majd a statisztika az országonkénti termelésről produkálni és annál közelebb jutunk a világválságnak országonkénti és kimélyült megismétlődéséhez. (Mindezek az elgondolások feltételezik természetesen, hogy nem lépnek fel válságsiettető háborús bonyodalmak.)

Mechanisztikus felfogásra vall F. G.-nél az is, hogy ámbár racionalizálási hullámban élünk, mégis szaporodtak a munkahelyek. Ez a, szaporulat kizárólag autárkiás jellegű, tehát összeomlásra ítelt. Ha 1929-ben az akkori termelő apparátus túlméretezettnek bizonyult, hogyan lehessen tartós jellegű a mai csökkent munkabérek mellett egy az előbbinél nagyobb termelő apparátus? Ideiglenesen persze a téves tőkekihelyezések, beruházások nagyszámú munkást foglalkoztatnak... Később azonban, amint azt F. G. mondja, érvényesülni kezdenek az organikus élet törvényei a világgazdaságban. De a tőkés rend törvényszerűségeinek érvényesülési módja ez: a termelő erők növekedése szétfeszíti a társadalmi kereteket. Ennek a marxi mondásnak aktuálissá vált igazsága megdönti a gyógyulás megkezdéséről szóló hiedelmeket.

Hogy a tőkés rend reorganizálási kísérlete önellátási alapon lehetetlen, azt egyébként polgári közgazdák is belátják. Elég, ha pl. arra az éles kritikára utalunk, amellyel a tavalyi választások alkalmával az angol polgári ellenzék az u. n. angol „prosperity-t” illette. Sőt, angol konzervatív körök is ezen a véleményen vannak, mert ismerik a világgazdaság belső összefüggéseit. Így pl. a Times az 1935. évről kiadott gazdasági szemléjében (Annual financial and commercial review, 1936 február 11) leszögezi vezércikkében, hogy az angol fellendülés belső termelésű és az új iparágaknak köszönhető (autó, film, építkezés, repülés, villamosipar), míg viszont a nemzetközi kereskedelem a réginek csak árnyéka. Teljes gyógyulás azonban csak akkor jöhet létre, írja Hartley Withers, az ismert angol közgazda, ha a nemzetközi kereskedelem ismét teljes üzemmel működik, hogy az angol termelés alapvetően, fontos ágait újra üzembe állítsa.

Példának a gyógyulásra a mai Németország, állítólagos fellendülését hozza a (különben a parancsuralom ellen küzdő demokrata) F. G. Rámutatunk arra ezen a helyen, hogy a német konjunktúra tisztára fegyverkezési tevékenység, ennél fogva tőkepusztítás; a meglevő tőkének a terméketlen célokra való felhasználása. (Korunk, január.) Azonban: míg a termelési javak indexe Németországban megkétszereződött, addig változatlan marad a fogyasztási javak indexe. Vagyis, amíg kétszer annyi a nehézipar termelése (gépek, fegyverek, autók, hadifelszerelési cikkek), addig a dolgozók fogyasztása a régi maradt. Eszerint a német dolgozók változatlanul ugyanannak a „jólétnek” örvendenek, mint a Hitler által „leküzdött” válság alatt. Valójában a tömegnyomor még nőtt is, mert a kifizetett bérösszeg csak háromnegyedrésze a Hitler-előtti idők bérösszegének. Viszont a munkateljesítmény növekedése 40%. Az értéktobblet rátájának ez a növekedése megnyilvánul a német részvénytársaságok mérlegében is: míg Hitler előtt a 2000 legnagyobb német r. t. összeségében még milliárdos veszteségeket mutatott ki, addig

ma ugyanezek a részvénytársaságok már milliárdos hasznot tüntetnek fel mérlegeikben. Kétségtelenül javulás, a profitlehetőségek dicséretes javulása... Azonban a gazdagság és a szegénység közötti távolság megnagyobbodott, a mammothvagyonok megnövekedésével lépést tart a Verelendung. A helyzet megváltozására nincs kilátás, továbbra is hadianyagra kellene a devizák és nem húsrá, vajra, zsirra, amikben a hiány állandó. A nürnbergi pártgyűlés leszögezte, hogy esztelenység volna béremelésre vagy rövidebb munkaidőre gondolni a mai nehéz időkben. Hitler nyíltan kijelentette, hogy a német gazdasági helyzet súlyos gondokkal küzd. (Vagyis: a nemzeti vagyon improduktív pusztítása mindig közelebb visz a náci-gazdálkodás csődjéhez.)

Természetesen a polgári közgazdák is látják, hogy a fegyvergyártás improduktív tőkepocsékolás, tehát hangsúlyozzák, hogy a gazdasági felélénkülésnek csak aránylag kis része esik hadianyaggyártásra. Lásuk ezzel szemben a Népszövetség 1935 decemberi jelentését a földkereskéség fegyverkivitelére vonatkozólag, összehasonlítva a földkereskéség összárukivitelével.

Év	Hadiszerkivitel		Összkivitel	
	aranydollár-milliókban	index	aranydollár-milliókban	index
1929	64,9	100	33021	100
1934	41,5	63,9	11364	34,5

Hozzá kell tennünk, hogy a hadiszerek árai 1929-hez képest 86%-ra süllyedtek, tehát 1929-es értékben számítva a hadiszerkivitel indexe 77%. Már ez az 1934-re vonatkozó kimutatás is igazolja, hogy amíg a világkereskedelem katasztrófálisan visszaesett, addig a fegyverkivitel csökkenése távolról sem ilyen nagy méretű. Az azóta eltelt 2 évre vonatkozólag még nem jelent meg kimutatás. De közismert, hogy a világkereskedelem közben alig javult, míg a fegyvergyártás és kivitel óriási mértékben növekedett. Azonkívül számba kell még vennünk az indirekt hadiszereket is. Fegyvereken kívül a hadirendelések foglalkoztatják a textilipart éppen úgy, mint a bőripart, az utépitést ép' úgy, mint az autógyárakat, stb. Ezt kell szem előtt tartanunk, ha az autó- és acélipar fellendüléséről olvasunk.

Igy hát nemcsak elvi megfontolásokkal tudjuk igazolni azt az álláspontunkat, hogy semmiféle gyógyulási folyamatról nincsen szó, hanem konkrét adatokkal is. A 3 „virágzó” államnak — Németország, USA, Anglia — valóságos helyzetével több ízben foglalkoztunk e lapban. Tegyük még hozzá az USA fellendülésének jellemzésére, hogy ott 15.700.000 munkanélküli van, hogy a New-Deal kimult. Átmenetileg azért van „csak” ennyi munkanélküli, mert a hatalmas közmunkák még folyamatban vannak. De a következő egyszerű elgondolás mutatja, hogy elvileg lehetetlen a munkanélküliséget közmunkákkal leküzdeni. Amennyiben az állam direkt használati értékeket állítana elő (ruha, cipő, stb.), úgy a megfelelő magániparágakban támasztana ezzel munkanélküliséget. Viszont az u. n. közmunkák — vízerőművek, erdősités, utépités — végrehajtásuk után, évek vagy évtizedek múlva, bizonyulnak majd hasznosaknak, mert megkönnyítik a termelést és növelik a termelt javak összegét. (Másszóval: növelik a válságot.) Egyelőre azonban, amíg ezek a közmunkák folyamatban vannak, a munkátlanok foglalkoztatását célozzák, de az adók emelése nélkül, az USA kiegyensúlyozatlan költségvetésével. Már idáig 40 milliárd dollár az államháztartás deficitje és az egyre növekvő deficit miatt egyre közelebb jut az USA az inflációhoz, aminek bekövetkeztével az egész u. n. prosperity összedül.

Ismételten irtunk arról, mennyire aláaknázott az angol látszatjólét. Hosszú ideig eltakarta ezt a helyzetet az egészségtelen építkezési spekuláció. Mikor az utóbbi hónapokban ez a spekuláció lanyhult, alább is hagyott a fellendülés. Ekkor váratlanul segítségére jött a hanyatló látszatkonjunkturának a fegyverkezési láz. Medicina peior morbo... Egyébként pedig: exportelőnyökre Anglia már nem számíthat a fontsterling aránylagos stabilizálódása miatt. A fegyverkezési befektetések lefoglalják a hitelpiacot, kevesebb tőke áll rendelkezésre magáncélokra. Arról pedig szó sincsen, hogy a 2 millió munkanélkülit a konjunktúra „felszívna”, amint ezt egyesek remélték. Anglia két kulcsipara — a szénbányászat és a textilipar — gyógyithatatlanul versenyképtelen a külföldön, holott ezek exportra rendezkedtek be. Szinte jelképes a mai kora a textilipar helyzete. Áll a harc Lancashire és Osaka — a japán Manchester — között. A japán munkabér az angolnak 1/10-1/12-ed része, a japán szövőszékek üzemeltetési költsége az angolokénak csak 1/6 része. British India pedig arra az egyszerű tényre jött rá, hogy szükségtelen gyapotját Angliába vinni feldolgozásra, onnan a kész árut drágán vásárolni — és ma Indiában 75% -kal több textilárut gyártanak, mint 6 évvel ezelőtt. Egyidejűleg szinte az egész világon hazai textiliparokat létesítenek. Egyrészt 1 milliárd ember jár a földön egészen vagy majdnem meztelenül, másrészt megsemmisítik az amerikai gyapottermés jórészét. Ugyanakkor pedig Indiában óriási völgyzárógátak építésével (közmun-kák!) azon dolgoznak, hogy további 5 millió ha. területen termeljenek gyapotot. Holott a megbénult Lancashire a már meglévő gyapotot sem tudja feldolgozni, mert nincsen piaca. Egyidejűleg Brazília is ráveti magát a gyapottermelésre, Németországban pedig gyapotpótló szintetikus anyagokat állítanak elő... Mindez a zűrzavar egyben tevékenység, tehát lokális vonatkozású indexszámok növekedésével jár.

A válság mai állapotában az a sajátságos, hogy a válság kimélyülésének tünetei — felületes szemlélők előtt — eltakarják a válság kimélyülését a gyökerekben. A rózsás arc ebben az esetben sulyos betegség jele.

Ádám Elek

VILÁGSZEMLE

A világ tekintete továbbra is a lángban álló Spanyolországra szegeződik. A francia forradalom, az amerikai polgárháború és részben a cári seregből alakult vöröshadsereg harcai a fehérek elten is bizonyították, hogy időre van szükség, míg a miliciából hadsereg válik, de azután a „leveé en masse”, a felfegyverzett nép fölénybe kerül a hivatásos katonasággal szemben. Spanyolországban sem a jövő technikai háborúja folyik, hanem jórészt partizánjellegű régimódi, Madrid győzelméhez tehát a lehetőség adva van. Az új Largo Caballero kormány nehéz helyzetét nem csekély tekintetben a baloldali világszolidaritás gyenge voltára lehet visszavezetni, amivel szemben a nemzetközi szervezett-regresszió sokkal jobban megértette az Ibériai félsziget eseményeinek fontosságát és szinte nyíltan támogatja (még a konzervatív angol sajtó szerint is) Francoékat. Irun és San-Sebastian új kikötőket jelent a fegyvercsempészetnek. És míg a szervezett-regresszív Franco és a carlista Mola egyelőre minden vitájukat felfüggesztik, az anarchisták máris hozzálátnak Barcelonában és Malagában az 1873-74-es belviszályok felevenítéséhez.

Ezzel szemben a nemzetközi szervezett-regresszió duzzad a tevékenységtől. A nürnbergi pártnap kihívóan kürtöli terveit a világba. Anglia 1914-en és 1935 őszén okulva visszatér évszázados taktikájához, hogy az európai összecsapásnak csak utolsó fázisában lépjen ki a szemlélődés szerepéből és hidegvérrel nézi a diplomaták és tábornokok utazásait keresztül-kasul Európában. Mig Duff-Cooper hadügyminiszter esszéista voltához méltó köntösben szónokol az angol-francia sorsközösségről, addig Lloyd George sietve bizonygatja, hogy Németországnak nincsenek háborús szándékai. Az angol erélytelenség — rosszul felfogott önzésből — tág teret nyújt a szervezett-regresszió háborúcsinálóinak a „befejezett tények” politikájához.

Anglia világbirodalmi bajaival a nyugalmat áhítja és a Quai d'Orsay saját maga iparkodik helyzetén segíteni. Rydz-Smigly párisi utazásán megkapta a pénzt, mely a lengyel hadsereg modernizálásához szükséges, melynek ellenében új katonai szerződést írt alá. Más kérdés, hogy a döntő pillanatban mit ér egy ilyen szerződés. A kérdés márcsak Lengyelország belső helyzete miatt is jogosult. A gazdasági viszonyok lassu javulását a jó termés elősegíti ugyan, amit az állami terméskölcsönök és a jobb eladási lehetőségek is támogatnak, de ennek a parasztság tömegei alig veszik hasznát, mert a piacon kívül állnak. A helyzetet az a Lublin környéki sortűz világítja meg, mely után 5 halott és számos sebesült paraszt maradt a helyszínen. Slavoj-Skladkovsky miniszterelnök látogatása a vérontás után épp úgy nem tudta kibékíteni a nagy parasztpártot, mint ahogy Rydz-Smigly sem. augusztusban. Lengyelország rendi állammá való kiépítését tehát tovább folytatják és Skladkovsky is átadja talán helyét Pilsudszky egy másik tanítványának, Koc ezredesnek, aki ujult erővel kísérli meg a parasztság kibékítését. A parasztság megnyerésére irányuló újabb lépés a nagybirtokosok adóinak erőteljesebb behajtása, ami nagyobbarányú földeladáshoz fog vezetni. Hogy e földet parasztok kapják meg elképzelhető, de hogy a megműveléshez szükséges eszközökhöz is hozzájussanak, már sokkal valószínűtlenebb. Agrárkérdés és nemzetiségi kérdés a két fő problémája a 33.8 milliós országnak, melynek 30.9%-át mutatják ki hivatalosan nemzetiségként. A rossz sorsú nemzetiségek közül csak a németek mernek mozgolódni; legutóbb a német ifjúság külön memorandummal fordult Skladkovskyhoz. De ki védi pl. a zsidókat, akiket tervszerűen kapcsolnak ki a kereskedelemről és akik 85%-a könyöradományból él?

Litvániában közben megnyílt az új parlament, melyben sem az ellenzék, sem a nemzetiségek (három Memel-németet kivéve) nincsenek képviselve. Antanas Smetona államelnök, Litvánia Führere („Tautos Vadas”) megnyitó beszédében a tízéves ostromállapotban élő ország alkotmánymódosítását is beígérte. A *Tautininkai-szövetség* diktatúráját azonban ez a fogás sem erősíti meg. A németekhez való közeledést egy új Memel-kormányzó, Juras Kubilius kinevezése jelzi és Dantą, a kereskedelmi hivatal vezetője reményeit most a németekkel való kereskedelem kiépítésébe veti.

Nem sok nyugalmat mutat egy harmadik rendi állam, Ausztria sem. A náci elfogatásokat a baloldali helyettesíti be, mely egyre nagyobb méreteket ölt. Ujabbán a munkahelyek betöltésénél is a *Hazafias Arcvonalhoz* való tartozás a föltétel. Viszont a Hazafias Arcvonalban a frakciók harca dúl, Starhemberg új kurzusát a régi keresztényszocialista párthoz szító elemek ellenzik, amit Tirol és Wien tagozatainak frondörködése illusztrál. Fey visszatérése is Starhemberg gyengítését jelenti. Ausztria gazdasági helyzete papíron kitűnő, a kereskedelem zsugorodását kiegyen-

liti az idegenforgalmi bevétel, ezzel szemben a rideg valóságot a széles tömegek növekvő elnyomorodása fejezi ki.

A demokrácia északi államaiban, Dániában és Svédországban választások voltak. Dánia felső házat, Folkething-et választott, mégpedig közvetett elektorok által. Négy mandátum hiányzott a szociáldemokratáknak és demokratáknak a többséghez, hogy a koalíciós Stauning-Munsh-kormány az akadémikuskodó Folkethinget eltörölhesse. Ebből hármat megszerztek a választáson, míg a negyediket Bornholm szigetén sorshuzás döntötte el. A Venstre parasztpárt vereséget szenvedett, de még nagyobb az L. S. mozgalomból kinőtt külön frakció, a szabad néppárt (melynek szállítási sztrájkja szeptember 13.-án csak mérsékelt sikert aratott), a nemzetiszocialisták pedig teljes fiaskót szenvedtek. Dánia így egy lépéssel közelebb jutott a Folkething megszüntetéséhez.

Svédországban is győzött a szociáldemokrácia, ha e győzelem kisebb is, mint 1932-ben. 116 mandátum kellett volna az abszolút többséghez, de (10 újat nyerve) csak 112-öt ért el. Bár a Trotskijista Kilbom-párt hat mandátumával (volt hat), esetleg a kommunisták 5 mandátumával (volt 2) elérné azt, az új Haisson-kormány valószínűleg inkább választási ellenfelével, a 36 mandátumát megőrző Pehson-Bramstorp-féle parasztpárttal fog együtt kormányozni a vereséget szenvedett konzervatívok ellen. A szociáldemokrácia választási sikerét a három hónap előtt lemondott Haisson-kormány alatt történő gazdasági fellendülés váltotta ki. Augusztusban, hat év óta először, volt aktív (10 millió koronával) a kereskedelmi egyenleg. 1936 első hét hónapjában a vasgyártás s a vasfogyasztás rekord magasságot ért el." A svéd konjunktúra a fegyverkezési világkonjunktúrán alapszik. A Befors-ágyúgyár és a Grängesbery ércbányák fokozott üzeme az, amely magával ragadja az egész gazdasági életet.

Svédországban a szociáldemokrácia visszautasította a kommunisták egységfront ajánlatát, hasonlóképpen a dán és holland szociáldemokrácia is. Angliában és Belgiumban a szakszervezetek foglaltak; állást a kommunisták ajánlatával szemben. Hollandiában alkotmánymódosítás készül, mely minden felforgató párt parlamenti mandátumát megsemmisítheti. Ez a rendszabály a jövő tavaszi választásokra készült. Az egyre tartó gazdasági válság, az aranyforintért vívott küzdelem az államhatalmat úgy politikai, mint gazdasági tekintetben messzemenő beavatkozásra jogosítja föl, amivel karöltve erős fegyverkezés is folyik, ami látszólag nem zavarja Julianna trónörökös nő és Bernát Lippe-detmoldi herceg esküvőjének ünnepeit. Belgiumban még élesebbek a belpolitikai küzdelmek. A jobboldal összefogást sürget, hivatkozva 1 millió 410 ezer szavazatára a baloldal 902 ezer szavazatával szemben. Spaak szociáldemokrata külügyminiszter „elszólása” után a jobboldal is teljes erővel követeli a francia szövetség elhagyását, kihasználva Van der Bergen vezérkari főnök 500 millió franknyi első fegyverkezési hitelrészlet követelését. Degrelle, a szervezett-regresszív „rex” vezetője kijelenti, hogy három hónapon belül átveszi a hatalmat és egy revolverlövés kapcsán megkezdődik a szocialista védőalakulatok üldözése. A nehézipar és ezzel együtt a szénipar fellendülése új bizalommal tölti el a polgárságot: az ellentétek élesednek és a bányavidékeken új hatalmas sztrájk tört ki. A szervezett-regresszív veszélye elleni erők felfejlődése megindult...

Bulgáriában is erős harcban állnak a népi erők a szervezett regresszív ellen. A Kiossze Ivanov-kormány kísérlete, hogy parlamenti alapot teremtsen magának, nem sikerült és Cankov hívei is felmondták vele a fegyverbarátságot. A Malinov-féle demokraták, a parasztpárt és a munkáspárt egy népfront kialakításán fáradoznak, mialatt a külpolitika mind-

inkább német hatás alá kerül,

A társadalmi küzdelmek a föld másik oldalán is erősödnek. Az U. S. A. elnökválasztásának kampánya és ezzel kapcsolatban az A. F. of Labor szakszervezetek belső harcát a kor társadalmi problémái fűtik. Kanadában, Alberta államban a hatalomra került „társadalmihitel” párt megkezdte a dollárutalványok kiosztását az e célra egyesültek között. Akciója, — ha sikerül is — nem egyéb inflációnál. Quebekben a liberálisok vereségét, kiket 39 évi kormányzás után először győztek le, Maurice Duplessis miniszterelnöksége követte. A francia Quebec a szervezett-regresszió felé hajlik, elszakadást emleget, a prairie-tartományokkal gazdasági és nyelvharcban áll, a keleti tartományokkal pedig vallásiak és nyelviek az ellentétei. Mackensie King, Kanada miniszterelnöke a kereskedelem fellendítésére megszüntette az 1937 február óta fennálló áruforgalmi tilalmat és szeptember 12.-én felvette a kereskedést a Szovjet Unióval. A kanadai pártharcoknál is erősebbek az argentinaiak. Argentínát az 1930-as puccs óta a konzervatívok kormányozzák, akik a legraszababb mesterkedésekkel vagy erőszakkal akadályozták meg a lakosság többségét jelentő radikálisokat a hatalomra kerülésben. A küzdelem középpontjában most az 1937-es elnökválasztás áll. A konzervatívok interventorokat küldenek a renitens tartományok nyakára, távolmaradásukkal pedig munkaképtelenné teszik a parlamentet, ahol a radikálisok a választási visszéléseket akarják szóvátenni. Még a konzervatív többségű régi parlamentben és a majorizált szenátusban fogadtattak el egy új választási törvényt, mely szerint a tartományok legerősebb pártja az összes szavazatókat automatikusan megkapja. Argentína tehát de facto „egypárt állam” lett és a konzervatív Justo elnök új megválasztása biztosítottnak tekinthető, ha csak ismét nem a fegyverek fogják a versengést eldönteni. Ettől függetlenül Saavedra Lamas külügyminiszter a pacifizmus előharcosa, ki most Genfben elnököl a Népszövetség tanácskozásain. Argentína gazdasági élete javulást mutat, hála a kisebb vetésterület és az amerikai gabonakatasztrófa által előidézett búza áremelkedésnek. Súlyosbodást csak az Angliával kötött fagyasztotthusszerződés felmondása november 7.-re jelent, mert az ország huskivitelének 90%-át Anglia veszi át. — Am az angolok huzódoznak az új szerződés megkötésétől mindaddig, míg az összes angol tőke befektetéseknek a felét kitevő vasuti investíciói törlesztése meg nem kezdődik, amit viszont az ülést nem tartó parlament akadályoz meg. Argentína egyike annak a kevés latin-amerikai államoknak, melyek európai ügyek iránt még érdeklődést mutatnak: a nagy többség tekintete a Csendes-Óceánra szegeződik. Jogemitében (Kalifornia) tartotta meg az *Institute of Pacific Relations* most az ötödik Csendes-Óceáni konferenciáját, melyen az angol, amerikai, francia, japán és kínai delegációk közt nevezetes politikusok is szerepeltek, mint pl. V. A. Alexander, a volt brit tengerészeti miniszter, Sarraut, Newton D. Baker, Wilson volt hadügyminiszter, stb. E konferencián tette Hu-Shi doktor, a neves kínai filozófus ama kijelentését, hogy „Amerika adja politikusainkat, a Népszövetség szakértőinket, Anglia pénzünk jó részét és Japán — gátlásainkat”. Valóban Japán nem tágít Kína nyakáról, ami az elmúlt hónapban nem kevesebb, mint négy súlyos konfliktust váltott ki. Csengtuban (Szecsuan) az öt év óta bezárt konzulátus kinyitására érkezett négy japánt verte agyon a tömeg, Pakhoiban (Kvantung) az egyetlen ott élő japánt, egy droguistát lincseltek meg, Hankauban egy alezredest bántalmazták és még a legszelidebb, a Fengtai-i (Hopei) összetűzés volt, ahol egy japán telken legelésző kínai katyhaló miatt nyitották meg a tüzet a japán csapatok a kínaiakra. Kinának mindenütt elégtételt kellett adnia,

de ebben ki is merült a japán diplomáciai sikerek sorozata. Mert textiltárgyalásai sem Ausztráliában, sem Indiában nem érték el céljukat, csupán kis engedményekhez jutottak. A japán „dömping” elérkezett a váltságos ponthoz. Japán tehát szintén a mesterséges pótanyagokat kénytelen forszirozni, így pl. most egy mandzsuriai náddal, mint textilanyaggal folynak a kísérletek. Hirota közben egy hét pontból álló kormányprogramot igyekszik népszerűsíteni, anélkül, hogy megmondaná, honnan veszi majd erre a pénzt. A rendkívüli kiadásokat máris 2.121.991.000 yenre teszi a költségvetési tervezet, ami a rendes kiadással 3.459.991.000 yenre duzzasztja a büdzsét. A reformok katonai reformok, anélkül, hogy a fuldokló parasztságnak a legkevesebb segítséget nyújtanák.

Kínában Csiang-Kai-seknek sikerült a Kvangszi-klikk ellenállását le szerelni. Li-Csun-jen tagja lett a nankingi haditanácsnak, Pi-Csun-szui seregét pedig kormányhaderőnek ismerték el. Csiang tehát Kína urának mondhatja magát. Hogy ez Kínának megalázó helyzetén alig segít valamit, ama bizonyosság első tevékenysége, mellyel a Pakhoinál patraszállni akaró japán vizsgálóbizottságot megfenyegető híres 19. sereget onnan elvezényelte, parancsnokát pedig Hongkongba száműzte. Kína befolyása viszont Tibetben erősödik, ahová a kínai-barát Pancsen Láma Kumbumból a felfedezett kis Dalai Láma jelölttel megindult. Más kérdés, hogy eljut-e a Chassa-i aranytetejű Potaláig, mert ott a Pancsen Láma távollétében egy 26 éves energikus láma, az elhunyt Dalai Láma rokona tartja kezében az angolok segítségével a gyeplőket. Mig Tibet talán ismét kínai befolyás alá kerül, Belső-Mongólia teljesen Japán kezébe sikklik át. Sűjüan tartomány rendőrsége fellázadt és a japánbarát Teh-Vang herceghez csatlakozott Cshárban. Kína gazdasági válsága tovább tart. A behozatal 1936 első felében tovább csökkent, részben az északi japán csempészet folytán. A budget 80%-a improduktív célokra (a nagy haderő és a kamatszolgáltatások) megy el, az évi kereskedelmi passzívum kerek 300 millió jüan. A japán befolyás terjedése még Sziámban figyelhető meg. Bár a Kra-i iszthmus átvágása és így Singapore veszélyeztetése még csak terv, mely aligha valósul meg, Sziám modernizálása végeredményben egyszer még veszélyes lesz úgy az angol, mint a francia szomszédra. Phya Bahol miniszterelnök és Luang Pradit Manidharm külügyminiszter „Néppártja” a tokiói „Pánázsiai Ligával” rokonszenvez és így csak az angol tőkére való ráutaltság tartja vissza az országot attól, hogy nyiltan Japán karjaiba vesse magát. De szakembereit Japánba küldi ki kiképezni és nemrég 8 tiszt és 36 altiszt érkezett Tokióba, hogy két évig a haditengerészetnél szolgáljanak. Az angolokat a másik indiai határ is nyugtalanítja: az északnyugati tartományoké. Az afgán mohmand törzs támadása a Khyber hágó vidékén és Sir Kenneth Wigram tábornok ottani főparancsnok távozása ép' oly figyelemreméltó tünetek, mint a Singapore-i erődítési munkálatok nagy kulisztrájkja és az ezzel kapcsolatos véres összetűzések. Egyelőre azonban Afganisztán felől nem fenyeget konfliktus. Az ifju Zahir sah tanácsadói tovább folytatják hintapolitikájukat az oroszok és angolok között. Az új állambank Kabulban az angolok felé kénytelen orientálódni, mert valutája a sterlingblokkhoz tartozik, másrészt Faiz Mohamed kán külügyminiszter szeptember 5-én Moszkvában kicserélte az orosz semlegességi és megnehtámadási szerződés ratifikációs okmányát.

Sziriának a Leon Blum kormány megadta a függetlenséget: két új állam, Sziria (Latakiével és Desebel Druzzal) és Aleutia keletkezett így, melyek hasonló szövetségi szerződést irtak alá Franciaországgal, mint Irák 1932-ben Angliával. Palesztinában azonban tovább folyik a vér.

Fawzi bej el Kaukadzi, e szir felkelővezér most már Dill altábornagy angol csapatai ellen szabályszerű gerillaháborút folytat. Az egész felkelésnek, mióta Nuri pasa iráki külügyminiszter közvetítő akciója meg-
 husult, határozott angolelles éle van és a brit illetékesek általános arab lázadástól félnek, hiszen Fawzi emberei már is jórészt sziriaiakból és irákiakból állanak. Ibn Szaud Kairón át állandó összeköttetésben áll a Legfőbb Arab Tanáccsal.

Egyiptom az új angol szerződés által függetlenné vált. A brit haderő, 10.000 ember a csatornára vonul vissza és Alexandria még csak nyolc évig lehet angol katonai bázis. Az új egyiptomi haderőt britek képezik ki, akik a közlekedést is megszervezik. Szudánba ismét bevonul az egyiptomi katonaság és az öntözőművek élére egyiptomi mérnök kerül. Anglia elismeri a kapitulációk megszűnését és ennek végrehajtását külön tárgyalások szabályozzák.

Liberiában a sasstowni kerületben 15.000 felkelő küzd a korrupt Mourovia csapatai ellen.

Jemen, az olasz siker hatása alatt a tízéves (1926) szerződést Itáliával egy évre meghosszabbította. Abessziniában magában azonban még folyik a gerillaháború Volde Szagi herceg gorei kormányának csapataival. Gore Abesszinia kétötöd részét vallja magáénak és így valószínű, hogy októberben az esős időszak elmulásával Graziani csapatai már csak presztizs okokból is, újra megindulnak. D. F.

S Z E M L E

GORKIJ VAGY LERSCH?

Hogy Gorkij kicsoda, azt mindenki tudja. De Lersch? És most mégis szembeállítják őket egymással. Mint két világ, két szemlélet képviselőit. Hogy ennél a szembeállításnál — a hitlerizmust toleráló katolikus *Schönere Zukunft* hasábjain — Gorkij- huzza a rövidebbet, az természetes. Gorkijt mindenki ismeri: értékét tehát le kell rontani, hatását le kell rombolni. Lerscht viszont nagyon kevesen ismerik: tehát sába alatt, minden ellenőrzés, minden veszély nélkül meg lehet tenni nagy-
 nak, egyedül ünneplésre és követésre méltónak: angyalnak. Mert Gorkij, az ördög, a romboló. Lersch, csak ilyen viszonylatban lehet angyal és építő.

Gorkijt mindenki ismeri, Lerscht kevesen. Százat egy ellen, hogy a Korunk olvasói most hallják először ezt a nevet, de a *Vigilia* olvasói sem tudhatnak róla többet. És most mégis kijátszák tromfnak Gorkij ellen. Lersch: fülénél előrángatott név és érv, mely a gorkiji próbatéten csak önmagát kisebbitetheti. Próbátéten az életről Van szó, az írott szó emberhatásáról, élő valóságáról. Minden író igaz értékét a hatásán lehet lemérni. Gorkij hatása pozitív vonatkozásban kimutatható Londontól Tokióig és Oslótól Capstadtig. Lersch hatását nem lehet lemérni még a német irodalmon belül sem. Van, létezik, lexikonok, cikkek beszélnek: róla, könyveit, verseit fel lehet lapozni, de ez minden. Egy a sok közül, egy a száz közül. Író, költő, aki abban különbözött társaitól, hogy kalapácsot és tollat forgatott egyszerre. Ez valamikor exotikum volt, újság, de ma már a világ legtermészetesebb dolga. Akit csak ez az exoti-

kum segít hirre, az önzsirjába fullad és nem lehet soha a világ hangja. Gorkij világhang volt, mert munkás-, csavargó-adottságánál nem rekedt meg. Ez csak kiindulópont volt, mindennél reálisabb valóságtalaj. Az igazi Gorkij, a mindenki Gorkija ott kezdődött, amikor ezt a valóságot mindenki egyforma igazságként nézhette és láthatta. Nem az exotikum. Szólt meg itt, nem a csavargó, de az alkotó, a kinyilatkoztató, az embersors feltárója, a művész, aki nem mint csavargó, nem mint kalapácsforgató ágál az előtérben, de mint valóságottudó igazságmondó. Heinrich Lersch a kazánkovács sohse jutott túl a műhelyatmoszférán. Ez volt a levegője és ez volt az ereje és talizmánja. Világképpé nem tágíthatta, mert a kazánkovács szemé nézett mindent. Az üllő, a kalapács, a vas volt a kert, mely befogta a márt. Az eredmény: vasgírlend, kalapáccsal kivert rimjáték, robusztus idill. Ebben a levegőben a vas, a kalapács valósága felső fokon csak metafizikává szublimálódhatott és Lersch, az öklös kovács természetszerűen csak a vallásos áhitat költőjévé. Exotikum így is: a megbékült munkás, az idilligenlő kortárs, az elvonult ember, aki boldog fáradt mosollyal várja a halált: a beteljesülést, a másvilági életet. Gorkij a reális adottságot élte meg kinyilatkoztatással. Életművével példázta: mi lehet, mi lehetséges, ha a munkás emberi önmagára eszmél. Lehet emberváltoztató, világújító erő. Lersch költészete a korparancs előli kitérést példázza. A munkást, aki nem a változtató, újító munkát szolgálja, de a valóságot elködlő és szépítő idillt.

Heinrich Lersch, a kazánkovács a valóságot egy pillanatra sem tudta megragadni. A munkásvalóság, himnusszá gyult fel benne. A munka a vas, az izom, a kalapács, élettől elvonatkoztatva, csak önmaguk értelmét énekelhették. Lersch költészete a munka, a vas, az izom, a kalapács lírája, mely így logikusan ér el a mindenség himnuszához, az Istenáhitathoz. De az odavezető út holdkórosan esetlik-botlik át az életen. Egyetlen (példa: egy munkásköltő megítélésénél eldöntően fontos a világháború. A reagálás hogyanja és miértje. Lersch, kinek valóságsszemlélete egyenlő a nullával, a Vérengzésnek természetszerűen csak önfeledt dalosa lehet. 1914: pünkösdi láng, maga az egész háború: a kovácsműhely döngése. A hindenburgi acélfürdőhasonlat és a lerschi fegyverkovácsműhely egy szemléletből!) fakadtak. És ez nem Véletlen. Lersch kritikusai tudatosan emlegetik együtt ezt a két **nevet**: „Száz harcosi közül egy: Hindenburg. Száz költő közül egy: Lersch”. (W. Lampe: *Hannoversche Kurir*. 1923. 213.) Költő, aki egyjelentésű Hindenburggal: kell ehhez kommentár? A Sch. Z. ma mégig kijátssza ezt a költőt Gorkij ellen és háborús verseit az igaz hazafias érzés példájaként ünnepli. De amikor kijelenti: „munkaélménye *éppen olyan erős*, mint hazafias érzése”, akkor nyilvánvaló, hogy ennek a szociális, élménynek semmi közei többé szocializmushoz. Ez a munkaélmény, mely Vallásos költészetté szublimálódott, lényegében csak a mai német valóságnak falaz. Ebből a költészetből ma csak a fasizmus profitálhat. A jutalom nem is maradt el: Lersch 1934-ben megkapta a frankfurti nagydíjat. A kereszténység mai szisztematikus leépítői jól tudják, hogy a vallásos áhitatban megrekedt költő mit jelent céljaiknak. Ennél jobb falazást egy Göbbels sem találhat ki. A vallásnak megadták, ami a vallásé és a munkás is megkapta a maga jutalmát. A fasizmus vallás- és munkásellenes folyamata így egyre zavartalanabban közeledhet nagy célja, a háború felé. **Hitler**, aki az essen Krupp-telepről, a „német nép fegyverkovácsműhelyéből” intézte „békeszózatát” a világhoz, meg tudja becsülni Lersch áhitat-költészetét, ahol a négyéves öldöklés kovácsműhellyé lényegült, ahol a gránát csak a vas dinamikája és az aknák rombolása „akárcsak egy nagy sze-

gecselőgép döngése". A vér és vas költészete, a regresszió vér-föld-faj szentháromságának legközelebbi rokona. És ha évek multán Lersch elért az áhitathoz és Mécs László módján Istenormok turistája lett, akkor ez nem vezeklés, nem elfordulás, nem tagadás, nem átok, ítélet és állásfoglalás, de menekülés. Menekülés a pozitív rossz elleni harcállalás, a kötelező erkölcsi korfeladat elől, menekülés, elrejtőzés Istenben. Ez nem lehet út, nem lehet példa az élet megváltoztatására, mert a háború valóságát így semmi sem kezdi ki és a szervezett-regresszió emberrohasztása tovább virul. A ma földi veszedelmeiben az út, a példa: Gorkij, aki egész világot felrázón harcolt a háborút és az imperializmust előidéző okok ellen.

Gorkij és Lersch. Majdnem egy napon haltak meg. És mert mindketten munkások voltak, a Sch. Z. nem szalasztja el az alkalmat az összehasonlításra. Összehasonlítás? A cél több, a Szándék veszélyesebb. A gorkiji példától kell elriasztani és vele szemben a valóságban vizes sem zavaró lerschi szellemet erősíteni. A megbékülést az elégedetlenkedéssel szemben, a valóságvaktságot a valóságvállalással szemben, az áhitatot a keserűséggel, „a szeretetet a gyűlölettel szemben.” Gorkij az ördög, Lersch az angyal. Miért? Mert. „Lersch költészete segítségével népe és elsősorban munkapad mellett dolgozó társai javát szolgálta”. Tehát Lersch és nem Gorkiji Mikor és, hol szolgálta népe javát Lersch? Amikor fegyverkovácsműhelyről dalolt, vagy, amikor felszállt a mennybe és népét boldogan megnyugodva engedte át a regresszió vitustáncának? Hová, mihez segítette munkatársait? Idilljei nyilegyenesen vezetnek a Ley-féle kaszárnyaszocializmushoz. Gorkij, aki a Sch. Z. szerint csak a gyűlölet, csak a csalódás és elkeseredés megvait szórta szét a világba, népét és munkástársait szemelláthatóan, kézzeltapinthatóan segítette ez őket megillető erkölcsi és anyagi javakhoz. És Gorkij mégis „a rombolás eszköze” és Lersch igenis „az építés zászlóvivője”. Hol itt az igazság? Lersch őrzi véka alatt. Versei Párt pour l'art dicsérik a munkát, éneklük a kalapácsot, Hindenburggal és Hitlerrel egyértelműen zengik a háború fenségét, de a valóságot, tehát az igazságot kikapcsolja, a kételyeket tudatosan kerüli és ezzel aztán végleg elvágja az étellel való kapcsolatát. Gorkij az életet vállalta: ez hatásának egyetlen titka és küldetésének értelme. Lersch elmenekült előle, de menekülésében önmagát bélyegezte: „Nem szabad, hogy a való életéről irjak, költészetem ezt nem adhatja, mert egy becsületes kazánkovácsnak ezekben a napokban börtönben, tébolydában és koporsóban van a helye”. (Hellweg. VI. 86.)

Lersch elmenekült. Osztályrésze nem lehetett sem börtön, sem tébolyda, sem koporsó. Lersch osztályrésze a hitleri nyugta, a frankfurti jutalom. És ezt semmi és senki le nem mossa róla. Sem az Istenáhitat őszintesége, sem a tromfkijátszók sandaságá. A harc, a munka rizikója: a valóságvállalás és változtatás erkölcsi fluiduma. Akinél ez hiányzik, az nem szolgálhatja sem népe, sem munkástársai javát. Az kerékkötő és semmi más. A „becsületes kazánkovács” ezekben a szomorú német napokban a börtön, a tébolyda és koporsó rizikóját vállalja. És nemcsak a kazánkovács. A német börtönökben ma nemcsak kazánkovácsok ülnek, de képviselők, ügyvédek és tollforgatók. A tébolydákban nemcsak kalapácsforgatók, de orvospáciensek és tudósok és a koporsókban nemcsak ismeretlen munkások fekszenek, de Világhírű írók. Irók, akik azt a harcot vállalták, amit a nizzsinovgorodi csavargó megkezdett, folytatott és befejezett, azt a korfeladatot, amit Lersch egy pillanatra sem vállalt. „Nem Szabad, hogy a valóságról irjak”: mai író eméll szo-

morúbb, tehetetlenebb és **szégyenítőbb** önvallomást nem adhat. Aki a valóságot nem vállalja, tudatosan kerüli **ki** az igazságot. Gorkij a valóságot vállalta, Lersch behunyta a szemét **ég** ezzel elfordult az igazságtól. És mégis Gorkij az ördög, az **emberátok** és Lersch az angyal, az emberáldás. A mai életnek és **mai** kritikának vannak néha ilyen **gri-**maszai.

Fábry Zoltán

GORKIJ MAXIM: A VIRRADAT (Mese)

Nincs a világon szebb látvány a napfölkelténél.

A nap első sugara felvillan az égen, a homály lassacskán behúzódik a hegyek üregeibe, a sziklák hasadékaiba, megbújik a fák sűrű lombjai közt, a **harmatos** füvek csipkészetében — s a hegyek szellemei nyájasan mosolyognak, mintha bátoritanák az éj bágyadt árnyait:

— Ne féljete! — hisz ez **a nap!**

A tenger hullámai felvetik fehér taréjukat és üdvözölvén a napot, mint ahogy az udvarhölgyek köszöntik királyukat, így dalolnak:

— Fogadd hódolatunkat, világ fejedelme.

A jóságos nap nevet: ezek a hullámok egész éjszaka hancurozván, tajtéktól borzasak, ziláltak, zöld ingegekük csupa foszlány, bársonyszalagjaik gyűröttek:

— Jóreggelt! — mondja a nap, a **tenger fölé** emelkedve. Jóreggelt, szépeim! Hova, hova? Csak semmi sietség! A gyermekek nem tudnak majd fürdeni, ha ti ilyen szilajul szokelltek. Nem-de, mindenki boldog kell, hogy legyen a földön?

A zöld gyíkok fürgén előjönnek a sziklák hasadékaiból és miközben a napfénytől előntött pillákkal egymásra hunyorítanak, így szólnak:

— Ma nagy meleg lesz!

Meleg napokon a legyek lustán röpködnek, úgy hogy a gyíkok könnyen bekapják és lenyelik őket. Olyan jól esik lenyelni egy legyet, olyan kellemes!

A gyíkok rettenetesen falánkok...

A harmattól elnehezült virágok meghajlanak, karcsún himbálóznak ide-oda és így szólnak:

— Irja meg, uram, hogy milyen szépek vagyunk reggelként **harmatos** öltözetünkben! Fesse meg szavakban az arcképünket. Próbálja meg, mi sem könnyebb, hisz olyan egyszerűek vagyunk.

Be' huncutak a lelkeim! Jól tudják, hogy lehetetlen szavakkal lefesteni bájos szépségüket és kacagnak.

Tiszteletteljesen leemelem a kalapomat és így szólok:

— Valóban igen kedvesek hozzám. Köszönöm **a szíves** megtisztelést, — ma azonban nem érek rá. Talán más alkalommal...

Kényesen, büszkén mosolyognak a nap felé, melynek sugarai szikráznak a harmatcseppeken és gyémántos csillogással vonják be a szirmokat és a leveleket.

Felettük aranyos méhek és bogarak röpdösnek. Egyre röpdösnek, mohón szívják magukba az édes mézet és **komoly** énekük méltóságosan száll tova a könnyű levegőben:

Óh, áldott, drága nap,

Éltünk vidám forrása.

Óh, munka, áldott vagy,

Föld éke, ragyogása.

A pacsirták fölébredtek. Kicsit billegtek finom lábaikon, aztán ők is rákezdtek örömeikre. A madarak sokkal inkább átérzik az embernél, hogy boldogság a földön élni. A pacsirták mindig legelsőkül kö-

szöntik a napot.

A fagyos és távoli Oroszországban *zarjankin-nak** nevezik őket, mert nyakuk tollazata a hajnal színeit viseli.

Vidám cimbék ugrándoznak a cserjék közt, szürkék és sárgák és hasonlók az uccagyerekekhez — ugyanilyen szemtelenek és hangosságukkal megsiketítik az embert.

A fecskék legyecskékre vadászva, mint a nyilvánsszó hasítják át a levegőt és örömmel eltelve, boldogan csiripelnek. Milyen boldogság két ilyen sebes, könnyű szárny...

Az akácfaágak megrázkódnak és a napfény úgy ömlik el rajtuk, mint valami aranyos nektár.

Ébrednek az emberek is. Ébrednek azok, akiknek egész élete munkában telik el. Azok, akiknek munkája felderíti és megszépíti a földet, de akik születésüktől halálukig szegények maradnak. Miért?

Megtudod később, amikor nagy leszel, ha még akkor is tudni akarod; addig tanuld szeretni a napot, minden örömök és minden erők forrását. Légy vidám és jó, amilyen a nap is tehozzád.

Az emberek felébredtek és ime elindultak a mezőre munkájuk felé. A nap rajtuk feledkezik és mosolyog: ő tudja csak igazán, mennyi jót tesznek az emberek a földdel. A földdel, melyet látott egykor pusztán s amelyet most virulni lát, az emberek — apáink, nagyapáink és ősapáink munkája nyomán. A számtalan komoly, s a gyermekek számára még érthetetlen dolog közt, ők faragták ugyancsak az összes játékokat, ők eszelték ki az összes kellemes dolgokat a földön, többek között a mozit is.

Óh, milyen csodálatos! dolgokat hagytak ránk a mi őseink. Van miért szeressük és tiszteljük nagy művüket, amely körülöttünk emelkedik. Jó volna, ha elgondolkoznánk efölött, gyermekeim, — az emberek földi munkájáról szóló mese egyike a világ legérdekesebb meséinek...

Pirulnak a rózsák a mezők mentén és mindenütt virágok nevetnek. Sokan közülük már most hervadásnak indulnak, de azért mind föltekintenek a kék égre, az aranyló napba. Bársonyos szirmaik susognak, édes illatot lehelnek s az illatoktól enyhén balsamos kék levegőben kedves, lágy ének száll:

*Ami szép, az szép,
Noha elvirágzik.
Amit ma szeretünk,
Szeretjük hálálig.*

Megvirradt...

Jóreggelt, gyermekeim és minél több boldog napotok legyen az életben!

Bizony az én mesém kissé egyhangú.

De ki tehet róla: amikor a gyermek elmúlt negyven éves, már csak untatni tud.

EUGÈNE DABIT: TRAIN DE VIES (Ed. Gallimard. Nrf. Paris, 1936)

Eugène Dabit, a kitűnő író. rajzoló és társadalmi harcos kéthónapos oroszországi tanulmányutja után, amit Andre Gide és Louis Guillaoux társaságában tett, harminchét éves korában váratlanul elhunyt. Már első regénye, a 'Hotel du Nord' (megjelent magyarul 'Külvárosi szálloda' címmel Illyés Gy. fordításában) nagy sikert aratott és megszerezte írójának a Populista díjat. Ezt a könyvet, mely jórészt Önéletrajz, gyors

* A hajnal orosz nevéből.

egymásutánban követték egyéb művei: *Petit-Louis, Faubourgs de Paris, Villa Oasis cm les Faux Bourgeois, Un mort tout vivant, La zone verte*. Röviddel halála előtt jelent meg *Train de vies (Életek...)* című kötete, melyben néhány elbeszélését és visszaemlékezését gyűjtötte össze. Az alábbi írás, a „Hajós Lőrinc” című elbeszélés második része.

Páristól Rouenig és Conflanstól Touroingig mindenki csak a Hajós Lőrincnek nevezte, akárcsak az iskolában. Dolgos életmódjának széles mellkast, erős karokat, fáradhatatlan lábat és messzecsengő hangot köszönhetett. Büszke kifejezésű arca kemény és napbarnított volt, bajusza lekonyuló és zöld szemeiben a folyók vize tükröződött. Élénk volt, fortélyos, vidám és jópajtás; ismerte a zsilipmestereket, a hajószerelőket és mindig kivágta magát anélkül, hogy valakiben kárt tett volna.

Fölötte is multak az évek, sebesen, megállíthatatlanul, mint a víz. A feleségével egy füstös északfranciaországi városban ismerkedett meg, az asszony halványszőke hajával az anyjára emlékeztette Lőrincet; egyszerű, bátor asszony volt. Egy gyermekük született, akit odaadtak gondozásba az öregekhez. Így ismétlődik az élet, gondolta Lőrincz nyári estéken, bárkájában ülve, kezét a kormányrudon nyugtatva, miközben az „Adrienne” lefelé siklott a Szajján. Meulan, Mantes, Bouniérés, Vernon, aztán Rouen. Ismerte a zöldelő szigeteket, ahol kiköthet, ismerte a folyam rosszindulatu sodrait, a halban gazdag helyeket és a vendégfogadókat, ahova betérhet egy pohárkára. Tegnap, ma, holnap, alig különböznek, a napok tovahömpölyögnek, mint a hullámok.

Elkövetkezett egy év, amikor Lőrinc csak nagynehezen szerzett valami rakományt. A társaságok, melyek valóságos kis hajóhadakkal rendelkeztek, sokat ártottak a bárkatulajdonosoknak; motoros bárkákat bocsátottak vízre. E motoros bárkák mellett „Adrienne” csak vonszolta magát, besüllyedve, megrozzanva, naptól perzselten, mint valami öreg uszó. Lőrincz érezte, hogy a bárka a végét járja; hiába gyógyította és fedte be sebeit.

Ő maga is öregedett. Nem érzett örömet az évszakok jöttén, félt a goromba téltől, a nyártól, melynek égető napsugarában gőzölög a folyó, az ősztől, amely sűrű ködfelhőket ereget; a tavasz nem bűvölte el többé; feleségének arca már nem volt oly világító, szemekinek kékje megfakult, fia gyárban dolgozott. Ekkortájt heteket vesztegelt munkanélkül Rouenban, Conflans-Saint Honorine-ban; ilyenkor csinosította az „Adrienne”-t, de a szép napok nem tértek vissza többé, és Lőrincz csak emésztette magát.

Ilyenkor csavargott a rakpartokon. Betért egy bormérésbe, rendelt egy icce bort és lassan, elgondolkozva kortyolgatta. Néha a barátai is betévedtek a helyiségbe s amint megpillantották, felkiáltottak: „No nézd csak, a Hajós Lőrinc!” De ő csak a fejét ingatta, letörtnek érezte magát, megrokkantnak és haszontalannak, mint az „Adrienne.” Elérkezik a nap, amikor nem indul neki többé a folyónak s a hullámok moraja sem ringatja többé álomba. Öklével az asztalra csapott s egy újabb icce bort rendelt. Egy alkalommal összeakaszkodott egy ilyen átkozott motorosbárka tulajdonosával; ő maradt alul, és a bortól, a dühtől, a szégyentől és a kétségbeeséstől elkábulva tért vissza az „Adrienne”-ra.

Munkája nem akadt és kedve sem volt utána járni. Egy elhagyott rakpart mentén, ahol csónakok rothadoztak, ott rothadt az „Adrienne” is, Lőrinc már feléje se nézett, be se kátrányozta többé, az alattomos víz beleszivárgott, mindennap ki kellett volna merni belőle. Bánta is Lőrinc. A hajózás szép napjai tovatűntek... Mocskos kis tánchelyiségek-

ben az ifjúságára gondolt; az emlékezés azonban felzaklatta és úgy el-
ázott tőle, mint a bortól. Az „Adrienne” nem volt jó semmire. Szülei
 meghaltak és Lőrinc eladta a házacskájukat. Minthogy munkája nem
 akadt, ebből a pénzből éldegélt.

Egy nap kitört a háború, ez a disznóság! A fiát elvitték; elesett.
 Néhány hónap múlva meghalt a felesége. Valóságos jótét volt; az asz-
 szony már egészen kiszikkadt és roskadt volt, mint az „Adrienne.”

Lőrinc egyedül maradt a bárkájával. Órák hosszat üldögélt benne,
 bagózott és bámulta a víz folyását, a vontatóhajókat, amint úsztak a
 Szajrán, nyomukban a hosszú uszályhajókkal, amiken színes zászlócská-
 kat lengetett a szél.

Mikor már nem jutott pénze egy falat kenyérré sem, eladta az
 „Adrienne”-t egy vállalkozónak, aki épületbontással foglalkozott. Egy
 este megérkezett Párisba és beköltözött egy sötét szállóba a Saint-Martin
 csatorna partján. Szobája ablakából csak a csatorna szennyes vizére nyi-
 lott kilátás, melyen bárkák uszkáltak.

Itt ismerték, talált munkát. La Villette-ben, a Saint-Martin csatorna
 mentén bárkákat vontatott. Hajhó, hajhó! a vonatokötél a vállát fűré-
 szelte.

...Lerongyolódott. Nyitott ingéből kilátszott szőrös melle; a bor-
 bélyhoz magyritkán ha járt; arcát szakáll borította. Ekkor már csak
 úgy nevezték: Orangután Lőrinc!* Egyáltalán nem mosakodott; a víz
 nem vonzotta többé. Tisztaság, rend, boldogság, rég halottak az ő szá-
 mára.

Nyári estéken végigheveredett a csatorna lejtőjén, közel a Jean-
 Jaurés-térhez. Onnan bámulta a sulykoló-bárkát, melyben mosónők suly-
 kolták a ruhát; távolabb a csónakokra esett tekintete; leolvasta a ne-
 vüket, amelyek városokra emlékeztették, ahol ifjkorában járt. Sokáig
 hevert így a kopár fűvön a vontatók társaságában, akik édesvizi tenge-
 résznek gunyolták, mert soha sem járt a tengeren, és igazuk volt. Vala-
 mit visszafelelt nekik, aztán elódalgott; csendesen végigballagott a
 Jemmapes rakparton.

Lakott már az összes partmenti szállókban; de a nyomorúság las-
 sacskán kiüzte innen. Új épületekre esett tekintete; arrafelé is mindent
 kicserélt az idő. Megállt a Polliet et Chansson áruház kirakata előtt,
 ahol apró fehér gipszcsónakok horgonyoztak, melyek a Berry-csatornát
 idézték emlékezetébe és a csatornán tett utazását egy cimborája csónak-
 ján. Tovább sétált, maga mögött hagyta a Benoit Maion menedékhelyet,
 mert egy fuvaros ismerőse istállójában halt. Szállása felé tartva a bor-
 mérések ablakainak fénye becsábította. Amint belépett, az idogálók fel-
 kiáltottak: „Ohó, itt van Orángután Lőrinc!” Kiitta a pohár vörösbortát;
 rá sem hederített senkire.

Teltek-multak a hetek; nem volt többé családja, de la Villette-től
 a Bastille-ig mindenki ismerte. Egyszer, az Arzenál gátjánál egy film-
 ben is szerepelt: „a két kölyök” volt a címe; ő nyitotta meg a zsilipet,
 hogy a két kölyök kerekét oldhasson. Erről sokat beszéltek a csator-
 na környékén; rövid ideig ismét a Hajós Lőrinc volt.

Most már mindennek vége. Ereje fogytán; az idő bizony gyorsan el-
 múltott fölötte. Volt idő, amikor dévaj kedvű volt és még télviz idején
 is beuszott a folyóba, mondták; volt idő, amikor nem riadt meg a mun-
 kától és a hajózás egy ismeretlen csatornán úgy vonzotta, mint valami
 kaland és ma már semmi sem csábítja.

* Laurent-outang. Lefordíthatatlan szójáték.

Egy bormérésben üldögél, ahol még van hitele. Egész este az emlékein rágódott, mint az öregek; a tulaj már szedi össze a poharakat. Jól van, gyerünk; feltápáskodik.

Novemberi este van, Lőrinc összeborzong: begombolja vékony ujjasát, vállát magasra vonja, kezét üres nadrágzsebébe süllyeszti. A csatorna környéke néptelen, az uccai lámpák kihunytak, a víz sötét, Lőrinc behunyt szemekkel lépdel: itthon van ezen a környéken. Itt egy részvénytársaság irodája következik: *Tonkini és Laoszi Ónbányák*; ezeken a neveken elábrándozik. Édesvizi tengerész, Lőrinc! Nem messze következnek a raktárok; annyi ritka, hasznos dolgot őriznek bennük. Neki semmije sincs a bőrén kívül; és nemsokára befekszik a szalma közé és hallgatja az istrángjukat rángató lovakat. Az igaz, nem volt mindig földhöz ragadt, egy kis öröm neki is kijutott az életben, de ettől később a gazdagok és a háború megfosztották. Asszony, gyerek, barátok, mind eltűntek a kegyetlen napok sodrában, mint a vízbefultak a folyón.

Valamivel távolabb hever egy szénraktár, ahol néhány hete munkát kapott. Manapság az áruszállító bárkákat motor vontatja s a zsilipeket villamos csigák segítségével kezelik. Bizony, az ötvenkilós zsákokat már nem képes hordani. Különben mire jó az egész?

Megtorpan és azt kérdi magában: „Mire való tovább huzni az életet?” Ugy rémlik neki, hogy csak bele kellene zuhannia a csatornába; hagynia, hogy a hullámok sodorják és a sötét folyó partján biztosan ösztetalálkozik asszonyával és szüleivel. Egy mozdulat az egész, bátorság, Lőrinc fiam, és mindennek vége.

A szél felborzolja a vizet és Lőrinc fülét valami moraj üti meg. A folyó dala ez, ismerős hang Lőrinc számára, a hullámok locsanása, amint nekicsapnak az „Adrienne” oldalának. Ismeri ezt a szintváltó kék, zöld, szürke vizet; jobban kedvelte a tulajdon asszonyánál, aki minden szerelmével szerette. Ekkor arra gondol, hogy valami durva, nehéz földben kell majd nyugodnia és ettől a gondolattól megrémül. Közelebb lép és látja, amint az árnyéka belemélyed a vízbe, a tulajdon szomorú árnyékképe, amely hívja.

Egy pillanatra visszatorpan. Annyi vizihullát látott kihalászni, arccuk vértelen, tagjaik puffadtak, testük a ruhába dagadt. A zsilipmesterek, ha kifognak egy-egy vizihullát, valami jutalmat kapnak. Ha itt veti magát a vízbe a Grange-sux-Belles ucca közelében, bizonyára a testes Coquereau halássza majd ki egy csáklával. Szinte hallja, amint kiabál: „Na még egy boldogtalan!” Aztán nyomban utána: „De hisz ez az öreg Orángután Lőrinc, szegény”. Majd nemsokára mind a cimborák átblagnak egy pohárkára a Cafe de la Marine-ba. Így tett annakidején ő is:

Most áll a víz partján és nem moccan. A víz folyik, folydogál vég nélkül, valamivel lejjebb tajtékot vetve a zsilipbe ömlik; hosszú ideig hallgatja a zsilip robaját. Aztán feljebb emeli a tekintetét, megpillantja a sötét házakat, az üzemeket szálás kürtőikkel, amik úgy emelkednek a magasba, mint az égnek tárt karok; és hirtelen kiabáló alakok veszik körüli akik szakadatlanul fenyegetik, mióta a Szajnára bocsátották motoros bárkáikat. Szeretne elmenekülni előlük, de lábai merevek; szeretné itthagyni Párizst és még egyszer látni a csupasz égtájat, amin lelke elmerengett, a virágzó partokat, amiket csobbanva mosnak a hullámok, a kikötőket, ahol a fáradt bárkák pihentek egymás mellett.

Erdőt vesz magán, egyet lép előre valami hajókötél felé, elbotlik, az ürességbe zuhan, miközben egy halk „ah” röppen el az ajkáról, ami talán nyögés, de lehet a boldogság sóhaja is.

EDMOND SAUSSAY: PROSATEURS TUROS CONTEMPORAINS

(Ed. de Boccard. Paris)

A konstantinápolyi francia Régészeti Intézet antológiát adott ki, amely megfelelő irodalomtörténeti keretben mutatja be az európai olvasónak a kemali Törökország fiatal irodalmát.

Kemál 1922-ben megmentette országát és a haldokló otomán birodalom helyén megszervezte az új, egészséges török nemzetet. A balsikerben és elvetélésekben oly' gazdag XX. század egyik legmeglepőbb tette volt ez. Kemál gyökeresen átalakította Törökország politikai, gazdasági és kulturális életét. A legkényesebb kérdésekhez is katonai módszerekkel nyult. A kulturális átalakítás tervét úgy dolgozta ki, mintha hadgyakorlatot készített volna elő a művészeket és a tudósokat úgy citálta maga elé, minit a többi állami hivatalnokokat. A mai török irodalom, bizonyos mértékig éppen úgy „irányítás” alatt áll, mint a gazdasági élet, a tudomány, mint a török lakosság ruházódása, a török nyelv és zene.

A fiatal török irodalom, legalább is hivatalosan elismert képviselőiben, nem ellenzéki, de él s úgy tűnik, hogy független fejlődésre is képes, még pedig nem mindig a tiszta nemzeti irodalom fejlesztésének módozatait kutató állami bizottság által megszabott irányban. Ez az irodalom általában az új rendszert dicséri és a régit ostorozza. Gyakran előfordul, hogy az apologétikus szándék a művészi teljesítmény rovására megy, de a jó író Törökországban is jó író marad. Edmond Saussay gondosan összeválogatott és kitűnően fordított antológiájának nem egy darabja igazi irodalmi érték.

A gyűjtemény baloldalán *Nazim Hikmet-et*, a kollektív problémák nagytrehetségű ábrázolóját ismerjük meg. — *Ahmed Hakim*, a török Mallarmé, a l'art pour l'art híve, nem igen érdeklődik társadalmi kérdések iránt, de a Gáziról írott arcképe minden török antológiában szerepel. *Falik Rivki* viszont „már évek óta lemondott arról, hogy művészek tartsa magát”. „Egy ügyinek vagyok a katonája, — írja — művészet, irodalom, cikkek, ujságok, utazás; mindent felhasználok, ha hasznos, s abban a mértékben, amennyire hasznos”. Stílusát a „megtisztított” új török nyelv legjobb példájának tekintik.

A művelt kelleti ember igen gyakran alacsonyabbrendűségi komplexusban szenved. Egy részük ezt úgy reagálja le, hogy a lehető legnyugatibb igyekszik lenni, mások viszont saját értékeik felé fordulnak. *Peyami Szafa* közvetítő álláspontot foglal el. Elismeri, hogy Kellet kénytelen átvenni a Nyugattól annak technikáját, de az a véleménye, hogy Nyugat is tanulhat a kelettől, főképp a művészet területén. A két villáig határán fekvő Törökország feladata a Kielet és Nyugat közti csere megkönnyítése s a szintézis előkészítése. *Peyami Szafa* ezt a problémát irodalmi síkon egy fiatal török leány két szerelem és két civilizáció között való tragikus vergődésében veti fel. A nőkérdés különben is égetően időszerű, szinte kimerithetetlen témája a török regényíróknak. *Jakub-Kadri* regénye, a misztikus bukott nőről Dosztojevskihez méltó. *Omer Szajfeddin* Toss című novellája a legjobb Maupassant irásokra emlékeztet. Az antológia egyetlen nőírója. *Halidé Edib*, a török otthon változásait, a szabadságharcot és az új asszonyt írja meg. — Saussay könyvében ezenkívül történészek, etnográfusok, esszéírók és irodalom, kutatók is szerepelnek. Az antológia így hű képét adja az egész mai török irodalomnak. (Sz. H.)

STEFAN ZWEIG: CASTELLIO GEGEN CALVIN ODER EIN GEWISSEN
GEGEN DIE GEWALT (Reichner Verlag Wien, 1936)

A történeti arcképeknek abban a sorozatában, amivel Stefan Zweig az utolsó esztendőkkben az európai irodalmat gazdagította, külön helyet foglal el Stefan Zweig legújabb, könyve. De korántsem azért, mert új könyve oldalain feltámasztja a feledésbe merült következetes és tiszta humanistát, Castelliót s vele — illetve Castello ellenében — a szabadság és humanitás jelszavaival indult reformáció vakbuzgalomba és erőszakba csapó napjait, hanem mért itt a történelem tényleg és kizárólag a nostra res agitur közelségével kerül az olvasó elé. S ha a csupán egyénlélektani módszerrel dolgozó, szerző — módszere következtében — sok vonatkozásban homályban is hagyja az olvasót, a könyv központi kérdése, a humanizmus gondolata megvesztegető erővel nyer igazolást. Következőkben a könyv bevezető oldalait mutatjuk be.

„A szunyog az elefánt ellen” — Sebastian Castello e sajátkező felírása Calvin elleni vitáirátának baseli példányán először elidegenítően hat S az ember hajlandó volna feltételezni, hogy ez is egyike a szokásos humanista túlzásoknak. Castello e sora azonban se nem túlzás, se nem ironia. Ez a bátor ember ilyen darabos hasonlattal akarta barátja, Amerbach előtt világossá tenni, hogy mennyire és mily tragikusan tudja, hogy milyen óriási ellenfelet hívott ki, amikor Calvint nyilvánosan megvádolta, amért fanatikus nyakassággal megölt egy embert s ezzel a reformáción belül a lelkiismeret szabadságát. Az első pillanattól kezdve, hogy Castello a tollat, mint valami lándzsát e veszedelmes háborúszághoz felemeli, pontosan ismeri minden tisztára szellemi hadakozás tehetlenségét egy páncélos, vértesi diktatura tulsulyával szemben s ezzel vállalkozása kilátástalanságát. Hogyan is gyűrhette és győzhette volna le egy magányos, fegyvertelen ember Calvint, aki mögött ezek és tizezrek álltak s azon kívül még az államhatalom millitáns apparátusa! Egy nagyszámu szervezett technika révén Calvinnek sikerült egy egész várost, egy egész államot ezer és ezer eddig szabad polgáraival együtt szófogadó gépezetté változtatni, azokból minden önállóságot kiirtani s a gondolat szabadságát egyedül a saját tanítása javára biztosítani. Minden hatalom a városban és az államban, az ő mindenhatósága alatt áll, valamennyi hivatal és fórum, magisztrátus és konzorcium, egyetem és bíróság, a pénzügyek és a morál, a papok, a poroszlók, a börtönök, az írott, a kimondott, sőt még a titkon suttogott szó is. Tanítása törvénné lett s aki a legszelidebb ellenvetést kockáztatja meg e törvénnel szemben, azt csakhamar kioktatják a börtönök, a számüzetés vagy a máglya, minden szellemi zsarnokság e minden vitát egy-kettőre elintéző érvei, amely Genfben csupán egy igazságot tűr s ennek Calvin a prófétája. De még messze a város falain isi túl hat ennek a baljóslatú embernek a baljóslatú hatalma; a svájci testvér városok a legfontosabb politikai szövetségest látják benne, a világprotestantizmus e violentissimus, cristiánust szellemi hadvezérévé választja, királyok és fejedelmek fáradoznak ez egyházfő kegyéért, aki a pápaság mellett a kereszténység leg-hatalmasabb szervezetét építette föl Európában. Nincs idejebeli politikai történés, ami az ő tudomása nélkül zajlana le s alig van akarat az ő akaratával szemben: már ugyanolyan veszélyes a St. Pierre templom prédikátorával ellenségeskedni, mint a császárral vagy a pápával.

És Calvin irodalmi ellenfele, Sebastian Castello, aki mint magányos idealista az emberi gonodolatszabadság nevében néki és mindenfajta szellemi zsarnoknak hadat üzen, ki ez a Castello? Tényleg — Calvin fan-

tasztikus méretű hatalomteljességével összehasonlítva — a szunyog az elefánttal szemben: egy nemo, egy senki, egy semmi a nyilvános befolyás szempontjából s ezen felül még szegény ördög, koldusszegény tudós, aki fordításokkal és óraadásokkal tartja fenn nagy nehezen feleségét és gyermekeit, menekült egy idegen országban, minden polgárjog és tartózkodási jog nélkül, kétszeres emigráns: mint mindig a világfanatizmusok korában: a humánus tehetetlenül és teljesen egyedül áll a vetélkedő vakbuzgók között. Éveken át az üldözés, a szegénység árnyékában él ez a nagy és szerény humanista, a legszánalmasabb viszonyok között, mindig háttérbe szorítva, de mindig szabadon is, mert nem tartozik egy párthoz sem és egy fanatizmusra sem esküdött fel. Csak akkor, amikor lelkiismeretét a legmélyebben felbolygatja Servet elégetésének a híre s békés munkájától feláll, hogy Calvint a meggyalázott emberi jog nevében vád alá helyezze, csak akkor nő ez a magányosság a hősi távlataiba. Mert Castelliot nem fedezi és nem övezi, mint hadakozáshoz szokottabb ellenfelét, Calvint egy zárt és tervszerűen szervezett, brutális környezet, egyik párt sem, sem a katolikus, sem a protestáns nem ajánlotta fel támogatását, egyetlen magas ur, egyetlen császár és király sem tartja felette, mint egykor Luther és Erasmus felett, védő kezét s még az a pár barát is, aki csodálja, még ezek is csak titkon merik feléje sutogni bátorításukat. Mert veszedelmes, életveszedelmes nyilvánosan egy olyan férfi oldalára állni, aki rettenhetetlen, mialatt minden országban az eretnekeket az idő örülete, mint az állati nyájját üldözi és kinozza s aki ezeknek a kitaszítottaknak és megbilincselteknek az érdekében emeli fel szavát s az egyes eseten túl a föld minden hatalmaskodójától egyszersmindenkorra elvitatja a jogot, hogy bárkit is ezen a földön világnézete miatt üldözőbe vegyen! Aki merészkedik a lelki elsötétülés amaz egyik rettentő pillanatában, amely időről-időre a népekre hull, tekintete tisztaságát és emberségét megőrizni s mindezeket a mézszárlásokat, jóllehet állítólag isten dicsőségére történnek, az igazi nevükön: gyilkosságnak, gyilkosságnak és mégegyszer gyilkosságnak nevezni. Aki embersége mély érzésében kihiva egyedül nem bírja tovább a hallgatást s az embertelenségek fölötti kétségbeesését az égisz kiáltja, egyedül mindenkiért harcolva, egyedül mindenki ellen. Mert az, aki a hatalmasok és a hatalom elosztói ellen fölemeli a szavát, az mindig kevés kíséretre számíthat: földi nemünk halhatatlan gyávasága következtében, így Sebastian Castellio mögött sem állt a döntő órában a háta mögött senki a saját árnyékán kívül és nemi volt egyebe, csak, a harcoló művész elidegeníthetetlen tulajdona: a rettenhetetlen lélek hajthatatlan lelkiismerete.

De épp az, hogy Sebastian Castellio harca kilátástalanságát kezdettől fogva előre tudta és ezt a lelkiismeretével szemben vállalt kötelezettséget mégis vállalta, ez a szent *mégis és mind ennek ellenére* teszi minden időkre hőssé az emberiség nagy felszabadulási harcának ez „ismeretlen katonáját”. Már az, a bátorsága, hogy egyedül szenvedélyes tiltakozással él egy világterrorral szemben, már ez minden szellemi ember számára kell, hogy emlékezetessé tegye Castellio Calvin elleni hadjáratát. Ez a történelmi vita azonban belső problémafelállításában is messze tulszárnyalja időbeli indítékát. Itt u. i. nem valami szűk teológiai kérdésről van szó, nem az egy ember Servetről s nem, is a liberális és orthodox protestantizmus döntő válságáról; ebben az elszánt vitában sokkal messzehatóbb, időfeletti kérdés merül föl, nostra res agitur, harc kezdődik, amit más nevek alatt és más formákban mindegyre újból ki kell harcolni. A teológia itt nem más, mint az idő esetleges álarca

s maga Castellio és Calvin csupán egy láthatatlan, de legyőzhetetlen ellentét legmarkánsabb exponenseiként jelennek meg. Mindegy, hogy a pólusokat, az állandó feszültségeket minek nevezzük — türelemnek-e vagy türelmetlenségnek, szabadságnak a gyámkodással humanitásnak a fanatizmussal, individualizmusnak a mechanizálással, lelkiismeretnek az erőszakkal szemben — mindezek a nevek végül egy végső, legbensőbb és legszemélyesebb döntést fejeznek ki, nevezetesen, **hogy mi** legyen fontosabb minden egyes számára — a humánus-e vagy a politikai, a belvilág-e vagy a külvilág, a személyiség-e vagy a közösség.

SÁNDOR PÁL: FAJOK. (Regény, Faust kiadás, Budapest.)

Hogyan alakul át egy telivér árja német állami hivatalnok, akiről véletlenül kiderül, hogy haj van az árjasága körül, külső és belső körülmények kényszerítő hatása alatt zsidóvá, sőt a hitleri német-zsidók anyagi és szellemi reprezentánsává — erről szól Sándor Pál regénye, mely gyorstempójú, változatos mese keretében nemcsak annak a tételnek szerez érvényt, hogy nem a tudat határozza meg a létet, hanem a társadalmi lét a tudatot, — hanem élesen az egész mai Németország keresztmetszetén át azt is példázza, hogy az árják és nemárják közti ellentét is felolvad egy magasabb egységben, az anyagi érdekekben, a pénzben.

Rohamosztag vonul végig az uccán. Lándzsáik hegyén élénken libeg a horogkeresztes zászló. A merev marsolás üteme háttérbe szorítja a vilányos robogását, autók túlkölését. Az emberek pillanatra megállnak; vannak, akik felemelik üdvözlésre a kezüket, mások szórakozottan mélyednek el egy-egy kirakat tanulmányozásába vagy befordulnak hirtelen a legközelebbi mellékucába.

Egy autó élesen kikanyarodva ebből a mellékucából, megáll a sarokház kapuja előtt. Egy magas termetű, jól szabott ruhájú uriember száll ki belőle, becsapja az autó ajtaját és a soffőr rákapcsol a motorra. A nehéz bakkancsok marsolásában az autó surranva siklik előre és eltűnik a szem elől.

Az ur megáll a járda szélén. Mintha eszébe jutott volna valami, át kellene mennie az ucca másik oldalára, de most el van zárva az átjáró. Meg kell várni a menet elvonulását. Az ur felemeli a karját és megigazítja szemén a monoklit. A szabadon maradt szem alatt a pirosszélű, gránátszilánk vágta bőrkitüremelés lehuzódik és az arc furcsa grimaszba fordul.

A rohamosztag sorából előugrik egy lándzsás. A lendülettől a zászló hatalmas ivet ír le s aztán hirtelen rántással szúr fel a magasba. Egy arc nyomul előre, acélsisakba és szoros szijba keretezett arc, s talán világos, szinte halvány, finombőrű, szőke, selymes, alig előtűnő szakállt sejtető arc ez, de most a sisak mély árnyékot von az orra és pofacsontokra, a szij eltorzítja az áll nőies vonalát, a száj enyhe hajlatát durvára törí és a szemek haragosan villannak. Egy ököl emelkedik a levegőbe és az ököl nagy forgópisztoly csövét szorítja és a pisztoly nehéz agya, mint valami keselyű csap le:

— M i t vigyorogsz átkozott zsidó! — hangzik az acélsisak alól, az ököl mégegyszer lecsap, a zászló diadalmasan szökken a magasba és a rohamosztagos megszaporozza lépteit és ismét betölti a soron esett hézagot.

A test a jólszabott ruhában eldől és összerogy, mint valami magára hagyott zsák. A monokli kettős karikáján vidáman gurul az aszfalton és letelepszik a lefolyócsatorna rostélyán. A fejet elönti a vér, az arcon

a gránátszilánk vájta mélységbe gyülemlik és az arc sima lesz, csak a színe változó. A karok szétszaprva, az egyik láb kinyújtva, a másik a test alá gyűrődve, amint zuhantában megbicsaklott a járdaszélben. A test mozdulatlan, az arc vájata megtelt vérrel és most lassan, kúszik egy vörös sáv az összeszorított száj vonalán keresztül az állat kissé megkerülve és nehéz cseppekben hull a zöldes aranyba játszó nyakkendőre.

A marsolók üteme lassan távolodik, még egy-egy kar emelkedik a levegőbe, némelyek szórakozottan a kirakatba bámulnak vagy sietve eltűnnek a házak kapujában. De megállni senki sem áll meg a test mellett, amelyben most fájó rángások futnak át, a görcsökbe merevülő, kormosan önmön tenyerét vájó ujjak mellett, a vértől ázott, csapzott haj mellett, amely rámozólódik súlyos terhével az aszfaltra, a száj előtt, amely most félig kinyílik és hörgőllélekzettel habosra, szennyesre fújja az egyre nehezőlő, fekete vért...

— Hát csak szorgalmasan rakják a jeges tömlőket, minden félórában, — mondja az orvos Plengének, kint az előszobában, bucsuzóul, — aztán, ha a láz emelkedik, csak telefonáljon. Este különben is eljövök, de azért csak telefonáljon.

— És gondolja, doktor ur? — kérdi Plenge aggódva és magasba vonja a szemöldökeit.

De az orvos nem engedi befejezni a kérdést.

— Semmit se ~~gondolok~~ — mondja haragosan — és semmit se tudok. Kérjen látteleletet tisztí orvostól, de ne tőlem. Én gyógyítani akarok, nem megtorolni. És ha mások kórházat vagy szanatóriumot javasolnak, akkor én mosom kezeimet.

— Hiszen én az Ön érdekében gondolom. Mégis a felelősség.

— Nézze doktor ur — hajol közelebb az orvos Plengéhez és a szemé közé néz. — Amit az orvostudomány mai állása mellett képes megtenni, azt megteesszük. De nem akarom, hogy bizonyos injekciók azokban a kórházakban vagy szanatóriumokban működésbe lépjenek. Ezek az injekciók hallgataggá teszik az embert, végleg hallgataggá, na! — teszi hozzá sietve és felemeli a mutatóujját.

Plenge meghajol:

— Köszönöm, doktor ur.

— Hát csak semmi okoskodás, a jégtömlők most a legfontosabbak — mondja kellelénél hangosabban. Aztán megint lehalkított hangon teszi hozzá. — Aztán, ha valaki netalán érdeklődnék, akkor csak tessék nyugodtan felvilágosítani, hogy az elnök urat baleset érte. A tetőn dolgoztak és egy kalapács leesett. Ép' a fejére... Nem, nem, kártéritésről, feljelentésről szó sem lehet. Az elnök ur vigyázatlan volt. Nem vette észre, hogy a járdára fel van állítva a figyelmeztető tábla: *Vigyázz! A tetőn dolgoznak!* Fatális szórakozottság. Le kellett volna mennie a járdáról.

Plenge megszorítja az orvos kezét, aztán bemegy a betegszobába. Az ápolónő éppen tömlőt cserél. Plenge csendesen leül egy sarokba és maga elé bámul. Végiggondolja az orvos szavait és idegesen néz az ápolónőre. Nem kellene-e őt is elküldeni, és a borogatást, ápolást elvégeznék ők ketten, Hendával? Hiszen, mit lehet tudni, hátha ez a nő is azoknak a szolgálatában áll és meg fogja akadályozni, hogy Strasser valaha is beszélni tudjon.

Pattint az ujaival. Eh, ostobaság. Nem azon mulik, hogy Strasser beszélni tud-e vagy sem. Hiszen ő is tud beszélni, az orvos is, mások is, sőt olyanok, akik látták. És mégis mindenki hallgat. Egy ostoba kala-

pács. Milyen véletlenül mulik egy emberi élet. Azaz, hogy nem véletlen. Mert, ha pontosan végggondolja az ember, hogyan történt, mindennek megtalálja az okát. Az a munka ott fenn a tetőn... Eh, ostobaság. Így van ez, kétszer se kellett mondani az orvosnak és már ő is így tudja. Már önkéntelenül is így tudja. És, ha kérdezik, folyékonyan el fogja mondani. Persze, hogy nincsenek véletlenek. Az a munkás ott a tetőn azért fordult meg, mert úgy látta, hogy a cserép kiáll egy kicsit és meg kell igazítani. Megfordult és fordulása közben megérintette a lábánál heverő kalapácsot. Az érintés következtében érvényesülni tudott a gravitációs törvény. A kalapács esik, egyre fokozódó sebességgel, mint ahogy Newton vagy kicsoda megírta, már mint azzal az almával kapcsolatban.

Vajjon, ha az az alma nincs, rájött volna-e Newton? Ez is merő ostobaság, mint ahogy értelmetlenség azon töprengeni, hogy ha nem száll ki az autóból, ha nincs az a csunya, torzító sebhely az arcán, amitől talán vigyorgásnak is lehet látni az arcizmok felhuzódását, ha nincs az a sebhely, illetve, ha nincs a háború!...

Minden ok és okozat. Az alma leesésétől a háborúig és most, — igen, ha nincs véletlen, akkor azoknak a rohamosztagosoknak a vonulása sem az, és az sem az, hogy vannak rohamosztagosok és hogy lehetséges csak egy embert... Azaz, hogy: Vigyázz! Dolgoznak a tetőn!

És mégis véletlen az egész. Mert hiába vannak rohamosztagosok, hiába vannak büntetlen revolverragyak... Végeredményben megtörténhetett volna csakugyan a kalapáccsal. S akkor most nem háborogna és nem fantáziálna. (Szerencsétlenség és kész. Egy betört koponyának egészen mindegy, hogy véletlen balesetről vagy szándékosságról van szó. A betört koponya számára csak az ütés ereje jön tekintetbe. És ha a rohamosztagosról van szó, akkor igazán komikusan hangzana, ha a szerencsétlenségért istent okolnánk. De ha a véletlen kalapácsról, akkor senki se nevetne vagy bosszankodna, hogy az istent káromoljuk. Pedig, ha a kalapácsgyilkosságnál az isten az ok, akkor a rohamosztagosnál is csak az isten az ok. Ha pedig nem az isten, akkor a rohamosztagos több, mint az isten... Mert a rohamosztagos új ok- és okozat-sort tudott kezdeni. Megszakitotta az addigi sort és ujat nyitott. Ezt nevezik teremtésnek. Egy olyan első okot teremtett, amelynek a cselekvőre magára nincs okozata, következménye. Egy cselekedet, amelyet nem követ egy másik. Bűn, amelynek nincs büntetése. Támadás, amely megtorlás, bosszú nélkül marad.

VÁMBÉRY RUSZTEM: ERETNEK MAGYARÁZATOK A NACIONALIZMUSRÓL. (Viktória kiadás, 1936. Budapest.)

Három könyvét olvastam ujabban Vámbérynek, két régebbi és egy új kötetét, a *Háború és, jog, az Élő mult* és az *Eretnek magyarázatok a nacionalizmusról* címűeket. E három, kötetel együtt szeretnék foglalozni ezekben: a sorokban, hisz a szellem, amely átlengi e köteteket annyira közös, hogy egymástól alig szétválasztható. Ég ami legegységesebb bennük, az a guny diktálta tiltakozás szellemi és anyagi létünk szégyenletes állapotai ellen. Ez az állapot, bármiennyire is általános megnyilatkozásában, mégis több, mint természetellenes. Egységes megnyilatkozása az élet és a lét minden kérdésében oly határozott, hogy olykor már szinte a természet ősi megnyilatkozásának tűnik olyanok előtt, akiknek számára a világ másnak, mint amilyen el sem képzelhető. Ostobaságról beszél Vámbéry? — hisz mindig voltak és lesznek ostoba emberek, hazugságokat leplez le? rámutat az eltorzult ember kicsinyes hiúságaira? képmutató erkölcséire és „üzletes ideáljaira, hát nem ez a

világ? Van-e bárki is, aki ezeket a torz megnyilatkozásokat természetében és életében nélkülözi? Ki keresi ugyan az értelmetlenség, a gonosz-ság és világunk formáit szorosan egybefűző Kapcsolatokat, néhány eszelősön kívül, — ilyenképpen nyugtatja meg különben **sem** háborgó lelkiismeretét a világ tényeibe belenyugvó ember, elsősorban és leginkább **természetesen** az és azok, akik a szellem és az anyag Fantáziátlan és e társadalomban szükségszerűen alacsonyrendű formájával egyetértenek. Mindig ilyen volt és ilyen is marad ez a világ — folytatják a felszín hinárjaiban buvárkodók — ameddig **csak** áll ez a világ, mindig szeretni fogják hazájukat az emberek, ambiciózus egyének mindig várni fogják az elismerést és aki kisebb képességű, élehetlenebb a többinél, amíg **csak** áll ez a világ, mindig alul is **marad**. Az erkölcs és a szentesített szokások szükségszerűen, arra valók, hogy takarják az ember természetéből folyó törvényszerű hiányokat, a vallás pedig arra, **hog**y megerősítse a kételkedők hitét. Az örvény kavargó, mit válaszolhat ezekre a gondolkodó? Kiváltképpen az a gondolkodó, aki egy más világban él, egy olyan világban, ahol a közös kultúra szeretete a **mérvadó**, amelyben lelkesítő hazafias szólamok akkordjai mellett **csak** a gonoszok hajlamosak arra, **hog**y sors és fajtársaikat felelőtlen harci kalandokba erőszakolják, erre azonban már képtelenek, **mert** a közös kulturában **élők** társadalmi szerződése ezt részükre lehetetlenné teszi. Gonoszok és neveletlen gyerekek magatartására emlékezteti a gondolkodót a világnak az a **hazugságok** burkolt felfogása, amely a társadalmi terelés szemforgató kiuzsorázását, a hit kényszerét, az erkölcsök **degradá**cióját üzleti érdekből lehetővé teszi. Az örvény kavargó, ha más nem is, de a gondolkodó tisztán látja a leplezett hazugságokat, a selejtes ajtatosságot, a céltudatos és félrevezető nevelés pusztító hatását, az emberi természet gonosz ösztöneinek tropikus burjánzását züllesztő állapotaink keretein **belül** s a kultúra s **egy** jobb **sorsra** érdemes közösség elementáris pusztulását.

Sajnos, kommentátorí minőségemben sem érzem alkalmasnak magam, hogy Vámbéry világképét akár megerősítsem, akár kipótoljam. Csak Adyt idéztem, mert **sötét** korunkban Adyt idézni még talán szabad ezuttal méla reménykedéssel, hogy talán jóslata beteljesedik: „Öregnek csufolt... Európánk lehessenet végre egy utálatos lidércet a melléről: a nacionalizmust. Lidércnek mondjuk, de **több**, mint lidérc. Egyik boldogtalansága az emberiségnek. Valami csodálatos élősdű növénye az emberi kulturának, mely gyökereit melyre ereszti hirhedt bagolyvárak földjén. Mennyi történelmi gazság történt már általa. Népek összeuszitása, világosságot, szabadságtiprás. A nacionalizmus: dühöd hazafiság. Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösön nem is tesz egyebet, mint a nemzet **himnuszt** énekli. Egy ősi ámitás leleplezése előtt áll a világ. A dolgozó Németország ugyancsak most (1905. X. és ismét?) és most is újra kijelenti, hogy a dühöd hazafiság nevében nem kapható cézári örültek támogatására. Ugyancsak most figyelmezteti népét egy író, Björnson, hogy a nacionalista apostolok által ne téríttesse el magát az igazi haladástól. (A nacionalizmus). Allah nevében bolondítja az otománt, gloire-ral részegíti a franciát, svédgyűlöletet gerjeszt a norvégban, pángermán álmokkal traktálna a németet. S amely társadalomban esetleg sokféle náció él, gondoskodnak külön-külön a nacionalizmusról azok, akiknek érdekük, hogy... a vele megmarosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki s mihez van joga. Alapjában minden nacionalizmus közös gyökerű. És ha gunyolódni kedvünk volna, a nacionaliz-

musnál internacionálisabb erő és idea nincs. A népek kezdenek látni(?) s ha Európát itt-ott néha elfogja egy-egy nacionalista rángatózás, ez vitus-tánc. Az elmulás ellen rug-kapál a nacionalizmus. Talán nemsokára nem lesz szégyen igazi hazafinak lenni sehhol a világon." Így és eddig Ady. Ady ezen sorokat, mint ahogy jeleztem 1905-ben írta, ma 1936-ban, ha nem is remény nélkülibb, de sötétebb ez a világ. Az értelem és a világos öntudat olimpiai fáklyáját ezuttal Vámbérynek a kezében lobogtatja a szél, át a gonosz hegyeken, zugó erdőkben és kihalt pusztaságokon. Bizony, farkasok ordítanak, yannak díszes ruhában öltöztetett egyének, akiknek számára, hogy óráik alatt évszázadok munkája és évezredek kulturája egy ostoba és hivatását tragikusan félreértő repülőraj nyomén rombadól, csak egy „kellemetlenség”. Engedjék meg, hogy ne is folytassam tovább. A szabadság leláncolt erőit itt érzem ujjaimban, Európának kegyetlen és omladozó hegyei között ugyan mit is dadoghatnék? Hagy köszöntsem Vámbéryt gondos beszámoló helyett, aki sötét világunkban nem csupán emberi magatartásra tanít, de fel is emeli az ostobaságnak, a gonoszságnak és az ájtatos megátalkodottságnak, kulturát, emberi önérzetet és egy érdemes kort késleltető erői ellen a szavát.

Remenyik Zsigmond

B I R Á L A T O K

AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS TÖRTÉNETE

Székely Béla, aki csak nemrég irt az antiszemitizmus pszichoanalíziséről,¹ most új és ugyancsak az antiszemitizmussal foglalkozó művel lépett a nyilvánosság elé.² Amíg régebbi tanulmánya a szociálpszichológia tárgykörében mozgott és „a szociálisan vett ‚zsidókérdés‘ pszichológiai magvával, az ‚antiszemitizmussal‘ ” foglalkozott, addig utolsó könyvében írói feladatát eképpen jelöli meg: „meg akarjuk az antiszemitizmus lelki gyökereit ismerni, ki akarjuk kutatni azokat a szociális hatóerőket, amelyek a gazdasági harcot az antiszemitizmus, ‚a zsidó-kérdés‘ formájában vetítik ki.” (9. old.)

A szerző új munkáját e bírálat keretében nem lehet a régitől függetlenül említeni, mert *Az antiszemitizmus és története-ben azok a közlések, amelyek az antiszemitizmus lelki gyökereinek kikutatására vonatkoznak, az előző munka pszichológiai anyagát használják fel. Az antiszemitizmus pszichoanalízise* bírálásánál igazán őszinte sajnálattal állapítottuk meg, hogy „Székely Béla bár ismételten hangsúlyozza a lelki folyamatok szociális összefüggéseit, végeredményben mégis meglegszik ennek felelmegetésével csupán, anélkül, hogy ezeket az összefüggéseket ki is mutatná.” E megjegyzésünkhöz még hozzáfűztük: „Nem kételkedünk benne, hogy Székely Béla éppen szociális lelkiismereténél fogva mérlegelni fogja megállapításainkat és módját ejti annak, hogy vázlatos művét

¹ Székely Béla: *Az antiszemitizmus pszichoanalízise*, Budapest, 1936. Emberismeret kiadás. — *Bírálata a Korunkban* megj. 1936. máj. *Az antiszemitizmus pszichoanalíziséről* címen.

² Székely Béla: *Az antiszemitizmus és története. A Tabor kiadása* Budapest, 1936.

valóban pszichológiai tanulmánnyá egészítse ki." Most itt fekszik előttünk az új munka, amely kiegészíti ugyan a kérdés pszichológiai magvát a társadalomtudomány és történelemírás eredményeivel, de azt a hiányt, amely az előző tanulmányban oly szembeötlő volt, a szerző ezuttal is elmulasztotta pótolni. A mélypszichológiai kutatás ama felismerése, hogy az antiszemitizmus három fő lelki-jelenségre vezethető vissza, mint az „unheimlichkeit” érzése, a kasztrációs komplexus és a vérvád fantázia, helytállónak fogadható el, a szerzőnek az a kijelentése azonban, hogy „Minden uralomra kerülő vallás ezzel a váddal fordul a kisebbségi valláscsoport ellen” (94. old.) — elgondolkoztató. Ha ez valóban így volna, a fellépő gyűlölet magyarázatául kevésnek bizonyulna a cirkumcizió ténye (kasztrációs komplexus), a Krisztus vére (vérvádban), hiszen a Székely által példaképpen és bizonyítékul említett kínaiak nem fájlatják Krisztus kiontott vérért. Így tehát, ha a kisebbségekkel szemben fellépő gyűlöletben utat talál a kasztrációs komplexus által felidézett indulat, akkor egyrészt ennek az említett okokon kívül még egyéb okának is kell lenni, másrészt az sem nyer magyarázatot, mi teszi alkalmassá a kisebbséghez való viszonyt arra, hogy az ember ezeket a mély indulatait ezen az uton levezethesse. Székely kihangsúlyozza, hogy él az emberben egy ősi gyűlölet, „amely minden ember lelke legmélyén ott rejtőzik, s amelyet a kultúra legmagasabb fokán él tud ugyan valamennyire hallgattatni, de kiirtani nem tud soha.” (35) és ennek az ősi gyűlöletnek eredetét ő maga is társadalminak látja, ha felkutatása könyvének feladatán túl megy és tudományos eszközökkel tán megközelíteni lehetetlen is. Székely azonban nem számol azzal, hogy nem lehetetlen megvizsgálni azokat a föltételeket, amelyek valamilyen társadalmi viszonylatot alkalmassá tesznek arra, hogy bennük az ősi gyűlölet levezetődjék. A szociálpszichológiának feladata nemcsak valamely társadalmi jelenségnek egyrészt pszichológiai, másrészt szociológiai magyarázatát keresni, hanem kikutatni azokat a szociális okokat, melyek pszichológiai folyamatok előfeltételei. Szóval: nem kétféle nézőpontból párhuzamosan figyelni a dolgokat, hanem azt, hogy miképpen kapcsolódik egyik a másikba. Székely külön fejezetekben tárgyalja a pszichológiai részt, külön a szociológia részt és a két dolog egymástól való függősége homályban marad. Nem tehetünk tehát mi sem egyebet, minthogy e bírálatban függetlenül nézzük a pszichológiai vizsgálattól a szociológiai anyagot.

Nagy és terjedelmes ez az anyag. Önmagában is elég nagy ahhoz, hogy egy szociológiai művet kellő feldolgozásban méltóan gazdagítson. Rengeteg a forrásművek száma, amely a szociológus és történetíró előtt nyitva áll. Amíg a pszichológia területein a zsidókérdés elemzésében Székely Béla Freud, Reich, Reik, Sadger útjait követi, szociológiai fejtegetéseit a történelmi materialista szemlélet alakítja. Könyve történelmi és szociológiai megállapításainak ez a szembeötlő jellegzetessége. Igen jól használja fel ebből a szempontból Graetz és Dubnov anyagát és amaz idézett számtalan szerzőt, aki a zsidókérdéssel előtte foglalkozott. Ottó Heller kutatásainak és marxista elemzésének csaknem minden számottevő eredménye és megállapítása helyet kapott a műben és amit hiányunk csupán az, hogy a néhány megjelölt Heller-idézeten kívül a szerző tájékozatlanságban hagyja az olvasót az Untergang des Judentumból felhasznált alapvető anyag eredete felől. Pedig maga Székely írja a 34. jegyzetben, hogy Heller könyve „a zsidókérdés első történelmi materialista analízise. E kérdés kitűnő iránytmutató forrásműve.”

Székely a zsidókérdést tehát a történelmi materialista kutatások

eredményeinek alapján itéli meg. Végigköveti a zsidóságot történelmi utjának nagy részén. Megállapítja, hogy „*A zsidókérdés és az antiszemitizmus azonban nem azonos fogalmak. A zsidókérdés problematikája nem merül ki a zsidóüldözésekben.*”

Székely, aki az antiszemitizmus problémájának tisztázására törekszik, közömbösnek tartja a kérdést, — amikor az antiszemitizmust, mint gyűlöletmegnyilvánulást tekinti, — hogy faj, nép, nemzet-e a zsidóság, vagy csak vallási közösség, mert az antiszemitizmus, mint kollektív értéktétel mindig a zsidóságra vonatkozik, tekintet nélkül arra, hogy a zsidóság minek tartja önmagát. „Ha az antiszemitizmust, mint pszichológiai jelenséget fogjuk fel” — írja — „úgy negatív értelemben használható választ adunk, amikor a *zsidóság alatt egyszerűen azt a közösséget értjük, amely ellen az antiszemitizmus, a zsidógyűlölet irányul, tekintet nélkül arra, hogy ez milyen formában nyilatkozik meg*, mert a forma nem fedi a tartalmat.” (21.). A tartalom mindig ugyanaz. „Ami nem változik, ami minden idők antiszemitizmusában állandó és változhatatlan ősi mag: a *gyűlölet*. Ami változik, azok a gazdasági erők, amelyek — legalább kifelé *formát adnak* e gyűlöletnek.” Az író megállapítja, hogy ez a *gyűlölet* mindig igazolást keres. Abban a korban, amikor országok sorsának mozzató ereje a vallás, a zsidógyűlölet a zsidó-vallás gyűlöletét jelenti. „Épp ily természetes, hogy a faji gondolat elhatalmasodása folytán most a zsidóság, mint *faj* került a támadások pergőtüzébe.” (33. old)

Az antiszemitizmus megjelenési formájában mindig a kor *felfogása* jut kifejezésre, amely az antiszemitizmus *ürügyét* adja csupán, nem pedig tartalmát.” (111. old.) A zsidógyűlölet pszichológiai magvát szociális okok sarjasztják ki. Mivel pedig a szociális eredők jelenléte kétségtelenül megállapítható, a zsidóságot sem lehet ezen a ponton már csupán annak az objektumnak tekinteni, amely a gyűlöletet felkelti, vagy magára vonja, hanem szociális kategóriának kell felfogni, amelynek sorsát mindig szociális szerepe határozta meg. „*A zsidóság ebben a szerepében kerül összeütközésbe a gazdanéppel és az antiszemitizmus ennek az összeütközésnek, a zsidók és a gazdanép közötti szociális ellentétnek elsősorban szociális, másodsorban pedig érzelmi megnyilatkozási formája.*” (112.)

A zsidókérdést Székely Béla „par excellence kisebbségi kérdésnek” tekinti, mert, mint mondja, „egyazon állami és gazdasági keretben élő népek között változhatatlan törvényszerűséggel egy olyan gyűlöletforma alakul ki, amely a 'többség' és a 'kisebbség' egymáshoz való viszonyát határozza meg.” (60. old.) Székelynek igaza van ebben, ha a kisebbség szociális funkciói a gazdanéppel való összeütközésre vezetnek. Tehát ha a kisebbség a kizsákmányoló és üzérkedő (lásd az örménykérdést), vagy ha a többség akar kizsákmányoló lenni, amint az nyilvánvalóan kiderül az amerikai négerkérdésben. Az a megállapítása mindenképpen helytálló, hogy az antiszemitizmus a diaszporával kezdődik, mert hiszen a zsidóság ekkor kerül abba a kisebbségi sorba, amely a gazdanép számára elleneszenves szociális kategóriába kényszeríti. Csakhogy hol kezdődik a diaszpora? Székely is elfogadja Herzfeldnek azt az állítását, hogy „már a Krisztus utáni első században egy olyan kialakult diaszpora fogadta az ősi hazából menekülőket, amely a zsidóság további megmaradását eleve biztosította.” Tehát más az ókorban is figyelemmel kell lenni a diaszporában élő zsidó kisebbségre ég érdemes kivizsgálni az akkori zsidóellenesség jellegzetességeit. Székely viszont azon az állásponton van, hogy az antiszemitizmus tárgyalásánál teljesen elhanyagolhatja az „állá-

mi étellel élő ókori zsidóságot." (60. old.) Vajjon lehet tudomásul nem venni azt az ókori zsidóságot, amely ugyan nem élt akkor önálló állami életet, hanem, mint szociális kategória, kasztként helyezkedett el idegen társadalmakban?

Székely egy helyütt futólag felemlíti, hogy „A római birodalom és a zsidóság harcában nem ez a monopolizált, kaszttá gazdagodott és erősödött zsidóréteg volt az ellenfél, hanem Palesztina paraszti lakossága, amelyben a zsidóság országépítő akaratának utolsó lobbanása sűrűsödött." (151-152. old.) Ha a birodalmat az uralkodóosztály jelentette, úgy valóban nem volt ellenfél az a kereskedőkasztt, amelynek főárucikkei azok a fényűzési szerek voltak, amelyek a kisszámú kizsákmányoló pazarlásának és könnyelműségének kielégítésére szolgált. Ne feledjük el azonban, hogy a *kereskedelem az ókorban kapja meg történelmi fejlődésének útján először antiszociális jellegét* és mert Rómában úgyszólván a zsidósággal össze van nőve, a zsidóság sem lehet mentes az elitléltől. Ami pedig Székelynek azt az állítását illeti, hogy a római zsidó nem volt ellenfél, mivel magyarázza azt, amit ugyan elmulaszt említeni, hogy Judea folytonos rakoncátlankodása uccai jeleneteket provokál és a zsidó után Hep-Hep-et kiabálnak Rómában, ami gunyos rövidítését jelenti annak, hogy „Jeruzsálem elveszett! Hierosolyma est perdita!" Kautsky is írja egy helyütt, hogy minél nagyobb volt a társadalmi elégedetlenség, annál jobban nőtt a zsidógyűlölet. Nem lehet hát csak úgy keresztül-siklani az alexándriai zsidóüldözés fölött sem, ha az akkor még elszigetelt jelenség is volt. (146. old.)

Oly nagyléleketű könyvben, mint *Az antiszemitizmus és története*, bizony jelentős hiány az ókori zsidókérdés elemzésének mellőzése, mert a *kereskedelem antiszociális kialakulása* szabja meg a zsidóság sorsát a későbbi társadalmakban és nyújt lehetőséget a zsidógyűlölet élesztésére. Ez a sajnálatos mulasztása szerzőnek annál érthetlenebb, mert különben nagyon jól tudja, hogy a dolgokat mozgásukban és fejlődésükben kell szemlélni és nem megrögzített állapotukban.

A zsidóság történelmi szerepének megítélésénél döntő az a felismerés, amely a kereskedelem antiszociális jellegére vonatkozik, mert énelkül nem érthető még egy kiebbségi kaszt iránt való gyűlölet sem. „Az egyeduralmat gyakorló kereskedelmi tőke" — írja a *Kapital* (III. 1. 315. old.) „...mindenütt fosztogatási rendszer, aminthogy fejlődése a régi és az újabb idők kereskedőnépeinél egyaránt összekapcsolódik az erőszakos fosztogatással..." A zsidó kereskedelmi tőke népszerűtlensége az egész ókori diaszpóra zsidóságát illeti. A zsidók *kereskedői foglalkozása* a babiloni száműzetésben látszólagosan *felvesz sajátos népi jellegét*. (Székely csupán a zsidó vallást **említi**, mint olyant, amely benső tartalmában vált egy kereskedőnép vallásává, 151. old.) Száműzetésbe csak a gazdagok kerülnek, a szegény paraszti elemet otthagyják a hazai földeken romlandó sorsuk közepette. A száműzött gazdagok számára új otthonukban nem kínálkozik más elhelyezkedés, mint a kereskedelem. Ezért a babiloni száműzetés történelmi jelentőségű Izrael további alakulására. Innen kezdődik a zsidók szétszóródása a gazdasági ütőerek mentén, a kereskedelmi kapcsolatok kifejlesztése érdekében. A zsidó tehát, mint kereskedő jelenik meg, *népisége és foglalkozása úgyszólván elválaszthatatlan egységet alkot*.

Székely Béla figyelmen kívül hagyja ezt a fontos fejezetét a zsidóság történelmének. Így esik meg aztán az, hogy amikor Marxnak a zsidókérdésben elfoglalt sokat vitatott ifjúkori álláspontjával foglalkozik, Marxnak a zsidóság kereskedői jellegével szemben tanúsított el-

ítélő véleményét nem tudja másra levezetni, mint arra, hogy „Marx maga is zsidó volt, a trieri rabbi unokája, majd aztán kitért, de egész életén át ott kísért az a mélyen rejtett törekvése, hogy minden belső és titkos emlékeitől, mely a zsidósághoz fűzi, megszabaduljon. Ennek jegyében foglal állást a zsidókérdésben is” — folytatja Székely elmetfuttatását — de ez a rugója annak a magatartásának is, amellyel Lasalle, a ‚Baron Itzig‘ ellen fordul. Marx antiszemita volt, ha nem is köznapi értelemben.” (304-305. old.) Székely a zsidó öngyűlöletről felállított elméletét szeretné nyilván ezzel igazolni, amely szerint „a zsidóság számára hiányzik a szociális lehetőség, hogy a gyűlöletet kiélje és ezért arra kényszerül, hogy ezt önmaga ellen fordítsa.” (355. o.) Távolról sem lehet azt állítani, hogy Marx nem talált más objektumot gyűlöletének levezetésére. És, ha Székely figyelmet szentelt volna a zsidóság és a kereskedelem egymáshoz való viszonyának tisztázására, akkor Marx egyoldalú következtetéseiére más magyarázatot is talált volna. Marx 1843-ban, amikor leírta azokat a sorokat, hogy „Mi a zsidó ember világi kultusza? Az üzérkedés.” — még távol állott a történelmi materializmustól, ahogy azt Szabó Ervin is megállapította. Székely elismeri ugyan Marx vitairatának azt a rendkívüli jelentőségét, hogy abban mondja ki először: a zsidókérdés szociális kérdés, azonban nem vallja be, hogy Marx eltúlzott megállapításait a kifejlődött marxizmus későbbi vizsgálódásai, ha nem is igazolják, de érthetővé teszik. Marx a zsidóságban olyan antiszociális elemet lát, amely történeti fejlődés útján érte el mostani állapotát. A materiális hatóerőnek történelmi fejlődésben való dialektikus szerepével Marx az időben még nem foglalkozott és ha a zsidókérdésben gazdasági kérdést is lát, ebben nagy szerepet juttat a zsidóság sajátos hajlamainak a determinációs kényszerűségek helyett. A történelmi vizsgálódásnál azt látja, hogy a zsidó mindenkor kereskedő volt. A zsidóság és kereskedelem látszólag összefüggnek egymással. Azonban a zsidó nép kereskedőségének jellegzetes hajlamot tulajdonít, a kereskedő szükségkép zsidó, mivel pénz az istene. Így ahelyett, hogy a történelmi szükségszerűség alakulására fordítana figyelmet, a végső okot magában a zsidóban keresi és ha így a zsidóellenességben meg is találja a gazdasági vonatkozásokat, azt hiszi, hogy elég a kereskedelem, megszüntetése ahhoz, hogy a zsidókérdés is megszűnjön. A kérdés távolról sem ilyen egyszerű és Marx későbbi tudományos eredményei bizonyították be ezt leginkább. Marx követői, akik jóval azután, hogy Marx eljutott a történelmi materializmus felismeréséig, visszatértek a zsidókérdés vizsgálatához és a marxizmus módszerességével tisztázták a homályban maradt problémát: az okokat, amelyek a zsidóság szociális alakulására hatottak. Fentebb már említettük ama gazdasági szükségszerűségeket, melyek a zsidóságot a diaszporában a kereskedelemre determinálták. Marx amidőn a kereskedelemben zsidó népi jellegzetességet lát, csak annyiban jár közel az igazsághoz, hogy a zsidóság, mint szociális kategória, kereskedő nép volt már az ókorban, jóllehet, hogy államisága idején osztályokra oszlik, de a szétszórtságban az ókoron és a középkoron át csupán kasztot alkot, amelynek nincs paraszti rétege.

Csak nagy vonásokban van itt módunk arra, hogy Székely megállapításait ismertessük. A felemlített hiányok a mű alapvető hiányosságai. Általában azonban Székely feldolgozza az antiszemitizmus majdnem valamennyi megnyilatkozását és a kérdésnek komoly elemzését adja szociológiai szempontból. El kell még ismernünk Székely Béla könyvének magasabb szempontjait és külön azt a komoly szándékot, hogy az antiszemitizmus szörnyű barbárságát kellőképpen leleplezze. Ha némi rend-

szertelenség észlelhető is a mű szerkesztésében, a feldolgozott óriási anyag egységbeöntése mégis jelentős írói érdemnek számít.

Ujvári László

GORKIJ HELYE AZ IRODALOMBAN. Kevés író mondhatja el magáról, hogy az eszme, amelynek egy hosszú élet harcos tollát szentelte, alkotóerejének teljében lett élő valósággá. Gorkij megérte eszméi testté válását. Működésének utolsó szakaszában már egy olyan új írógeneráció tekintette mesterének, akiket az általa megálmodott új világ új feltételei vetettek felszínre. Csodálatosképpen, a hetvenedik esztendeje felé közeledő Gorkij nem tűnt fel közöttük öregnek. Mintha felette állt volna a Jean-Christopheban oly megrázó erővel megfestett és eddig öröknek tartott tragédiás művészsorsnak. A generációs viaskodás helyén a legöregebb és legfiatalabb generáció termékeny együttműködése valósult meg ő általa. Gorkij első lehetett az új társadalom kulturális életében, mert a régi világban is a dolgok új rendjének közelebb hozásáért szállt sikra. Élete éppen ezért el nem választhatóan kapcsolódik egybe az orosz élet legutóbbi félszázados fejlődésével. Helye sem jelölhető ki az irodalomban másként, mint a letűnt régi és az épülő új világ küzdelmének viszonylatában.

*

Gorkij úgy alkotómódszerét, mint alkotásai tartalmát és irányát tekintve, egyedül állt a régi Oroszország irodalmi életében. Hatalmas regényírókat termelt ki ez a világ az elmúlt évszázad folyamán. Goncsárov, Turgenyev, Gogoly, Dosztojevszkij vagy Tolsztoj hatalmas művészek... Gorkij halálának kommentálói nem is mulasztották el őt ebben a körben elhelyezni.

Semmi sem tévesebb és igazságtalanabb az elköltözött nagy mesterrel szemben, mint ez az igyekezet. Gorkij nem egyszerűen betetőzője Goncsárov, Turgenyev meg Gogoly sajátos realizmusának, Dosztojevszkij lélektani realizmusának vagy Tolsztojnak. Egy új irodalom viharmadara ő, amely a régi viszonyok eltakarítása után hatalmas arányokban bontakozik ki a forradalmak során megmásult Oroszországban. Ha csak a múlt század második felének két jellegzetes íróját: Dosztojevszkijt meg Tolsztojt vesszük is, az eltérés szembeötlő. Mindhárman a felbomló hűbériség, meg az eluralkodó tőkés világ küzdelmének talajából hajtottak ki. Ennek az átalakulásnak azonban két különböző szakaszát testesítik meg. Más módon és eltérő osztályszempontok alapján válaszoltak ezért a viszonyok alakulására. Mindhárman gyűlölettel fordultak a kibontakozó tőkés viszonyok ellen. Tolsztoj és Dosztojevszkij azonban az új rendszerben a mult sirásóját siratták. Miközben az átkos viszonyokat bírálták, a letűnőben levő „istenes és erkölcsös” régi orosz világot kívánták vissza. Gorkij ezzel szemben a kialakult nincstelen réteg képviselőjében azon új társadalom felé fordult, amelynek feltételei az erjedő viszonyokban éppen megfogamzóttak.

„Tolsztoj állandó, mélységes gyűlölete és izzó lázadása a tőkésrend ellen a pátriarkális paraszt irtózását fejezi ki, aki valahonnan a városból vagy valahonnan a külföldről valami új, láthatatlan, érthetetlen ellenséget érez közeledni. Valamit, ami a paraszti élet valamennyi régi szokását szertezúzta. Addig nem is sejtett kórokat, nyomort, éhínséget, elvadulást, prostitúciót, szifilisz hozott magával. Szóval az „eredeti akkumuláció” korának valamennyi szörnyűségét, amiket még százszorosán felfokozott a fináncátka azokkal a legújabb kifosztási módszerekkel, amiket az orosz talajon létrehozott.” (Uljanov: Tolsztoj Leo. 1910). Tolsztoj meg Dosztojevszkij képtelenek felismerni ezeknek az állapotoknak a kényszerűségét

a továbbfejlődés szempontjából. Nem látják meg azokban a baladó elemeket. Éppen ezért nincs és nem lehet tág perspektívájuk. Nem cselekvő humanizmust hirdetnek, hanem krisztusi szeretetet és megnyugvást. "Tökéletesítsd magad és ne állj ellen a gonosznak!" — tanítja Tolsztoj. Világszemléletükbe pesszimizmust visz be ez a kilátástalanság. „Minden semmi, minden anyagi semmi”. (Tolsztoj: Az élet értelméről). Valóság csak az erkölcsi tökéletesedésben van. Az elhatalmasodó barbárságokkal saját, megtisztult krisztusi szeretetüket szegezik szembe. Tudjuk, nem ez a haladás eszköze. Ezért „Tolsztoj tanítása feltétlenül utópikus, tartalmát tekintve maradi a szó legvalódibb és legmélyebb értelmében.” (Uljanov: Tolsztoj és Kora, 1911). Tolsztoj és Dosztojevszkij, ha kendőzetlen realizmussal és metsző társadalmi kritikával kísérték is a tőkésrendet, következtetéseikben nem harcos, hanem meghunyászkodó elveket hirdetnek. „Türj!” „Ne állj ellen erővel az erőszaknak!”

Gorkij már egy új korszak embere. Működésének kezdete a 90-es évek fordulójára esik. Mint megmásíthatatlan társadalmi valóságot szemléli a tőkésrendet. Nem a múltat kívánja vissza. Sokszor a bohém anarchista, sokszor a vallásos muzsik, de mindenkor a változtatásra törő ember elhatározásával azok után az ösvények után tapogat, amelyek egy magasabb társadalmi valóság felé vezetnek. Erőteljesen hangsúlyozza ki a humanizmust. De még ez is fegyverré lesz kezében mindazokkal szemben, akik a profit nevében minden emberiséget lábbal tipornak.

Ellentétes világnézeti beállítottságuk következtében, Gorkij élesen helyezkedik szembe az orosz irodalom e két kimagasló hatalmasságával. A Kispolgár és a forradalom cikkeinek egyik helyén így ír: „... 'Türj!' — mondta Dosztojevszkij a Puskin-émlék alkalmából a társaságnak tartott beszédében. 'Tökéletesítsd magadat!' — így beszélt Tolsztoj és hozzáfűzte: 'ne védekezz erőszakkal a gonosszal szemben!'... Van ezekben... valami nyomasztóan viszás és megszegyenítő, ami egy gonosz gúnyhoz jár közel. Ez a két világnagyság olyan országban élt, amelyben az emberek fölötti erőszak a maga kéjes cinizmusával elképesztő méreteket öltött. A hatalom büntetlenségében mámoros önkénye az egész országot sötét ódúvá változtatta, amelyben az uralom szolgái... az emberek millióit rabolták és kinozták szemérmetlenül... És ezeknek a halálra kintott embereknek mondották: ne védekezz a rossz ellen! Türj!”

Gorkijnak, aki nem az ellentétek elmosására, hanem azok tudatosítására törekedett, nem ezek mellett a világnagyságok mellett kell kijelölni a helyét. A tőkés fejlődéssel letűnt régi „szent Oroszország” prófétái ezek, minden hatalmas művészi alkotóerejükkel és minden szabadjára engedett gyűlöletükkel. Gorkij pedig, mint Mereskovszkij mondja róla: „az új profán Oroszország”.

Gorkij Maxim két világ határán áll, de nem mint a régi világ kulturájának betetőzője, hanem mint az új világ új kulturájának előharcosa. Alexej Tolsztoj, haláláról megemlékezve, így fejezi ezt ki: „Három forradalom korszakának nagy csillaga tűnt le. Meghalt az utolsó a nagy orosz klasszikusok közül, aki kiváló művészetével egybekapcsolta a forradalom előtti orosz irodalom legjobb hagyományait a fiatal szovjetirodalommal.” Nagy barátja: Romain Rolland a következő szavakkal emlékezik meg róla: „Gorkij volt az első és legnagyobb az egész világ művészei közt, akik a negyedik rend felszabaduló mozgalmának határozott útját járták, annak szentelték egész életüket, magasztos nagyságukat és bőséges tapasztalataikat”.

Alkotásainak egésze természetesen nem egyöntetű. Különösen a század fordulójáig terjedő tevékenységéhez erősen hozzátapad még a bohém

vándormunkás életének minden ideológiai egyoldalúsága. A társadalmi hierarchia döntő láncszemeit nem ismeri fel mindig világosan. Ebben az időben gyakran nem a tőkés termelési rendszerben és ennek társadalmi hordozójában: a nagypolgárságban látja a tulajdonképpeni „osztályellenséget” hanem abban a kispolgárságban, amellyel ő és sorstársai vándorutjuk közben olyan gyakran kerültek érintkezésbe és összeütközésbe. Ez azonban gyermekbetegség csupán, amit csakhamar maga mögött hagy. Az *Anyá* meg a *Besugó* már a helyesen tájékozódó írók vetítik elénk.

Gorkij, mint korunk irodalmi életének legnagyobb cselekvő humanistája, az új élet új embertípusát igyekezett megformálni. Semmi **sem** tévesebb annál a hitnél, mintha valamikor is általános emberfrázisok utvesztőjében tévelygett volna. Gorkij éles különbséget tesz ember és ember, egyéniség és egyéniség közt. „Kétféle egyéniség van” — írja **említett** művében. — „A kispolgári meg a hősiesség. Az első az „ént” helyezi a világmindenség középpontjába... A másik így beszél: „A világ bennem van. Mindent felfogok a lelkeimmel, az életnek minden iszonyatát, minden **Kételyét**, minden fájdalmát, csillogó játékaának minden tarkaságát és minden káoszát. A világ: a nép; az ember: az én szervezetemnek egy sejtje. Ha megbotozzák: nekem fáj; ha megsértik: én forralok bosszút. Nem ismerhetem el a kibékülés lehetőségét... Az élet ellentéteinek mindvégig szabadon kell fejlődniük, hogy surlódásukból az igazi szabadság meg a napként éltető szépség életre kelhessenek”.

Ő maga ezt a „hősiesség egyéniséget” testesíti meg. Ezé minden rokonszenve. Szükségszerűen fordul éppen ezért minden individualizmus ellen. „Az individualizmus az emberre kívülről ható nyomás következménye, az egyéniség hiábavaló kísérlete, hogy erőszakkal védelmezze meg magát. Az önvédelem azonban: önkorlátozás, mert védelmi helyzetben az értelmi erőfeszítés növekedésének folyamata lelassul.” Az értelmiség nem a kapitalizmus bellum omnia contra omnes viszonyai közt, hanem egyedül a kollektívum együttes erőfeszítésében találhatja meg azt a támaszt, amely korlátlan fejlődéshez és érvényesüléshez segíti. Nem a nietzschei „szőke bestia” szuverén önérvényesülésének übermensch-elmélete az, ami az egyéniség kibontakozását szolgálja. Az értelmiségnek éppen ezért semmi keresnivalója a regresszió soraiban, amely a fináncitőke védelmezése közben, milliók egyéniségének eltiprásával hajtja keresztül kevésszámú egyesek akaratát. Ahhoz kell közelednie, amely a közösség gondolatán keresztül egyedül biztosíthatja a „hősiességnek”, mint tömegjelenségnek kialakulását.

Gorkij működésének folyamán szükségszerűen jutott el ezekhez a végkövetkeztetésekhez. Így lett a barbárságba hanyatló kultúrával szemben a negyedik rend cselekvő humanizmusának vezérévé. (*Kovács Károly*)

GUSTAV REGLER ÚJ KÖNYVE (Die Saat, Querido Verlag, Amsterdam, 1936.) a német középkori parasztforradalmak szakaszába vezet s Joss Fritz legendás alakját kelti életre. A regény a német nép valódi hagyományaira nyúl vissza s a német múlt egy hatalmas életdarabjának állít emléket. A regény megvesztegető ügyességgel szövi cselekvényébe a történelem valódi anyagát s drámain mozgalmas képet rajzol Joss Fritz korának rettenetes nyomoráról, a vad terrorról s a mindezekből kitörő merész törekvésekről és hősi áldozatkészségről. A regény tárgyi értékein kívül Regler eddigi irodalmi pályáján különösen nyelvi szempontból jelent haladást. Rövid, sűrített szövege a drámai helyzetekben egyenesen harcias ritmusba lendül. Regler különben is szereti azt a magas feszültséget, amit Joss Fritz nyugtalan élete lépten-nyomon kivált. Regler ideges, érzékeny természetének nagyon megfelel ez a stílus. Helyenként

ezért érezhető Regler szinte prózaellenes hajlama. Mintha még mindig nem prózát írna. Az ereje a nagy, a heves indulat állapotában nyilvánul valójában. Ezért sikerülnek azok a helyei a regénynek a legjobban, ahol az expressionista módszer expresszionisztikus elemre bukkan a egy járványdulta falut, egy kivégzést vagy egy börtönmély kinjait ábrázolja. Annak a püspöknek az alakja, aki teli félelemmel idegzetében keresi fel a börtönt: tökéletes. Az ábrázolás e nagyvonalu készsége azonban tüstént cserben hagyja Reglert, amint az expresszionista hevület fehér izzásán inneni szituációk vagy jellemek kerülnek sorra. Így pl. Maximilian figurája a történelemben sokkal érdekesebb, mint Regler kezében. Regler művészete tetejét nyújtja viszont Joss Fritz összeesküvés módszerének visszaadásában, úgyhogy a könyv ebben a tekintetben páratlan a német irodalomban, bár Joss Fritz exponálásában Regler módszere kihívja a kritikát. Joss Fritz kétségtelenül mestere az összeesküvésnek. A történelem aktái is ezt bizonyítják. Az is igaz, hogy Reglernek sikerült a történelem tényanyagából költészetet teremteni. Regler tényleg elevenné teszi a történelmet. Ezért azonban nem hallgatható el, hogy a történelembeli és a Regler-féle Joss Fritz nem azonosak. "Valójában nem is kell, hogy azonosak legyenek. Lényeges vonást azonban a költészet a történelmi hőstől nem rabolhat el, különösen, ha ez a lényeges vonás — mint a jelen esetben — a hős existenciális értelmét érinti. A Wilhelm Zimmermann és Friedrich Engels-féle kutatások alapján ismert Joss Fritz egy mélyreható társadalmi válság feltétlen, soha el nem lankadó hőse. Zimmermann és Engels Joss Fritze bátorító, lelkesítő, előrehajtó figura. Regler melléje állit egy másik személyt, akire kompozíciós okokból szükség lehet, Regler azonban ezt a figurát arra használja föl, hogy Joss Fritz lelkiületében valami kettősséget illusztráljon s a történelmet bizonytalanlanná és habozóvá tegye. Hibás történelemszemléletére vezethető vissza az is, hogy a tömeg és a történelmi haladás kérdésében a vezetésnek és a meggyőzésnek tulajdonit első szerepet. Mindezek ellenére azonban könyve elsősorú irodalmi érték.

Szeremley László

SZÉKELYEK, mondja kurtán, de ígéretesen Nyirő József új elbeszélés-kötetének címe (E. Sz. C. 1936) s a **horitólapon** a halálrasedzett, térdre rogyott gimszarvas, háttérben a borúsán kéklő havasokkal*, mintegy a nép fájdalmas-szép jelképét sejteti. A cím s a **címkap** tagadhatatlanul sokat ígér, valami nagy összefoglalást, végleges művet, mintha az író a hosszú készülődés után most maradandó emléket óhajtana állítani a népnek, melyről annyi művészi jegyzetet készített. A kivételes pillanat, a csucsraérés érzését ébreszti minden külsőség, s mi ne is fojtsuk el ezt az érzést, hanem tekintsük át a képzeletbeli magaslatról a völgyet, melyet vezetőnkkel bejártunk... Nyirőnek, az elbeszélőnek a *Székelyeik* a harmadik kötete. *A Jézusfaragó ember* (1924) s elbeszélései közt a *Hull immár a fenyőtoboz* a maga idején nagy ujság volt, új író és új stílus született vele: a székely stílus-romantika. Ebben a könyvben benne van az egész elbeszélő Nyirő, mintegy képletszerűen, készen belezsúfolva s amit az elbeszélő később teremt, mind e kötet dús magvából sarjad. Valami expresszionista bőség és telítettség az előadásban, tájnyelvi romantika s a nyelvben zuhatagos költői erő, melyet, fájdalom, már környékez a modorosság kísértése. Az elbeszélés igen drámai, balladás, gyakran regébe feledkező és mindenekfölött romantikus. Fenyődők zugásában járunk, szófukar, szálfá-emberek vagy a hegyek félrebeszélő megszállottjai közt, s a nap, a hold s a csillagok oly' közeliek, az

* Vásárhelyi Z. Emil szép munkája.

állatok és növények oly' lelkesen érzők, mint a pásztorok történeteiben. A *Kopjafák* (1933) elbeszélései is a csodák és mondák székelyeit idézik meg haló poraiból. Ujból életre kel titokzatos világuk, melyben valami zsarnoki végzet nehezedik az emberek életére, a halál jár a szántogató ember mögött, az állatok elriadnak a haláltköhögő pásztor elől, a mit sem sejtő embert átok fogja, a másikat hirtelen örület szállja meg; a lélek és a test nem lel nyugodalmat s a világ köröskörül csupa titok... Csupa titok, mert Nyirő József léleklátása ősrégei; a lélekben ősrégei erők lakoznak s az ember azoknak engedelmeskedik. Csak itt-ott esik egy-egy zokszó a rengeteg baj okáról, az átokhozó szegénységről, de mintha a szegénység, pénztelenség maga is gonosz ősrégei erő volna. Ilyen-e valóban a székely falvak népe, a földturó, gyümölcsfaoltó, adófizető, pereskedő és vásárrajáró? S vajjon csak a kifürkészhetetlen Sorssal, szerelemmel, kórsággal, halállal van birkózása s a rossz termés gondja, a politika, az állam, a bank, e köznapi erők és szörnyek nem háborgatják? Erősen kételkedünk!... Az akaratosan szubjektív művész tesz itt erőszakot az anyagán és idomitja kísértetlátó képzeletéhez. A művész ereje kétségtelen, de a száraz társadalmi igazság csöndes ellenállását igen nehéz megtörni. Nem is sikerül. A nagyigéretű *Székelyek*-ben a művész alul marad s az ígért beváltatlan. Ezek az elbeszélések nem ajándékoznak semmi újat, a nagy műről és csúcsraérésről szó se lehet. 1924, 1933, 1936, mondják az elbeszélés-kötetek évszámait; keressük a változást, az író és a téma ujlását s nem kevésbé az eltelt 12 esztendő változásait. Hiába keressük. Nehéz kimondani, de az elbeszélő hanyatlott, a stilus megkopott, néhol bántóan modoros, ritkán kapja el költői szédülete, de ott szép, utánozhatatlan. Az első elbeszélés: *Fadöntő emberek* — egyik legsikerültebb a kötetben — jellegzetes, mondhatni végzetes Nyirő-elbeszélés. Nyirő, fadöntői nem valóságos emberek, hanem mondai szörnyek, maguk a megelevenedett éhség, nyers jelképek, akikben az éhes állat küzd a szociális emberrel. A cselekmény itt is valóságosan indul, a földön jár, de már a kihívóan falatozó gondtalan kiránduló és a holtfáradt, éhségtől gyötört favágó összetűzésében, tettet öltött mondai erők rohannak egymásnak. Közben említés történik arról, hogy miért éhesek a favágók: „a sok baj megvan, az adókért ölik, úzik, hajtják ezer fele, kéthete egy krajcárt se kaptak, az élelmük is elfogyott.” Egy magyarázó mellékmondat az egész. Ezt a nagy összeütközést árnyékolja be a kirándulók és a favágók előtérbe tolt konfliktusa. A művész azt emeli ki anyagából, ami neki tetszik, de a mód igen jellemző. Nyirőnél úgy érezzük, hogy nem találja el a dolgok velejét. — *Baj-posta* című elbeszélése is igen jellemző Nyirő válogatására. A transzylván és ókirályságbeli városokba vándorolt székelységről, a székelység életének legmáibb szakaszáról alig irtak valamit. Nyirő hozzányúl ehhez a témához, de nagy konfliktusait ismét mellékmondatokban intézi el és csak egy szegényesen jellemző zsáner-figurát ragad ki belőle, a baj-postást, akit a városból hazajövet az elvándoroltaktól hozott hírekért cserébe mindenütt megvendégelnek. Egy-két említésreméltó szép elbeszélésen kívül csupa kétes érték busit a kötetben. A *madárvívó ember* havasi lélekelemzése remek írás; modernül meglátott modern dolog, a behavazott, erdős csúcsok vad környezetében. A *Farkasok* kegyetlen szépségű párviadala Jack Londont juttatja eszünkbe; a gyónás a halott farkasnak már zavaró, olcsó Nyirő-féle misztérium. Egy csomó zsáner-kép, adoma, történet következik, Mikszáth *Kaszát vásárló parasztjának* népes családjából. (*Favásár, Perelünk*, stb.) Fortélyos, halállal komázó alakok ezek; fejük körül a furfang glóriája, s haláluk napját oly határozottan és félelem nélkül mondják be, mint a huszonegyet. Öröm rá-

juk nézni. De mesés alakok a többiek is. Sorshatalmakkal, szerlemmel, halálos betegséggel, halállal mérkőznek. A sok baj is titokkal terhes, babonás. A köznapi bajok, társadalmi, nemzetiségi csaták, birtok, adó, iskola, község gondjai alig alkalmatlankodnak. Nem is csoda: irodalmilag válogatott székelyekkel és székely tragédiákkal van dolgunk. Ami nem elég „irodalmi”, arról hallgat a mese. Nyirő még ma is egy romantikus irodalmi eszménynek hódol és azokat a hiu képzelgéseket legyezgeti, amelyek a „Csaba királyfi népéről” és általában a magyar parasztról még ma is kötelezőek. Mondákat és adomákat költ és terjeszt a népről, holott annak élete épp' oly valóságos, csodáktól elkerült, szürke, mint a miénk és ép' ezért rég megérett egy ihletet és hű realizmus számadására.

Korvin Sándor

LAPOK, FOLYÓIRATOK

NÉPSZERŰ SZOCIOLÓGIA — FELEKEZETI ORGÁNUMOKBAN

Az egyiket dogmatikus intellektüeleknek írják, a másikat tanulatlan dogmatikusok számára szerkesztik. Az egyik olvasótábor kultúrát, sőt a civilizáció zászlóvivőjének tartja magát, a másik olvasótömeg nagy száma révén jelent súlyt. És csodálatos: az emberi előítéletek s a belőlük sarjadzó szociológiai tévedések mennyire közös sikra tudják lendíteni a divergens irányú lapokat és a — legalább látszólag — más célkitűzésű tömegeket.

i 1. Az *Egyenlőség* vezetőcikkben parentálja el Baltazár Dezsőt. Kossuth Lajoshoz hasonlítja az elhunyt püspököt, akinek emlékét a harangok ezreinek megkondulásával együtt a zsidó templomokban is imával, szónoklatokkal ünnepelték. Írónak és folyóiratnak magánügye, hogyan emlékezik meg az elhunytakról. Az emlékezés első pillanatában könnyen érvényesül a „De mortuis nil nisi bene” elve, de amikor a közélet embe-réről van szó, éppen a helyes mérlegelési érdekében kell vigyázni arra, hogy nagyon felduzzasztott magasztalásokkal ne tegyük problematikussá a kihangsúlyozni kívánt értéket. A túlsok dicséretnél, mely túloz, sokkal többet ér a kevesebb dicséret, mely mértéket tart. Nos: az Egyenlőség nem tartotta meg ezt a mértéket. Az emlék nemcsak arra kötelez, hogy jókat mondjunk, de arra is, hogy a valóságot írjuk meg. Túlzó és elfogult a Kossuth Lajossal való összehasonlítási s nem kevésbé túlzó és elfogult — Ágoston Pétert támadni Baltazár halála alkalmából s azzal vádolni őt, hogy ő adta ki 1917-ben az első nagy összefoglaló magyar antiszemita munkát *A zsidók útja* címmel, nem, Baltazár értékelése nem lehet alkalom arra, hogy Ágoston Pétert „hazug áltudománnyal és hamisított statisztikával” vádoljuk. Még akkor sem, ha Baltazár Dezső tizenkilenc évvel ezelőtt nem értett egyet Ágoston Péterrel. Baltazár Dezső nem volt szociológus, de annál inkább markáns tipusa volt annak a nyugalmat és békét szerető józan civisnek, aki — még látszólagos harcok árán is — a szélsőségek kiegyenlítését kereste. S mivel nem volt szociológus szélsőségnek nézhetett minden olyan állítást, mely új megvilágítással mutatott rás a társadalmi jelenségekre. Az Egyenlőség idézi Baltazárnak Ágoston ellen irt cikkét, mely a zsidókérdés keresztény pertraktálását, antiszemitizmusnak nevezte. Holott Ágoston Péter dialektikusan tárgyalta a zsidókérdést és korántsem azért, hogy a zsidóságot az egyoldalú kereskedelmi foglalkozás miatt leckéztesse. És:

Ágoston Péter sokkal tanultabb elme volt, mintsem, hogy a kereskedelemnek gazdasági vagy kulturális jelentőségét fel ne ismerje; ámde ez a felismerés nem mentette fel őt annak a kereskedelmi szellemnek a megbélyegzésétől, melyet már Marx is kemény szavakkal ostorozott. Ez ellen a szellem ellen, mely már túlmegegy a gazdasági, kulturális, sőt erkölcsi érdeken, minden embernek küzdenie kell, kereszténynek és zsidónak egyaránt. És ha a szociológus értékskálát állít fel, ezzel csak a történeti fejlődés dialektikáját igazolja. Platon és Sokrates ma élő nemzetsége nem veheti rossz néven, ha az evangélium morálját magasabbrendűnek tartjuk az ő erkölcstanuknál; hogy a kereszténység etikai színvonalára fejlődést jelent az ótestamentum, felfogásával szemben, azt ép' oly kevésbé lehet sértőnek találni, mint ahogy *Vajda Péter* azon kijelentése sem sértő a katolikusokra, hogy — minden felvilágosodott és józan ember protestáns. Az értékek fejlődésében nincs megállás és előbbutóbb az egyházi kereszténység hívei is megnyugszanak abban a ma még különösen ható gondolatban, hogy a „legkeresztényibb” igazságokat egyházon kívüli szociális erők fogják megvalósítani. Lehetek — a zsidóságon kívül is — olyanok, akik Ágoston Péter tendenciáját félreértették. Így Baltazár is. S ha sérelmet érzett, ha a felekezeti béke megbolygatását látta Ágoston könyvében, természetes, hogy harcolt ellene. Mert Baltazár igazi pap volt, igazi polgár volt és liberális életbölcse volt, aki a béke kedvéért nem riadt vissza egy kis polémiától sem. Sokan szemére vetették, hogy politikai szereplésében nem tartott ki egyetlen párt mellett sem. Igen, mert eluralkodott rajta a béke és békéltetés vágya, ezért keresett utat minden irányzathoz, mely urrá lett, vagy amelyről remélte, hogy ura lesz a helyzetnek. Ezért tudott különféle gondolkodású egyénekkal és pártokkal egyformán jóban lenni, még a szélsőségekkel sem volt szenvedélyes harcban, holott ő maga nem, volt szélsőséges. Megegyezni és megegyeztetni — ez volt az életeleme és a kiegyenlítésért még akkor is tudott harcolni, ha a békét nem, fenyegette komoly veszély. Barátnak jobb volt, mint kérlelhetetlen harcosnak, nem voltak nagyvonalú országos koncepciói s ezért nem lehet őt Kossuthtal összehasonlítani. Szerette az életet s az élet tudományát jobban értette, mint a tudomány életét s ezért nem lehet az ő emléke kapcsán Ágoston Pétert elgáncsolni-

2. Az Egyenlőség a zsidóság nagy barátja mellett egyik kiváló fiát is elbucsztatja: fegyverneki *Frommer Rudolfot*, a róla elnevezett ismétlő pisztoly világhírű feltalálóját, ki a fegyvergyártást „addig soha nem tapasztalt teljesítményre fokozta fel”. A földi jutalma nem maradt el: magyar nemességet kapott s a felsőház örökös tagjává nevezték ki. De ennyi disz és kitüntetés mellett is csendes és szerény ember maradt. És jótékony ember volt, aki felekezetének mindig készséggel állt rendelkezésére... Ő is a liberalizmus egy jellemző típusa...

De hogy mi minden nem fér meg a liberalizmus keretében! Hirt ad az Egyenlőség a magyar zsidóknak a spanyol pokolból való meneküléséről. Megemlékezik F. D-ről, ki Madridból menekült. Megkérdi őt az Egyenlőség riportere: van-e a kommunisták közt zsidó? Egy sincs — mondja F. — Azok a zsidók, akiket én Madridban ismertem, azok mind monarchisták voltak... Néhányat szemem előtt lőttek agyon a vörösök az uccán... Ez után a jófiúsági bizonyítvány után segítségre szólítja fel a riportert a hittestvéreket.

3. A spanyol események *A Szív* olvasóit ép' úgy érdeklik, mint az Egyenlőség híveit. Huszonkettedik évfolyamát éli ez a jámbor hívőknek szánt lap, mely a Jézus Szive Szövetség kiadásában jelenik meg.

Leközli a német püspökök riadóját és a bécsi bibornok szövegét azon

barbár cselekmények ellen, melyeket a szovjet-kiküldöttek hazug ígéretei által felizgatott fanatikus csőcselék elkövet és egy előkelő spanyol személyiséget is megfeleltet arra a kérdésre: hogyan jutottak ennyire? Az előkelő személyiség a diktatura 1930-ban bekövetkezett bukását a szabadkőműveseknek tulajdonítja, majd így folytatja jellemző nyilatkozatát: „Ezt az eredményt annak lehet tulajdonítani, hogy a szabadkőművesség a növekvő ifjúsággal a hitetlenség szellemét terjesztette el, főképp a néptanítók által. Erre fölhasználták a továbbképző tanfolyamokat és bizonyos népfőiskolát, amelyet a szabadkőművesség a kezébe került. Ugyanez a népművelési mozgalom okozta 1931-ben a monarchia bukását... Végre, hogy a bolsevista forradalom győzhetett, annak az oka az ország szociális körülményeiben is rejlik. A spanyol polgárság a legutolsó időig aránylag biztos anyagi jólétnek örvendett és azért nagyon kevés megértéssel viseltetett a munkásság nehéz helyzetével szemben.”

Ime, hogyan gondolkozik a spanyol előkelő személyiség, akit egyébként bármely ország előkelő egyéniségével azonosíthatunk a szociális kérdésekről. Hibáztatja a néptanítókat és hibáztatja a népfőiskolákat s nem gondol arra, hogy a spanyol munkásság elnyomása, melyet beismer, ép' azáltal vált lehetségessé, hogy a lakosság nyolcvan százalékát analfabétaságban tartották s ennek az elnyomásnak természetes reakciója, hogy a népfőiskolák és öntudatra ébredt néptanítók a haladás szolgálatába állottak. Dániában nem okoznak zavart a népfőiskolák és ha Spanyolországban zavarok, sőt harcok következtek be, ez csak annak a bizonyítéka, hogy a spanyol reakciók fent akarták tartani a nyomorúság statusquo-ját s ennek feltételét az elgáncsolt népművelésben látták. A spanyol előkelőség azt is elmondja, hogy a pápa a monarchia bukása után ismételen azon fáradozott, hogy a spanyol katolikusokat szociális irányban felrázza. De ha azt is bevallja, hogy a pápai szociális levelek, a *Quadragesimo anno* elvei „kevés megértésre” találtak — mért nem vallja be azt is őszintén, hogy ezért jutottak a dolgok ennyire. Csak naiv emberekkel lehet elhiteni, hogy külső agitáció okoz forradalmat, mikor a belső nyomor és elégtelenség százsázalékosan okot ad arra. De úgy látszik: a dogmatikus intellektüelek ép' úgy elvárják, mint a tanulatlan dogmatikusok, hogy hamis és nekik népszerű szociológiával traktálják őket.

Kemény Gábor

HÁY GYULA PRÁGAI BEMUTATÓJA

„A D 37 az új idényt Háy Gyula: *Gát a Tiszán* c. szindarabjával kezdte meg... A darab cselekménye.... azoknak az embereknek lélektanát rajzolja, akiket a legutolsó magyar forradalom két táborba osztott és kiemelte osztályhelyzetüket. Háynak sikerült ezt az epizódyszerű eseményt a társadalmi fordulat háttérében erős kézzel beállítani és a differenciált jellemalakokat finom eszközökkel, frázisok és zajos gesztusok nélkül megrajzolni... A D 37 működésének megkezdése példás volt, a fiatal együttes képességeinek színvonalán mozgott és a bemutató visszhangja szíves tüntetés és rokonszenvennyilvánítás volt a D 37 alkotó munkájával szemben.” (*Rudé Pravo*, IX. 3.)

„A *Gát a Tiszán* számunkra tipusa az új konverzációs színjátéknak, amely két ellentétes elem összeütközését mutatja be, amelyek egy erős történelmi pillanatban egy akaratba és izomba folynak össze. Öregek és fiatalok, ezek a kifejezések azok, amelyek néhány ránc miatt uszítják egymás ellen a nemzedékeket, anélkül, hogy az ellentétek mélyebb gyökereit kutatnák, az öregek és fiatalok találkoznak itt az adott történelmi pillanatban oly szorosán, hogy látjuk, hol vannak tulajdonképpen a társadalmi különbségek, hol vannak az öregek és fiatalok ellentétének

az indítóokai. Látjuk, hogy az öregség ideológiai természetű jelenség és nem fizikai. Ráncos agy és ráncos arc — nagyon különböző dolgok. Fiatal kéz és öreg tapasztalat néha többet ér, mint a fiatalos hév. Gorkij, Romain Rolland vagy André Gide ma már történelmi alakja legjobban bizonyítéka ennek. *A Gát a Tiszán-ban* két erő, a fiataloké és öreké találkozik hasonló kérdés megoldásában, „a nemzeti többségnek a kisebbség fölött való győzelmében. A fiatal erő kudarcot vall, de az öreg nem esik kétségbe, azt mondja: Az egész világ vemhes veletek. A fiatalokra valami más célból van szükség, mint a lelövésre... Az optimizmus itt az öregek osztályrésze. Az optimizmus, amelyre talán ép ma van a legnagyobb szükség. Kitartani, ez a jelszava az öreg Áldornak. Ha ma veszítünk, nem veszíthetünk holnap, csak kitartás. Háy Gyulának mély tehetsége van a való élet ábrázolására. De a valóságot nem következmények nélkül jeleníti meg. Megoldja azt és a valóság megoldása az új színház feladata. Ez keserű és édes feladat. Keserű a valóság miatt és édes a várt eredmény miatt.” (E. F. Burian: Program D 37, 1-2.)

A darab „ideológiailag azért érdekes, mert az öregeket szellemesen rajzolja. Szándékosan látszólagos sükettségbe és tehetetlenségbe vannak bűjtatva, de közben élesen látják a világ dolgait és serkentő, biztató erővel rendelkeznek, optimizmussal vannak teli s így tapasztalataik révén játszva győznek a könnyen kétségbeeső fiatalok felett.” (*Národní Politika* IX. 3.)

„Háy Gyula darabja azt mutatja, hogy Magyarországból is eljuthat hozzánk olyan darab, mely több, mint a megszokott bulvár-paszkvill.” (*Lidové Noviny*, IX. 3.)

„*A Gát a Tiszán* konverzációs színjáték, amely a legutolsó magyar forradalom alapvető kérdését oldja meg — az agrárkérdést és melleleg a nemzeti kérdést is... Tárnya teljesen politikai. A magja az a tapasztalati tény, hogy a legutolsó magyar forradalom az agrárkérdés helytelen megoldása következtében bukott el: nem adott a parasztnak földet, amely után vágytak, hanem áttért az azonnali kollektivizációra; és a gyakorlatban ez mindig úgy festett, hogy a régi intéző vagy földbirtokos, aki azelőtt lenyuzta a parasztnak bőrét, most hivatalos megbízásból lett intéző s a parasztra nézve ezáltal semmi sem változott... Olyan darab ez, amely tanítani akar és problémát megoldani; ezért mindent máró, józan dialógusra épít — és ebben a szellemben végezte el E. F. Burian is a rendezés munkáját.” (*Tvorba*, 590. o.)

„Néhány vervvel megrajzolt kép egy nagybirtokos család életéből a forradalom napjaiban, a győzelem és bukás idejéből... Három nemzedék találkozik itt puskaropogás közt a harcok tüzeiben. Nagyapa, leánya és unokája. És ez ennek a szindarabnak az alapeszméje és célja. Éppen a nagyapa az, aki megérti unokái forradalmi gondolatait és a forradalmi jelennel multját, 1848-at köti össze.” (*Ranni Noviny*, IX. 3.)

„Az alapeszme, a viharos fiatalság és a haladó öregek kölcsönös megértése, ügyesen és magától jövően bontakozik ki; a nyárspolgári beállítottságú nemes és szerelmespár közötti párbeszédet, melyet az öreg forradalmár optimisztikus iróniával kommentált, a közönség érdeklődéssel hallgatta végig, noha a darab híján volt a drámailag érdekfeszítő cselekménynek.” (*Prager Presse*, IX. 3.)

„*A befejező jelenetek*, melyekből a legyőzött forradalmi hit és erő keserű fájdalomra sir ki, melyekben az újból nyeregbe kerülő nemesség visszataszító jóakarata tükröződik és amelyekben Áldor, az öreg forradalmár melancholikus iróniával fogadja az ellenforradalom győzteseit — ezek a jelenetek mélyreható sűrítettségükkel és átértzett hangulatukkal hatnak Háy darabjában a legerősebben.” (*Právo Lidu*, IX. 3.) (s.)